

nis auctoritatem, partim etiam ob interpretationis significationem. Sequentem vero diem vocant diem Dominicum, tum propter Christi resurrectionem, tum propter Spiritus sancti e cœlis missionem, vel quia Joannes evangelista in sua Apocalypsi sic ipsum nominavit. Ait enim ibi hoc pacto: *Fui in spiritu in die Dominica (Apoc. 1)*. Sed diem qui proxime Dominicam sequitur, feriam vocant secundam, itemque et alios dies ad Sabbatum usque. Dicuntur autem feriae a feriando, non quod a necessariis vitæ operibus sit feriandum et abstinendum, sed quoniam toto vitæ nostræ tempore a vitiis feriari debeamus. Dies festi porro sunt dies solemnes, qui, ut soli servarentur, quasi præscripto et quodam instituto recepti sunt. A sole enim vel a solito solemne dictum est. Unde solemnia festa vocat Ecclesia, quæ certa sunt observatione constituta. Atque hinc etiam venit solemnitas, quæ quadrupartita esse potest, videlicet festivitatum, stationum, litaniarum, et jejuniorum.

CAPUT IV.

De solemnitate festivitatum.

Primo igitur de festivitatum solemnitate agendum est, quæ pluribus nominibus vulgo exprimi solet, nimirum his : festivitas, festum, celebritas, exitus, transitus, obitus, assumptio, depositio, dormitio, passio, dedicatio, nativitas, natalis, vel natale et natalitium. Festivitas dicitur, quasi festi sancti alicujus nativitas. Nativitas vero proprie appellatur festum illius nativitatis, quæ est in carne et in mundo, ita ut hinc solum dicatur nativitas Christi, B. Mariæ et Joannis Baptistæ, quod horum nativitates duntaxat ab Ecclesia celebrentur. Natalis vel natale et natalitium vocatur sanctorum ex hoc sæculo commigratio, quia ut sæculo et mundo moriuntur, ita tunc cœlo nascuntur. Indifferenter autem tria hæc vocabula usurpantur. Dicitur porro transitus festum, quod est de morte beatorum, cum eorum animæ e corporibus exeuntes per varia loca sibi incognita transire debeant, nempe, si dicere liceat, per cœlum aerium, æthereum, crystallinum, donec pervenerint ad cœlum empyreum. Obitus appellatur, quasi tum animis angeli veniant obviam, cujusmodi de B. Martino legitur. Passio autem nuncupatur, quasi tum maxime corpus patiebatur, cum inde anima excederet. Quapropter fieri etiam potest ut uniuscujusque obitus appelletur passio, cum ille discessus animæ ac distractio a corpore, non sine magno dolore fiat. Nec enim sine causa est, quod D. Hieronymus in Vitis Patrum de quodam viro sancto narrat, qui Dominum rogaverat ut sibi vellet ostendere quemadmodum e corpore excederet anima absque dolore et angustia aliqua. Nam cum hic quodam die forte fortuna ab suo veniret tuguriolo, vidit juxta viam pauperem quemdam ante se misere prostratum, ac jam animam agentem, cui aliquot, ut perspicue videbat, astabant angeli, qui ejus expectabant animam, ut eam ad superiores deportarent. Verum hi, posteaquam ille

A multum diuque expectassent, vox missa e cœlis ad angelos illico audita est : « Ad quid tandem moramini ? » Ad quam illi responderunt Dominum præcepisse ut animam illius sine corporis anxietate educerent, quod certe facere non poterant. Haud injuria ergo cujusque obitus et passio dici potest. Assumptio vero proprie dicitur transitus B. Mariæ, et depositio S. Joannis evangelistæ, qui vivus sepulcrum ingressus est, et se quasi in illud deposuit. Tandem etiam dormitio mors appellatur sanctorum, quæ illis est velut optatissima quies. Sicut enim a somno validiores atque integriores surgere omnes soleamus, ita et sancti sine difficultate resurgent in corporibus glorificatis quasi e somno fuissent experfecti. Unde illud est quod Dominus de Lazaro dixit : *Lazarus amicus noster dormit (Joan. xi)*.

CAPUT V.

De festis.

Festorum quædam sunt generalia, quædam particularia. Generalia sunt quæ generatim ab omnibus celebrantur, ut festa Trinitatis, B. Mariæ, Nativitatis Domini, Paschæ, Pentecostes, sanctæ crucis, apostolorum, evangelistarum, S. Joannis Baptistæ et evangelistæ, Laurentii, Nicolai, Sylvestri, Martini, etc. Festa autem particularia sunt, quæ tantum in una coluntur provincia, ut festum B. Hilarii, quod in Aquitania duntaxat observatur. Vel etiam quæ in uno sunt episcopatu, vel in una villa aut parochia, dicuntur festa particularia. Notandum interim obiter hic est, in colendis festis dignitatem quamdam et ordinem esse attendendum. Festa etenim Trinitatis digniori cultu sunt celebranda, deinde festa B. Mariæ, præcipue tamen Assumptionis, ac tandem quoque festa S. crucis, quæ duo sunt. De aliis ante intelligenti facile est judicare. Quot sunt festa Trinitatis, tot B. Mariæ esse sciendum est. Causæ vero festorum quæ sint, et cur quædam non suo tempore, sed alieno celebrentur, sequentia commodius declarabunt.

CAPUT VI.

De stationibus.

De litanis quidem modo non incommode dicendum foret, nisi de iis tum paulo opportunius essemus dicturi, cum de festis juxta temporum varietates tractabimus. Operæ pretium igitur est, ut hoc tempore his supersedeamus, ac modo de stationibus agamus ubi sex sunt consideranda. Primo, quid sit statio, et quam ob rem sic appellata; secundo, unde initium sumpserit; tertio, quot sint earum species; quarto, quare hujusmodi solemnitas stationum sit instituta; quinto, cujusmodi sint perficiendæ; ultimo denique, quæ sit differentia inter stationes, processiones et litanias. Et quidem statio, prout hoc in loco accipitur, est processio quæ fit ad aliam ecclesiam, ut Deo persolvantur gratiæ. Dicitur autem statio, quod stantes Deo agimus gratias, non flexis genibus sicut in litanis, nec in eis supplicationis utimur vocibus, sed laudem Deo

cantamus. Videntur tamen stationes a veteri lege ad nos fluxisse. Tum enim populus Judaicus, atque etiam complures ethnici Jerosolymam conveniebant in maximis solemnitatibus, veluti in Paschate et Pentecoste, ut in templo adorarent, ibique et munera offerrent, ac Deo tandem gratias pro innumeris beneficiis agerent. Ab hac ergo est consuetudine, quod etiamnum nostra Ecclesia observat, ut omnes pariter ab oppidis, villis aliisque locis suburbii in septimana Paschali et Pentecostes ad episcopalem ecclesiam convenirent. Sunt item aliæ stationes, quæ a Romanis originem traxerunt, qui in ejusmodi frequenter admodum versabantur. Si quando enim diversis temporibus se ab hostibus undique obsessos animadvertebant, aut graviora sibi imminere pericula, sanctorum intercessionibus implorabant, ut quidquid esset periculi tandem cessaret. Quo quidem facto processionibus ad ejus sancti ecclesiam conveniebant, cujus patrocinio fuerant liberati, ut tanto beneficio dignas gratias Deo agere possent. Atque ita sane fiebat statio ad S. Paulum illo die, quo per ejus subsidii invocationem eos liberaverat Dominus. Et sic de aliis. Stationum autem duæ sunt species: Aliæ enim sunt generales, aliæ particulares. Generales sunt, quæ in iis duabus septimanis, quas modo diximus, ad majorem semper ecclesiam fieri solent; particulares vero sunt, quæ in diversis ecclesiis ex causa quam statim attulimus fiunt. Quandoque etiam fiunt stationes causa venerationis, nulla alia causa interveniente, ut cum in alicujus sancti festo ad aliam ecclesiam itur processio a majori. Rursus interdum stationes fieri dicuntur, cum ob eandem venerationis causam diebus festis ad diversa progredimur altaria. Quare ex iis quæ diximus, satis constare arbitror quæ sit stationum institutio. Quibus illud tamen addendum est, quod quemadmodum Romani in sua civitate ad pericula evitanda stationes annuatim fieri statuerunt, sic quoque in aliis civitatibus ob similem causam suas instituerunt stationes. Non est profecto, quod multum anxii simus circa vestes, quibus in stationibus uti oportet, cum ejusmodi esse debeant, quales in choro quotidie haberi licet, hoc semper observato, ut illi temporori maxime convenient, quo fiunt stationes. Non hic jejunatur sicut in litanis. Non hic flectuntur, ut dictum est, genua, sed lætitiæ voces cantantur, nimirum responsoria, ut dicimus, et antiphonæ, vel his quidpiam simile. Fit nonnunquam ut, dum peraguntur stationes, in ea ecclesia, ad quam itur, missa celebretur, et interdum non. Ut ut tamen hæc sunt, absoluta stationis oratione semper unde exierant reditur. Inter stationes vero, litanias et processiones hoc interest, quod stationes ex causis supra dictis, eo, quo expositum est, modo fiant litanias quæ supplicationes ac rogationes significant; ad vitanda quidem pericula, atque omne effugiendum infortunium, sed non sine jejunio et veste humili aut habitu lugubri, vocibus in modum supplicatis. Unde profecto lita-

tionis dicuntur supplicationes. Sed evidentius hæc omnia patebunt, cum eadem plenius paulo post simus tractaturi.

CAPUT VII.

De processionibus.

Processiones denique duæ sunt: una est, quam singulis annis observamus in Ramis Palmarum. Sic enim illam vocamus Dominicam, quæ proxime præcedit Pascha. Atque hæc quidem illam representat processionem, quæ Domino fuit exhibita a turbis Judæorum, et pueris cum ramis palmarum, cum insidens asinæ Jerosolymam veniret. Altera vero est, quam Dominicis diebus celebramus in ejus memoriam, quam discipuli Christo exhibuerunt ipso die Ascensionis, postquam cum eo simul ad montem Oliveti congregiebantur, unde illis videntibus assumptus est. Non quod illud die Dominico factum sit, sed processio et omnis istius diei celebratio in diem Dominicum translata est, ut a populo tunc maxime ad ecclesiam confugiente et simul et solemnius coli possit.

CAPUT VIII.

De jejunio.

Nunc videndum est quid sit jejunium, unde dicitur, de auctoritate et laude, sive commendatione jejunii, atque ejus multiplici distinctione. Primum sane pertinet ad definitionem, alterum ad interpretationem sive originem, tertium ad confirmationem, quartum ad amorem, quintum denique ad cognitionem. Jejunium est communis omnium membrorum satisfactio, ut scilicet membra satisfaciunt pro peccatis, quæ admiserunt, ut si gula peccavit, jejunet ac sufficit. Qui solus est in culpa, solus sit in pœna. Si oculus similiter. Unde Jeremias: *Oculus deprædatus est animam meam (Thren. iii)*. Et: *Per fenestras oculorum meorum mors intravit in animam meam (Jer. ix)*. Sic Augustinus: « Oculo nihil nequius. » Potest autem dici jejunium a jejunio, quod est intestinum quoddam, ut inquirunt anatomici, quod in homine mortuo prorsus vacuum reperitur. Nam et nos itidem cum jejunamus a vitis omnino vacui esse debemus, idque tam in animo, quam in corpore. Unde plenius profecto Augustinus super Joannem jejunium definit hoc modo: « Magnum et generale est jejunium ab iniquitatibus et carnalibus voluptatibus abstinere. » Hoc enim jejunium omnibus numeris est perfectum et absolutum. Cui non absimile est quod Paulus ait: *Sobrie, et pie, et juste vivamus in hoc sæculo (Tit. ii)*.

Nam quod, ut sobrie vivamus, inquit, ad nos plane pertinet; quod pie, ad Dominum; quod juste, ad proximum. Hinc pietas est cultus Deo exhibitus, cum quo velut ex adverso pugnat impietas sive idolatria. Quare multi in hoc vocabulo pietatis errant, dum in eo vulgo assentiuntur, quod ille dicatur pius, qui e suis bonis libens pauperibus quidpiam partiatur; contra ille impius, qui quæ pauperum sunt, ad se rapit. Verum ne diutius quadam similitudine labamur, et vitia impietati confinia, et vir-

tates, quam pietatis nomini non obscure videntur A in paradiso natam sit. Sequitur jejunii distinctio, respondere, breviter describemus. Multum sane interest inter flagitium, facinus atque impietatem. Nam flagitium in nobismetipsis est; facinus vero committitur in proximum, et impietas in Deum. Sic quoque magnum statuitur discrimen inter misericordiam, clementiam et pietatem. Ut enim misericordia maxime versatur circa naturam, sic clementiam esse dicimus erga justitiam, pietatem erga Deum. Verbi gratia, misericordia est, si quis ad supplicium aliquem juste damnatum duci videat, cui ita natura inclinatione compatitur ac commoveatur, ut ipsum a supplicio liberet. Quemadmodum etiam dicitur misericordia, si quod pauperi est suffuratum, ipsi restituimus. At vero clementia est, si quem injuste punitum viderimus, et nos periculis objecerimus, ut per vim illum eripiamus. Pietas demum est colere Deum, idque ex mere amore, quam Græci vocant *λατρία* vel *θεοσεβειαν*; nos autem *Dei cultum* recte appellare possumus.

CAPUT IX.

De jejunii auctoritate.

Auctoritas jejunii triplex est. Habet enim auctoritatem partim ab antiquitate temporis, partim a loci qualitate, partim denique a præceptorum institutione et majestate. Ab antiquitate temporis, quod statim post orbem conditum in ipsa hominis creatione esse cœperit, cum dicebatur: *De ligno scientiæ boni et mali nē comedas* (Gen. 11). A loci vero qualitate, quia in paradiso fuit institutum. A præceptore, quod non ab homine, sed a Deo ordinatum fuerit. Rursus commendatur a temporibus et personis. Et a temporibus quidem, quod in tempore ante legem, in tempore sub lege, et in tempore gratiæ jejunium semper fuerit observatum. Ante legem a Mose; sub lege ab Elia; in tempore gratiæ a Christo. Ejus autem commendatio plena est exemplis. Eva, quando abstinuit, virgo fuit incorrupta, mansitque in paradiso. Sed cum præceptum jejunii violasset, ex templo carnis sensit corruptionem, et sub viro est constituta, ac paulo post a paradiso turpiter ejecta. Ad eundem sane modum Adam, simul atque jejunium fregisset, ex deliciis paradisi in hanc mortalitatis miseriam detrusus est (Gen. 11). Moyses post jejunium cum Deo locutus est. Elias similiter post jejunium igneo curru in cœlum subvectus est (IV Reg. 11). Jerosolyma a Sennacherib tempore Ezechie regis et Isaie, centum octoginta quinque millibus cœlitus una nocte interfectis, fuit liberata, et ac inter cineratos feterent, solus Sennacherib cum decem tantum aufugit in Ninivem, ubi sexagesimo die post a propriis suis filiis fuit interemptus (II Paral. xxxii). Item, Jona iram Dei concionante, Ninivitæ in sacco et cinere jejunium penitentiae agentes consecuti sunt veniam (Jonas 11). Sic quoque Josue filius Nave jejunio, dum illud per integrum diem agebat ad Gabaon, solis et lunæ cursum cohibuit, et hostes suos superavit. Ab his itaque personis jejunium commendatur; a loco vero, quod

in paradiso natam sit. Sequitur jejunii distinctio.

CAPUT X.

De distinctione jejunii.

Jejunium sic primo dividi potest, quod aliud sit carnis, aliud mentis. Carnis est, cum quis abstinet a cibis; mentis vero quando quis jejunat a vitiiis. Vel etiam carnis jejunium dici potest, si quando quispiam ob nimiam pinguedinem jejunat, ne corpore supra modum pinguescat. Verum illud nullius virtutis est, adeoque dicendum est potius esse attenuationis. Qua ratione et mentis jejunium esse volumus contra luxuriam, ne similiter plus æquo pinguescat, ac in multis luxurietur. Secundo jejunium et hoc modo distinguitur, aliud videlicet esse institutionis, aliud devotionis, aliud paritatis, et aliud dispensationis. Jejunium institutionis est Quadragesima a sanctis Patribus olim instituta. Quemadmodum enim in lege veteri sancti Patres rerum suarum omnium decimas et primitias Deo reddere consueverunt; ita nos quoque debemus ei decimas et primitias offerre, non solum ex rebus nostris, nempe ex frugibus, et aliis quæ possidemus, verum etiam ex nobismetipsis scilicet jejunando, idque corpore quidem a cibis, mente vero a vitiiis. Est enim, ut statim diximus, carnis pariter et mentis jejunium. Offerimus autem Deo ex nobis primitias et decimas, si quando bene operamur.

CAPUT XI.

De institutione Quadragesimæ, et reliquis jejunandi formis.

Instituta igitur fuit Quadragesima, pro dierum decima. Sed cur potius quadragenario numero, quam alio appelletur, evidens ratio est; cum quadraginta dies in anno pro decima liquido possimus invenire. Sicut Levitæ ex decimis quæ eis offerebantur, summo sacerdoti partem reddebant decimam; ita et nos decimam damus Christo vero pontifici ex triginta sex diebus, qui sunt in decima trecentorum et quadraginta dierum, et ex sex horis cum quadrante, quæ sunt ultra dies trecentos et quadraginta. Cum ergo summam sint dies quadraginta unus et quadrans, ex quadraginta habemus pro decima quatuor, quibus cum aliis triginta et sex computatis, exurgunt quadraginta. Restat adhuc unus dies et quadrans, quæ sunt horæ triginta, quarum pars decima tres sunt horæ, pro quibus in Sablato Paschæ jejunamus usque ad noctem. Sunt autem in anno dies trecenti et quadraginta sex, quorum decima pars triginta sex dies sunt, accepta decima quadrantis, pro qua voluit Augustinus ut in vigilia Paschæ, ejus diei missa nocte celebraretur. Unde est, quod in oratione, quam collectam dicimus, illo die legimus: *Deus qui hanc sacratissimam noctem*, etc. Dicitur ergo Quadragesima, quasi cum decima quatuor. Diebus enim triginta et sex adduntur quatuor, qui sunt ex decima. Primus est sanctificationis, hoc est mundificationis, si sic dicere liceat. Quia tunc homo mundatur et lavatur, tam anima quam corpore. Reliqui tres

sunt primitiarum. Primus dierum quadraginta est quarta Quadragesimæ. Tres alii sunt, ut dictum est, primitiarum. Et certe ignorandum non est tres dies jejuniorum in unoquoque tempore celebrari, qui appellantur primitiæ, quod ita de iis sit dispensatum. Proinde jejunium dispensationis est, quod in magnarum solemnitatum vigiliis fieri dicitur. Solebant enim majores nostri illa nocte, quæ proxime festum præcedebat, vigilare, unde et vigiliis appellabant dies festa proxime præcedentes, ad quas conveniebant juvenes et puellæ, cantores et lusores, sicut adhuc sit in plerisque regionibus, ut in Pictavia, præcipue in festis patronorum ecclesiarum. Sed quoniam multa inde nascebantur incommoda, institutum fuit ut in locum vigiliarum succederent jejunia, ut eo demum modo comessationes superflue et ebrietates quæ crebro contingebant, tollerentur e medio. Quod in ea forma ab Ecclesia ita dispensatum accepimus. Si quis tamen jejunaret et vigilet, his utique haud male faceret. Nihil enim vetat bonum duplicare. Dicitur autem hujusmodi institutio, dispensatio, quasi in diversis, ut sic loquar, pensatio. Nam jejunium hoc fuit introductum in compensationem vigiliarum, quæ idcirco fuerunt abrogatæ, ne crebræ illæ comessationes atque ebrietates posthac fierent. Aliquando tamen et canonici rigoris est dispensatio justa de causa ab eo cujus luere facta relaxatio, quemadmodum etiam in hoc loco. Viderunt enim quod melius erat jejunare quam vigilare. Jejunium porro devotionis est, si quando quis sua sponte jejunat, ut in vigilia B. Martini, et B. Nicolai. Jejunium paritatis est, cum in vigilia S. Jacobi, Bartholomæi, et aliorum apostolorum jejunamus, quibus ut jejunaretur, statutum non est. Facinus tamen ex eo, quod omnes apostoli in meritis ac præmiis pares sint. Quorum enim merita æqualia sunt, necessarium plane est ut eorum animæ in caelis sint æquales.

Ob quam sane causam Ecclesia consideravit dignum esse ut pariter omnes jejunia haberent. Ex apostolis autem sex tantum jejunium habent institutionis, quorum item quatuor cum conjunctim jejunamus, quatuor duntaxat in universum existunt apostolorum jejunia. Nam Petrus et Paulus unum communiter obtinent, quoniam eodem die passi sunt. Sic Simon et Judas, qui ita simul duo jejunia efficiunt; tertium habet Matthæus, et quartum Andreas.

Cur vero his, et non etiam aliis jejunamus, ratio in promptu est. Ut hoc enim fieret in eorum vigiliis, ideo sancta Ecclesia statuit, quo sicut illi pro Christi nomine passi sunt, et nos quoque aliquo saltem modo cum eis patiamur, si beate cum eis vivere optemus. Eadem ratione etiam de aliis apostolis instituisset, nisi aliud quidpiam impedimento fuisset. Impedimenta autem sunt hæc: Festum Philippi et Jacobi quod ipsis Kalen. Maii habemus, quæ semper sunt inter Pascha et Pentecosten, quod sit tempus lætitiæ, et gaudii, jejunandum non

est. Nec obstant jejunia, quæ in diebus Litaniarum sive Rogationum occurrunt, cum ea ob aliam fiant necessitatem, ut patebit dilucidius in sequentibus. Nam et tum jejunatur ab aliquibus propter Spiritus sancti expectationem. Jacobus Zebedæi ab Herode obruncatus est in diebus azymorum, ita ut neque jejunium habeat, neque illi festum celebrari possit. Festum namque ejus, quod septimo Kalendas Augusti observatur, non sit respectui illius passionis aut mortis, sed translationis. Tunc enim illi primo dedicata est ecclesia in Hispania, ut plenius ostendetur eo in loco quo ejus festum attingemus. Quod autem non jejunatur Bartholomæo, cujus festum est octavo Kalend. Septembris, aliud est impedimentum. Fertur enim uno die fuisse exco-
 B riat, et altero obiisse, quanquam in legenda seu Vita ejus illud minime habeatur. Quod si ergo ita sit, necessarium foret, ut ejus vigilia secundo die ante festum coleretur, quod esset contra normam aliorum jejuniorum festivorum. Ut de beato Thomæ jejunetur, non oportet, quia festum ejus est in Adventu Domini, in quo quasi continuum jejunium debemus observare. Barnabas propterea non habet jejunium, quod non sit ex numero apostolorum. Nec profecto dicitur apostolus, nisi quod, cum erat Pauli socius, ut cæteri ad prædicandum missus sit. Unde illud: *Segregate Barnabam et Paulum (Act. xii)*. Mathiæ ideo non est institutum jejunium, quia festum ejus in Quadragesima frequentius solet contingere, quando alioqui semper jejunatur. Vel etiam ob eam rem, quod ex primitivis apostolis non fuerit, sed post Christi passionem per aliorum electionem loco Judæ substitutus (*Act. i*). De quo dicitur: *Et episcopatum ejus accipiat alter (Psal. cviii)*. Festum denique B. Joannis evangelistæ semper celebratur tertio die post Nativitatem Christi, quo jejunare non licet propter dies festos. Nihil interim vetat, quominus omnium apostolorum jejunia possint celebrari. Optime enim fecerit, qui jejunaverit, sicut in vigilia beati Jacobi septimo Kalend. Augusti jejunant hi, qui ipsum colunt. Sed istiusmodi jejunium vocatur paritatis, quod secundum merita suscipitur, non institutionis.

Et rursus jejunium aliud inspirationis, aliud
 D circumspeditionis. Inspirationis jejunium est, quale fuit in B. Nicolao, qui etiamnum infans in cunabulis bis in hebdomada ab uberibus matris abstinuit, ac tantum semel papillas quarta et sexta feria suxit. Jejunium circumspeditionis est, quando præ imminente aliqua tempestate, vel hostium periculo, vel simili aliquo infortunio jejunamus. Deinceps vero jejunium aliud est rationabile, aliud irrationabile. Rationabile appellatur quod ipsa ratio facile admittit, cum moderate cibum et potum sumimus, ne inde corpus debilitetur. Unde inquit Apostolus: *Rationabile sit obsequium vestrum (Rom. xii): Non in commensationibus et ebrietatibus, etc. (Rom. xiii)*. Irrationabile est, si quis velit jejunare duobus aut tribus diebus continuis, aut integra etiam septi-

mana : cujusmodi Deus non approbat, qui ut vitia mori cogantur, non autem ut natura dissolvatur vult esse jejunandum. Hinc illud jejunium posse prohiberi, quod nonnulli continent a Coena Domini usque ad Pascha, satis manifestum est.

Sunt item aliæ jejuniorum formæ, quas eadem brevitate perstringemus. Nam aliud reperitur qualitatis, aliud quantitatis, aliud numeri, aliud summæ exactionis, aliud alteritatis, ut sic dicam, aliud xerophagiæ. Qualitatis jejunium vocamus, cum carnis esum nobis in posterum indicimus; quantitatis, cum quis ad certam mensuram sibi victum subtrahit, et omnino quantum quoque die comedat, quasi ponderatum habet. Jejunium numeri est, si quando quis ita secum statuatur, ut quolibet die non nisi semel posthac cibam caperet, vel bis, idque ex eo quod qui idem sæpius faciunt, sic ipsi se abjiciant ac prosternant ut nihil inter eos atque inter bruta animantia plane intersit. Hæc enim ut ad pastum nata sunt potissimum, ita sæpius unoquoque die ventrem saturant. Bis sese reficere humanum est, semel autem, ut fertur, angelorum. Quare cum sint, quibus semel duntaxat cum angelis quoque die vesci decretum est, hujusmodi jejunium habere putantur. Sed tolerabilius hoc est, illud vero strictius, quod summæ dicitur exactionis, cujusmodi habent hi, qui radicibus et herbis vescuntur, ut in deserto Joannes Baptista, et in eremo Maria Ægyptiaca, quæ cum duobus tantum panibus trajecit Jordanem, vitamque austeram et solitariam egit annis quinque. Alternationis esse dicitur jejunium, cum quis alternatim jejunat, nimirum si cum hoc die abstinerit, sequenti comedat Xerophagiæ adeo jejunium, et si quando quis cibum comedit aridum. Dicitur enim xerophagia a *Ξηρός siccus*, et *φάγω*, quod est *comedo*, quasi dicamus *siccam comestionem*, quale esse potest in pomis, piris, castaneis, prunis, et id genus aliis. Quidam tamen siccam comestionem esse arborantur legumina cruda sive cocta, si modo absque jure comedantur. Postremo invenitur quoddam jejunium vanitatis seu simulationis, ut in hypocritis, qui ob fictam sanctimoniam jejunant, ut ab omnibus suspiciantur; quoddam necessitatis, ut in mendicis, et quoddam virtutis, ut in iis qui veram corpori inducunt abstinentiam, cum a culpa animis abstinent, cum sese victu defraudantes, cibum egenis benigne partiuntur, quem suis ventribus detrahunt, cum denique sese esurientibus velint alios suis satiari epulis. De jejuniis igitur ejusque multiplicitate distinctione hactenus.

CAPUT XII.

De personis.

Postquam de temporibus Deo spiritualiter dicatis hunc usque a nobis dictum sit, res ipsa postulat ut eodem modo de personis divinis officiis addictis, hoc est ecclesiasticis, deinceps dicamus. Ad cujus rei majorem declarationem sciendum est in primis tres esse sectas, quæ hominibus maxime probantur, quarum una est ethnicorum seu paganorum, altera He-

bræorum, tertia Christianorum. Prima est erroris, secunda veritatis, tertia salutis. In prima naufragium patimur, in secunda a periculo quidem eripimur, sed in tertia salvamur. Prima rursus nos a Deo sepat et separat, secunda illuminat, tertia autem penitus salvat et liberat. Verum nos paganorum conversus est in ritum Christianorum. Quæ Dei Opt. Max. mutatio sane pulcherrima est. Christianorum enim personæ, tam sæculares quam ecclesiasticæ, ab aliis duabus sectis, nimirum ab Hebræa atque ethnica, desumptæ sunt. Quemadmodum enim apud nos duo sunt personarum genera, laicales videlicet sive populares (*λαϊκός* enim *populus* est) et ecclesiasticæ: sic apud ethnicos et Hebræos, a quibus nostræ habuerunt initium. Apud ethnicos personæ sæculares erant hæ: monarchia, scilicet Romanus imperator, patricii, qui et senatores dicebantur, quorum arbitrio universa ordinabantur; reges, duces, præsides, præfecti, tribuni plebis, tribuni militum, prætores, centuriones, decuriones, quaterniones, tribuni, questores, ædiles, aulæ janitores. In ritu vero templorum erant archiflamines, flamines, sacerdotes in utroque sexu. Namque apud illos non aliter, atque modo apud nos, erant et mulierum et virorum religiosi conventus. Inter poetas erant carminum iudices, comædi, tragædi, historiographi. Apud Hebræos porro eadem fuit personarum diversitas. Erant enim quædam sæculares, quædam vero cultui divino in templis perpetuo addictæ. Et personæ quidem in templis erant hæ: summus sacerdos, et minores sacerdotes, levitæ, nathinæi, luminum emunctiores, exorcistæ, janitores vel æditui, et cantores. Inter sæculares vero in primis dux populi erat ad regendum Moses, et sub eo, quos ipse ad consilium socii sui Jethro constituerat, nempe erant hi: chiliarchi, hecatotarchi, pentecontarchi seu pentecosiarchi, et decarchi, hoc est, millenarii, centenarii, sive centuriones, quintagenarii, decani; *χίλια* enim *millenarium numerum* exprimit, *ἀρχὸν principem*, unde *χιλιάρχος* dicitur *qui præest mille*. Sic *κατὸς* significat *centum*, unde hecatonarchus est cui centum parent, et pentacontarchus cui quinquaginta. Nam *πεντήκοντα quinquaginta* sonat. Qui autem decem in potestate habent, recte appellantur decani a *δέκα decem*, quod sint supra denos. Apud Christianos quoque personæ sunt partim populares, partim clericales. Populares non sunt diversæ ab iis quas apud ethnicos esse dicimus, quamvis non ubique clericales sunt, quæ administrant ecclesiam, dicunturque *ἀπὸ τοῦ κληρῶν*, quod *sors* interpretatur, quasi sorte sint electæ. In veteri namque testamento sacerdotes sorte eligebantur. Quemadmodum etiam, ethnici sortitione unum ex liberis suis ad clericatum eligebant. Possunt nihilominus dici clericales, quia ipsi accipiunt hæreditatem Domini, nimirum decimas et oblationes, Nam *κλήρος* Græcis non solum est quod nobis *sors*, sed et *hæreditas*. Est enim iis æquivocum, unoquoque nomine duo hæc significat. Personæ autem clericales dividuntur in mona-

chos, quasi sint soli viventes a *privæ solus*, et *ixor* habeo, quod ab aliis seorsim soli habitare debeant, et ecclesiasticos. Quæ sit porro personarum diversitas inter monachos equidem satis notum esse existimo. Totum enim illud ab ordinum varietate petendum est, quam alii albi sive candidi, alii nigri appellantur.

CAPUT XIII.

De personis ecclesiasticis.

Ecclesiasticarum personarum genera duo sunt. Aliæ namque sunt dignitatis, aliæ ordinis. Dignitatis sunt, ut papa, patriarcha, cardinalis, primas, archiepiscopus sive metropolitanus, quod ejusdem est significationis, episcopus, archidiaconus, archipresbyter. In choro sunt decanus, hypodecanus, cantor, subcantor, thesaurarius, scholaster. Ordinis personæ sunt sacerdos, diaconus, hypodiaconus, acolythus, exorcista, lector, ostiarius. Sunt autem in ordine septem gradus, ad designandam septiformem gratiam Spiritus sancti, cujus munere illorum ordinum officia exequentur. Sed quoniam de ecclesiasticis personis juxta nostrum tempus tractare proposuimus, videamus quemadmodum a veteri consuetudine tam ethnicorum quam Judæorum ad præsentis Ecclesiæ cultum facta sit personarum translatio, tum secundum ordinem, tum secundum dignitatem. Ac primo quidem secundum ordinem, in veteri testamento erant sacerdotes, quales fuerunt filii Aaron, qui pro populo sacrificia offerebant. Erant præterea aliqui in populo magistri, ut fuit Nicodemus. In horum locum nostri successerunt sacerdotes, qui sacrificium altaris Deo pro nobis offerunt, quique ad hoc obligati sunt, ut verbum Dei populum sibi commissum doceant. Vocantur autem sacerdotes, quasi *sacra dantes*, et presbyteri, quasi *seniores*, non quidem ætate, sed eruditione et moribus. Ordo diaconorum, id est *ministerorum* (tantum enim sonat) vicem explent levitarum. Ut enim in veteri lege levitæ in sacrificiis inserviebant sacerdotibus testamenti veteris, ita hi in sacramento altaris ministrant sacerdotibus novi testamenti. Hypodiaconi in locum nathinæorum sunt substituti, qui sic dicebantur, quod in humilitate serviebant. Quemadmodum enim hi sub levitis sacra administrabant, sic illi sub diaconis, unde et hypodiaconi sunt appellati. In templo erant emunctores luminum, qui candelas et accendebant et exstinguebant. Hi sunt in nostra Ecclesia quos acolytos et ceroferarios dicimus, qui cereas candelas, thuribulum portant ac præparant. In tempore veteris legis exorcistæ, id est adjuratores, ex doctrina Salomonis dæmones ab hominibus abigebant: sed et nos similiter exorcistas habemus qui illos exorcizant qui efficiendi sunt catechumeni, nimirum cum ab iis adjurando expellunt dæmones. In templo erant cantores; apud nos sunt lectores sive anagnostes. Ostiarii in nostra Ecclesia vicem suppleunt templi janitorum. Officium enim janitorum erat templum claudere et aperire, mundos recipere, immundos excludere. Ostiariorum

A autem officium est catechumenos baptizandos, et pœnitentes per episcopos jam reconciliatos in ecclesiam introducere

CAPUT XIV.

Quomodo per onæ dignitatis a veteribus ad nos fluxerunt.

Videndum modo est quemadmodum dignitatum personæ a veteribus ad nostram Ecclesiam pervenerint. Et dominus quidem papa, id est Pater patrum vel custos patrum, summi pontificis qui in lege fuit personam gerit, veluti Romanus imperator, monarchæ, senatoria potestas, et patriciorum dignitas, quæ forsitan apud Judæos observabantur, etiamnum in nostra Ecclesia permanet in tribus patriarchis, scilicet Antiocheno, Alexandrino et Constantinopolitano. Primate, qui tribus archiepiscopis præsumt, vel præesse possunt, regem expriment, cujus potestas ad tres se extendit ducatus. Metropolitanus sive archiepiscopi comparantur ducibus, qui pluribus præsumt comitibus. Nam et archiepiscopi pluribus episcopis præesse dicuntur. Episcopi habent similitudinem comitum. Coepiscopi, quorum jam abolita est dignitas, præfectis adæquantur. Abbates imitantur tribunos militum, cancellarii prætores, archidiaconi centuriones, decani decuriones. Archipresbyteri loco sunt advocatorum, presbyteri ædillum, diaconi quaternionum, hypodiaconi tribunorum. Denique exorcistæ quæstores representant; ostiarii, aulæ janitores; lectores, carminum recitatores; acolythi, carminum scriptores.

CAPUT XV.

De rebus quæ Deo potissimum debentur.

Nunc autem quod quarto a nobis fuit propositum aggrediamur, ut videlicet quæ res Deo spiritualiter debeantur, breviter exponamus; quod abunde satis pateant. Sunt etenim decimæ, primitiæ, vota, sacrificia, oblationes et donationes. Primitiæ e primis hominibus initium habuerunt. Legimus enim Cainam et Abelem e frugibus suorum laborum primitias Deo obtulisse, sed Abelem agnos et Caina segetum manipulos. Horum tamen alter, quia et juste et læta fronte optimum quodque obtulit, Dei gratiam abunde demeruit est, ejusque grex in fetura maximæ fecunditatis abundavit, ob quam rem innocens sub Christi figura primus martyr exstitit. Alter vero, quoniam juste primitias non solvebat, cum pessima quæque daret, Deo displicuit, primusque in peccatum parricidii aut homicidii incurrit, quod laboris sui proventum non habebat expectatum (*Gen. iv*). Eodem modo et populum Israeliticum ex omni suo labore Deo primitias dedisse, ex Dei præcepto accepimus. Quare ipsa ratio exigit ut et nos Christiani similiter faciamus. Quid autem et quomodo dandum sit, satis cumulate docet nos eventus Abeli Caino.

Profecto non possumus ejus non meminisse, quod a Deo omnia accepimus, et quidquid habemus, quod ab ipso sit profectum, ita ut vel ob id æquum sit, ei primitias offerre, et quodammodo de acce-

ptis beneficiis referre gratias. Sed si quaeratur cui. A dandæ sint primitiæ, et in qua etiam quantitate, facile respondemus eas sacerdotibus esse largiendas. Quod ita tamen accipiendum non est, quasi necesse sit eas his solis dandas esse, ac non etiam aliis. Nam eremitis et his, qui in terrarum abditis latent et inclusi sunt, aliisque religiosis, si placuerit, dare possumus. Nec vero certa et determinata in his quantitas est, adeo ut quantum visum fuerit, et non ultra largiri liceat, si modo ex affectu charitatis proficiatur. In veteri lege præceptum est ut ex omnibus bonis darent decimas, quod ex omnibus Deus sibi decimam voluit, quam tribui Levi in celebratione sui officii appropriavit. Sic nos utique similiter facere debemus. Quod si vero a laicis injuste possideantur, nihilo tamen minus eas tene- B mur solvere. Nec sane licitum est iis connivere, aut de his dispensare, sed illos tantisper reddere, donec Deus injustam eorum possessionem in melius emendaverit. Proinde si quis decimam retinere præsumperit, certe ille transgressor et prævaricator præcepti divini jam factus est, et mortaliter peccavit. Atque etiam qui hoc fecerit, sciat se non solum decimam retinere, sed quod et novem alias partes injuste non dubitet possidere. Tantum est non red- dère quod ad Deum pertinet!

CAPUT XVI.

De votis et sacrificiis.

Vota nostra Deo debemus. Unde illud : *Vovete et reddite. etc. (Psal. LXXV).* Sed votorum aliqua sunt necessitatis, aliqua spontaneæ voluntatis. Cecessitatis sunt, quæ sunt fidei annexa, cujusmodi in baptismo facimus, dum nos fidem Christi observaturos, et Satanæ operibus plane abrenuntiavimus. Sic necessitatis voto astringimur ad observationem decem præceptorum. Atque hæc quidem vota omnino mutari non possunt, sed perpetuo sunt observanda. Vota spontanea, nonnulla sunt discreta, nonnulla indiscreta. Indiscreta sunt vota puerorum, dum necdum suæ sint potestatis, sed parentum. Atque huiusmodi licite omitti possunt, si videatur expedire, vel parentibus, in quorum potestate sunt constituti, placuerit contraire. Sic vota mulierum indiscreta appellantur, cum sunt in potestate virorum. Verbi causa : Si aliqua puella, quæ nondum D esset nubilis, et ad annos suæ pubertatis adhuc non pervenisset, perpetuam vovisset castitatem, et paulo post parentes eam ut matrimonium contraheret cogere vellent, et posset utique nubere, nec teneretur voto satisfacere. Sic eodem modo, si alicujus uxor, marito ignorante, votum fecisset de Hierosolymitana protectione, posset maritus eam, si vellet, revocare, quod sub ejus manu sit constituta. Sed contra uxor in eo casu maritum non revocaret, nisi ipse vovisset castitatem. Illud enim neutri illorum permissum est, nisi quatenus in hoc utriusque consentiant. Alter igitur sine altero castitatem vivere non potest, nec debet, cum alter alteri debitum persolvere obligetur. Verum non in hujus-

modi solam personis votorum indiscretio intelligitur, sed quandoque etiam in proventibus, et quæ omnino liberæ sunt, vota sunt indiscreta, quæ poena potius digna sunt, quam ut ad effectum producerentur. Quale esse potest, si quis illud se facere voveat quod perficere nullo pacto possit, vel ex quo ita debilem suam efficeret naturam, ut periculum sit, ne oneri succumbat, et sui ipsius occisor habeatur. Certe quæcumque vota cum consilio et animi ratione facimus, ea perpetuo sunt observanda, nec ullo mutanda tempore. Cum autem in lege veteri multiplex ageretur sacrificium, ut in Levitico habetur, in Christianorum seu fidelium Ecclesia unum duntaxat celebratur sacrificium, scilicet corporis et sanguinis Domini, de quo quoniam in sequentibus latius dicturi sumus, cum officium missæ exsequemur, modo supersedeamus.

CAPUT XVII.

De oblationibus et donationibus.

Nunc de oblationibus. Sicut in lege veteri populus Hierosolymam ad magnas quasdam solemnitates conveniebat, nimirum ad Paschatis, Pentecostes et Scenopegiarum festa, ut orarent in templo, ubi etiam ex debito universi offerre obligabantur, ita omnes Christiani, ex institutione sanctorum Patrum, tenentur offerre, juxta modum suarum facultatum, in quatuor principalibus solemnitatibus, nempe Natali Domini, Paschate, Pentecoste, et in festo Omnium Sanctorum, ut inde sibi victum habeant sacerdotes. Præterea offerre debent, quo paschalis illa candela cerea ematur, quoque cum oleum, tum cera ad ecclesie illuminationem comparatur. Alias autem nemo ad oblationes compellendus est. Si tamen flant, spontaneæ sunt, quemadmodum et illæ, quæ post confessiones dari consueverunt. Quod vero in quibusdam Ecclesiis vendantur sepulturæ, et pro campanarum pulsatione donationes exigantur, perinde est ac si Ecclesie sacramenta venderentur.

CAPUT XVIII.

Quod officium et quomplex.

Cum ergo hactenus, ut propositum erat, de locis, temporibus, personis et rebus Deo spiritualiter dedicatis, expositum sit, sequitur ut de eo, quod quintum et ultimum in propositione fuit, nimirum de ecclesiasticis officiis deinceps dicamus. Et primo quidem videndum est quid sit officium, secundo unde dicatur, tertio quemadmodum de eo agendum sit. Officium est, ut ab Isidoro definitur, proprius vel conveniens uniuscujusque actus, secundum leges et mores civitatis vel instituta professionis. Alia enim officia habent monachi, alia canonici, alia solitarii atque eremitæ, et sic de aliis. Dicitur autem officium, ut in libro Officiorum, inquit Hieronymus, quasi officium. Consentaneum enim est ut suum officium unusquisque efficiat. De officiis agendum hic est partim generaliter, partim vero particulariter. Sunt enim quædam generalia officia et uniformia, quæ toto anno observantur, ut sunt

horarum preces, vespere, completoria, ac nonnullæ missæ et matutinæ. Sunt autem, quædam specialia, quæ pro varietate temporum et solemnitatum distantia variantur. Pro varietate temporum, quoniam alia paschali tempore celebrantur, alia in Quadragesima, alia in æstate, alia denique in Adventu; pro diastemate seu distantia solemnitatum cum aliter fiat in hac solemnitate, aliter in alia. Nam in ipso Paschate tres tantum lectiones recitantur, in Natali vero novem.

CAPUT XIX.

De officio generali.

De generali officio primo dicendum est, idque hoc ordine, ut primo quid canendum et psallendum sit videamus; deinde a quo fuerit institutum officium ecclesiasticum; tertio ad quid conducatur, quamobrem et quando sit ordinatum; quarto denique a quo fuerit canonizatum et confirmatum. Et in primis quidem dicimus generaliter nihil esse cantandum aut psallendum, aut etiam legendum quod a summo pontifice non fuerit approbatum. In primitiva Ecclesia diversi diversa cantabant, quisque pro suo libitu, ita tamen si illud quod canebant ad divinam laudem pertineret. Pleraque tamen officia observabant quæ ab initio erant constituta, vel a Christo, ut Oratio Dominica, vel ab apostolis, ut Symbolum. Postea Ecclesia velut scissa est per varias hæreses et schismata. Quod quidem cum vidisset Theodosius imperator, qui suo tempore omnes hæreses extirpavit, negotium dedit Damaso pontifici, ut aliquem sapientem et Catholicum ad se accerseret, qui ecclesiasticum officium ordinarat. Præcepit igitur Damaso Hieronymo, viro trium linguarum peritissimo, ut qui ad eam rem tum erat idoneus, ut quædam officia ecclesiastica in certum ordinem redigeret. Habitabat autem tum temporis Hieronymus Beethlemia cum Paula et Eustochio atque aliis virginibus religiosis, posteaquam jam antea Romæ sub septem apostolicis viris habitaverat. Ordinavit ergo hic quantum ad psalmos attinet, qui quibus diebus canerentur. Sed et evangelia et epistolas atque alia officia in ordinem quemdam redegit, ut quid quoque die cantandum esset, semel constaret. Nam omnes fere cantus composuit, iis exceptis quos alii Ecclesiæ doctores postea adjecerunt. Hieronymus itaque cum opus istiusmodi absolvisset, misit Romam, ubi a Damaso papa fuit approbatum, et in communi concilio canonizatum. Postremo papa Damaso eam dedit operi auctoritatem, ut postea semper in omnibus Ecclesiis observaretur, quemadmodum in eo erat ordinatum. Quare ostensum modo est a quo officia ecclesiastica fuerint instituta, qua de causa, quando, in quem finem et quis ea canonizaverit.

CAPUT XX.

De ipso officio.

His ita consideratis operæ pretium est ut ipsum officium persequamur, ordientes ab officio noctis.

A Hic enim ordo aptus et conveniens est, ne a luce ad tenebras veniamus, sed potius a tenebris prodeamus ad lucem. Sciendum igitur est olim tempore primitivæ Ecclesiæ usu receptum fuisse ut nocte ter surgeretur ad divinum officium celebrandum: primo circa primum somnum habita ratione ejus temporis, quo vulgus se quieti dare consuevit; secundo circiter mediâ noctem; tertio paulo ante diem, hoc nimirum ordine, ut cum nocturni finiti essent, et lectiones cum suis responsoriis perlectæ, priusquam lucesceret aurora apparente, cum pulsu campanarum decantarent *Te Deum laudamus*, et sic deinceps laudes matutinas. Ad primam nocturnam surgebant tantum ministri Ecclesiæ, qui cum tempestivius ivissent cubitum, jam dormierant. Sed quoniam frequenter hoc nocturnæ vocabulo utimur, non incommode fecerimus, si quid per illud significetur exposuerimus. Accipitur ergo nocturna nocturnæ pro hora, et nocturna nocturnorum pro ipsis officiis. Vel nocturna nocturnæ psalmi appellantur, qui Dominicis diebus dicuntur, antequam recitantur lectiones. Similiter etiam illi, qui diebus profestis dicuntur, ut in secunda feria: *Dominus illuminatio* (*Psal. xxvi*), atque ita de reliquis. Nocturnæ nocturnarum, dicuntur tempora quibus psalmi cantantur. Nocturni nocturnorum, vocantur novem psalmi, et novem lectiones cum suis responsis.

Nunc igitur pergamus. In solemnitatibus ad secundam nocturnam pariter surgebant ministri et conjugati, tam viri quam mulieres. Ad tertiam tandem nocturnam communiter surgebant omnes. Sed postea charitate erga Deum algescente, cum fervor ille cultus divini in hominibus tepesceret, ita ut jam pigriores essent, quam ut statis illis horis ad officium nocturnum surgerent tam ministri Ecclesiæ quam cæteri, consultum est, ut mediâ saltem nocte omnes surgerent, juxta illud Prophetæ: *Media nocte surgebam*, etc. (*Psal. cxxiii*), atque ita tum continuo integrum noctis officium absolverent. Quod quidem etiam nunc plerique religiosorum conventus observant. Verum et hæc institutio brevi abiit in desuetudinem, cum jam conviviis et luxui magis vacabant, quam Dei servitio. D Quapropter iterum aliter statutum fuit, ut vel tempore nocturnæ ultimæ universi circa diei crepusculum surgerent. Nunc autem eo divini cultus ratio demersa est, ut citius surgant pueri quam ministri Ecclesiæ, et prius cantent passeret quam sacerdotes. Adeo amor ille Dei in hominibus penitus refrixit. In memoriam et recordationem primæ illius tam laudabilis consuetudinis, etiamnum ecclesia æstivali tempore nocturnum officium celebrat, tempore nimirum primæ nocturnæ, quod nos vigiliis vocamus, tametsi vero aliquando tempestivius. Fit autem illud duplici nomine, vel ad veterum commendationem, vel ad nostram ipsius exhortationem, ut videlicet sciamus quam illi essent sobrii in officiis nocturnis tempore hiemali, quos

cum ter quaque nocte surgerent, brevis noctis æstivalis, haudquaquam tardabat. Quotus autem quisque nostrum est, qui jam sole radiante ad illud officium alacriter surgere queat? Usque adeo hic sponsi videmur Penelopes, nati in medios dormire dies. Sed quid dico de officio nocturno? Quot sunt numero, qui diurnum recte curent officium? Certe, si quod res est, loqui liceat, admodum pauci. Verum ne quis dubitet quibus festis vetus illa observetur consuetudo, sciendum est in tribus illis vigiliis, scilicet Joannis Baptistæ, Petri et Pauli, et Assumptionis B. Mariæ. Quoniam hæ sunt præcipuæ solemnitates, quas in ætate habemus.

CAPUT XXI.

Cur ter nocte surgant.

Causa vero et ratio quare ter nocte surgerent hujusmodi afferri potest, quod quadam similitudine majores nostri ad hoc moti fuerint. Quemadmodum enim ii, quorum civitas ab hostibus obsessa est, facile ab incursione interdii, cum communes vires conferunt sese defendere possunt, et non vero noctu, ob id noctem ternis dividere solent excubiis, ut in prima quiete vigilant omnes, quod illud tempus sit periculosissimum, ac paulo post tantum ii circa muros permanent, quorum primo sic vigilare usque ad canticinium; deinde vero ut illi surgant, quorum est secundo loco excubias agere, et pernoctare ad galli cantum usque; atque ita demum et tertii vigilantes surgant, donec jam dies sit. Sic sancti Patres similem excubandi vicissim consuetudinem sumpserunt ad tutandam sacrosanctam Ecclesiam, quæ una est omnium fidelium civitas, quam diabolus impugnat quotidie, quamque ut semel subvertat conatur modis omnibus, idque præcipue noctibus, quando nobis maxime insidiatur. Nox enim peccatis turpibus apta est, furtis, adulteriis, et compluribus aliis, cum homines sperant fore clam, et minus habent pudoris. Hinc est: *Qui male agit, odit lucem* (Joan. III). Nam sicut aperta est lux, ita nihil opertum relinquit; sed contra, nox ut est obscura, sic erubescere nescit. Quare profecto nocte accuratius excubare debemus contra inimici latentis insidias, ne iis ad turpia impellamur

CAPUT XXII.

De representatione trium temporum.

Illud quoque notandum est quod in his trium nocturnarum officiis, tria tempora representamus, tempus scilicet ante legem, tempus sub lege, et tempus gratiæ, quorum quodlibet tribus variatur distinctionibus. Temporis ante legem prima fuit distinctio ab Adam usque ad Noe; secunda, a Noe usque ad Abraham; tertia, ab Abraham usque ad Moysen. Tempus vero sub lege has habuit distinctiones: a Mose usque ad Davidem, a David usque ad transmigrationem Babylonis, a transmigratione usque ad Christum. Denique prima distinctio temporis gratiæ, fuit tempus apostolicæ et evangelicæ prædicationis; secunda, tempus impugnationis, quod

A omnes peperit hæreses; tertia, tempus pacis, quando omnis est hæresis penitus extincta. His distinctionibus ita semel connumeratis, inveniemus novem fuisse temporum diversitates, quas non obscure in numero psalmodiarum quos in officio nocturno cantamus, invenimus. Diebus enim festis usurpamus novem psalmos, novem lectiones, novem responsiones, cum novem versibus. In unoquoque nocturno tres sunt psalmi, tres lectiones, tres responsiones, tres versus. Interim tamen sciendum est novenarium psalmodiarum, novenarium lectionum, novenarium responsorum, cum totidem versibus, pro uno eodemque accipi, quantum ad mundi figuram attinet. In his temporum diversitatibus, quas modo enumeravimus, optime vigilarunt sancti Patres, bonis operibus sedulo incumbentes. Quod quidem nos, ut eorum meritis quadam ratione similes efficiamur, in officio nocturno sub novenario numero psalmodiarum, lectionum, etc., in laudem Dei exprimimus, excitando nos maturo ab insidiis diaboli. Atque ideo sane in tribus nocturnis novem dicimus psalmos et lectiones cum cæteris, ut Trinitati in primis placeamus ac novem ordinibus angelorum queamus associari. Nec vero ab re est quod hæc nocte potissimum facimus, cum præsens hæc nostra civitas, Ecclesia nimirum, velut umbra quædam sit celestis istius Ecclesiæ ad quam divina gratia perveniamus. Celebratur autem officium hoc trium nocturnorum diebus maxime Dominicis, in solemnitatibus Trinitatis et in festis sanctorum; ideo quoniam certo credimus illos Dominicæ resurrectionis, quam dies Dominica significat, gaudia jam eos esse consecutos. Simili ratione in eorum festis novem psalmos cum totidem lectionibus ac responsoriis proferimus, quo eos novem ordinibus angelorum associatos esse ostendamus. In noctibus vero istorum dierum qui solennes non sunt, psalmi duodecim, quos vulgus dietam vocat, cum sex antiphonis canuntur, ac tres lectiones totidemque responsiones recitantur ea ratione, quod horæ duodecim diei ascribantur et totidem nocti. Quo quidem fit, ut pro unaquaque noctis hora psalmum Deo offeramus, quo a nocte erroris et a mentis nostræ cæcitate, ad quam nos per peccatum primi parentis detrusit diabolus, per innumeram Dei misericordiam liberemur. Sex antiphonæ designant sex opera misericordiæ, quæ si recte observaverimus, ab hujus noctis tenebris ad veram lucem, id est Christum, haud dubie perveniamus. Ob id autem hic duos psalmos jungimus, ut per eos ostendantur laudes et opera nostra sine charitate nihil valere, quæ consistit in dilectione Dei et proximi, inter quos nullum est medium. Verum duos psalmos ita connexos propterea una absolvimus *Gloria*, quia laudes nostræ tunc sunt Deo acceptæ, quando in charitate persistimus. Tres postremo lectiones tres connotat ætates, videlicet pueritiam, juventutem et senectutem. In his enim, ne a diabolo seducamur, optime vigilando Dominum laudare tenemur.

CAPUT XXIII.

De ordinatione S. Benedicti.

Beatus Benedictus multo aliter noctis officium instituit, non quod a superiori Ecclesie institutione dissentiat, sed ob aliam causam, quemadmodum statim dicemus. Nec sane in quoquam ei est contradictum, sed quidquid fecisset, fuit approbatum et corroboratum a B. Gregorio. Cum enim hic vir sanctissimus, et qui Spiritu sancto illuminatus esset vere habebatur, creditum fuit quod alio pacto officium non instituisset, nisi idem a Spiritu sancto accepisset. Beatus itaque Benedictus ad perfectioris vite culmen aspirans, sex psalmos in nocturno primo cantari, et quatuor lectiones cum quatuor responsoriis instituit, totidemque in secundo, ut per hoc nobis duplicem vitam, contemplativam et activam aperte innueret. Nam senarius numerus psalmorum vitam nobis indicat activam, in qua sane conveniens est sex opera misericordie exercere, si ad perfectionem vite contemplative feliciter pervenire velimus, quae itidem ut per quatuor evangelistas, ita hic per quatuor exprimitur lectiones. In tertio porro nocturno tria cantica in laude Trinitatis cantari instituit, a qua nobis omnem vite perfectionem dari certe credimus et speramus. Finiuntur autem illa cantica per *Alleluia*, quod est caelestis laetitiae canticum, ut per hoc evidenter notetur Trinitatem dignam esse caelesti laude, nec ad eam plene perfecteque laudandam satis sufficere laudem humanam. Quae vero quatuor sequuntur evangelicae lectiones, significant laudatores Dei debere per doctrinam quatuor Evangeliorum, quatuor insigniri virtutibus, adeo ut hinc per quatuor responsiones designetur laudantium alacritas. Sed ne, dum hoc agunt, totum illud bonum sibi ascribant, verum ut potius laudi divinae omne attribuant, et se servos Dei in omnibus esse agnoscant, commode subjungitur *Te Deum laudamus*. Postea legitur evangelium, quod denarium connotat, id est vitam aeternam, quae videlicet laudantibus digne reddetur. Per hymnum qui sequitur, nimirum, *Te decet laus*, etc., gaudium, quod post laborem in denarii remunerationem laebebunt sancti, denotatur. Sed quoniam officium monachorum nihil ad nos pertinere videtur, tantum de eo haec dixisse sufficiat, et nostrum propositum persequamur.

CAPUT XXIV.

De pulsu campanarum et matutini temporis initio.

Cum Ecclesiae ministri ad nocturnum officium surgunt, quemadmodum in castris vigiles sese tubis excitant, ita hi primo pulsant campanas, in signum fidelibus ut pernoctent, et sese adversus insidiantem diabolium muniant, ac suum Creatorem laudibus extollant, per quem a peccatorum tenebris et ab iniquitate daemonum se fore liberandos certissime sperant. Quemadmodum vero pulsandum sit in magnis solemnitatibus, diebus Dominicis, festis minoribus, et aliis diebus privatis, opportunius dicitur alias. Dum igitur pulsantur campanae, ecclesia

A aperta est, quam simul atque ministri Ecclesiae ingressi sunt, debent se ante omnia ad sanctorum altaria conferre, ibique pressa voce prostrati eos implorare, quatenus et se et suum gregem eorum auxiliis bene vigilando a principe tenebrarum valeant custodire et perpetuo in divinis laudibus perseverare. Sed quoniam campanarum mentionem fecimus, facile illud nobis concedatur, si quod mysterium hic lateat, detracto velut cortice aperiamus. Campana enim significat concionatores, qui perinde nos ad divinas orationes adhortantur. Lignum vero quod ultra campanam caput protenditur, crucem declarat Domini, et cavilla (sic enim ferrum illud pensile vocant, quod Graeci rectius *ρόκλον* nominant, cujus pulsu campana sonum reddit) mentem concinatoris. Nam ut campana pulsari non potest nisi mediante cavilla, ita quoque inutilis ille est concinator, qui mente non sit praeditus. Caeterum chorda quae campanae appenditur, sacram exprimit Scripturam, quia sicut chorda ex tribus potissimum conficitur funiculis, sic triplex omnino esse dicitur Scriptura, nempe historica, allegorica atque ethica. Quod autem campana elevetur ac deprimitur indicio nobis est sacram Scripturam loqui aliquando alte et aliquando submisse. Jam ergo redeamus, unde divertii coepimus.

Pulsatis campanis, hebdomadarius (ita eum appellamus cujus est tota hebdomada in choro administrare officium) alta voce incipit: *Domine, labia mea aperies* (*Psal. L.*), id est aperi, ut sit enallage temporis. Domine, inquam, aperi, et os meum annuntiabit laudem tuam (*Ibid.*) At non et antea apertum os habuit, cum orabat? Habuit quidem, sed is est loquendi modus; non enim dicitur apertum os habuisse, quando illius vox aperte incoepit audiri. Vel necdum os aperierat ad laudandum Dominum, licet aperuisset ad orandum. Vel etiam tangit religionem sacerdotum primitivae Ecclesiae, qui cura irent cubitum signaculo crucis se municbant vocem comprimentes ad tempus usque matutinum, et tunc denum vocibus in laudem Dei prorumpabant. Sed quia hoc habet homo a Deo, quod ipsum laudet, ideo ab ipso petit, ut sibi os aperiat, inquit: *Domine, labia mea aperies*. Verumenimvero cum diabolus semper odio habeat laudem Dei, et hominem, tunc acerrime impugnet, quando se Dominum laudare promittit, ne laudator Dei a diabolo superetur, cui haud facile est resistere, divinum implorat auxilium, cum ait: *Deus, in adjutorium meum intende* (*Psal. LXXIX*). Unde profecto etiam nunc moris est, ut tunc crucis fiat signaculum. Tum divino fretus auxilio, quod semper praesto adest cum illud invocabimus, feliciter auspicatur promissam laudem non solum Patri, vel Filio, vel Spiritui sancto, sed toti Trinitati, cum inquit: *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto*. Inchoata ad eum modum Dei laude, cantor, qui est quasi praeco Ecclesiae, vel ejus vicarius, alios adhuc ante altare suis orationibus insi-

scientes ad laudandum Dominum hortatur, cum ait: *A* *Venite, exultemus Domino, etc., (Psal. xciv).* In quo psalmo etiam quedam canones, quomobrem Domino exultandum sit, continentur.

CAPUT XXV.

De hymno et de iis quæ ad tertiam usque nocturnam funt.

Finita exhortatione, quæ ob id appellatur invitatorium, quod cæteros ad laudem Dei invitet, sequitur ipsa laus, videlicet hymnus, qui ideo stando canitur, ut in erectione corporum ostendamus quam in laudando Dominum corda sursum erigere debeamus.

Quia nisi mens linguæ consonet, certum est vocem, quantumvis clamosam, Deo non placere. Antiphona, quæ sequitur, quæque suaviter modulando canitur, mentis devotionem, quam in laudando Dominum habemus, designat. Verum ideo illa primo incipitur, et finito psalmo, qui ei modeste accinitur, tota canitur, quia tunc recte laudem nostram modulamur, si ex bona mentis devotione incepta, simili devotione absolvatur. Antiphonæ autem sunt quasi quedam cantilenæ ad animorum recreationem divinis laudibus insertæ. Versiculus, qui postea canitur, significat quod tunc ab officio psalmorum nos ad officium lectionum vertimus. A pueris hic canitur, ut tum demum intelligamus nostrum Deo placere servitium, si cum innocentia hoc agamus. Postea dicitur Dominica Oratio, quæ inter alias orationes habetur maxima auctoritatis privilegio. Atque hæc ideo dicitur, ut per eam tentationes diaboli reprimantur. Cum enim diabolus sentit nos velle legere lectiones, in quibus sanctorum victoriæ ab iis contra ipsum obtentas recitantur, vel quæ ad morum instructionem et virtutum informationem maxime leguntur, tunc acrius impugnat nos. Quare ne ab ipsius impugnatione devincamur, orationi magis quam voci incumbimus. Ultima autem pars orationis aperta voce recitatur, scilicet: *Et ne nos inducas in tentationem, ut pateat ad quid illa dicatur oratio, ne videlicet qui lecturus est, id elationis gloria faciat, atque ita per diabolum seducatur et auditorum mentes lectionis intellectu ac profectu per ipsius phantasticas tentationes defraudentur.* Tunc itaque lector ad librum accedit, ac, priusquam legere incipiat, benedictionem tanquam legendi licentiam petit a sacerdote, inquiring: *Jube, domne, benedicere.* Per quod innuitur neminem debere in ecclesia legere, nisi petita venia, ut jussus sit, vel ad hoc ante concessus. Sed animadvertendum est, eam, qui lecturus est, hic *domne* dicere, non *Domine*, quoniam ad hominem loquitur, qui ut est semiplenus et imperfectus respectu nostri Domini, ita syncopato utitur vocabulo. In fine vero lectionis plene inquit *Domine*, hoc modo: *Tu autem, Domine.* Quod præter cæteros maxime observant monachi, cum dicunt dominus abbas, non dominus abbas. Hinc etiam est, quod famuli dominis suis inservientes, si quando illis pocula porrigunt, non

debeant utrumque genu flectere, sed duntaxat alteram, nempe sinistram, per quam partem significatur corporalis servitus, quæ tantum debetur hominibus, et non spiritualis. Nec est acclinandum principi sæculari recta facie, sed ab aure sinistra capite flexo. Finita igitur lectione adjungit lector: *Tu autem, Domine*, non domne, ut qui perfectum alloquitur dominum, et omnino talem qui perfecto et pleno vocabulo dignus est. Nec illud sane ad lectionem pertinet, aut præmissæ lectioni continuatur, sed lector absoluta lectione dirigens sermonem ad Dominum et sese excusans inquit: *Tu, Domine, miserere nostri.* Quorum verborum sententia hæc est: *Domine, forsitan ego peccavi in legendo modulato etiam peccaverunt auditores, quod variis cogitationibus fuerint intenti et lectioni debitum non tribuerint auditum, sed, o tu Domine, miserere nostri.* Quod autem a cunctis generaliter respondetur: *Deo gratias*, pertinet ad lectionem, et vox est Ecclesiæ gratias Deo persolventis. Ac si dicerent: *Dona pavit nos verbis salutis, quæ sunt animæ cibus, de quo beneficio vicissim nos Deo agimus gratias.*

CAPUT XXVI.

De tertia nocturna.

In tertia nocturna similiter recitantur lectiones, sed de homilia Evangelii. Quare autem hoc fiat, hæc est ratio: quod tertia nocturna declarat tempus gratiæ, ut prædictum est superius, quo tractabantur evangelica. Notandum interim hic est fuisse quoddam tempus, quo veritas Trinitatis ab hæreticis maxime impugnaretur; sed tantem hæresi confutata atque ejecta, ac populo ad veritatis cognitionem reducto, ordinaverunt S. Patres ut nova lectio de Trinitate legeretur cum suo responsorio. Quod quidem aliquandiu fuit observatum, sed postea tamen neglectum. Cum enim Ecclesiæ lectionem de Trinitate legere non fuerat necesse, universis jam Christianis sane credentibus, eam legere quisit, sed ejus responsorium retinuit. Inde est, quod in æstate Dominicis diebus novum semper responsorium de Trinitate cantamus. Quanquam tunc proprie responsorium non dicitur, quod præmissæ lectioni non respondeat. Nam responsoria lectionibus, quibus subjunguntur, semper debent respondere, ita ut inde sic sint nominata. Quemadmodum et versus appellantur, quasi iis finitis vertuntur responsoria, id est revertantur et iterum cantentur, vel saltem eorum particula aliqua. Atque ita solvitur quæstio illa musicæ quæ sit de versibus secundi toni, qui terminantur in *c*, cum secundus tonus semper in *d*, finiatur. Dicimus enim quod istic non est finis, sed in repetitione responsorii. Potest tamen dici quod commune appelletur responsorium, non quod præmissa respondeat lectioni, sed illi, quæ de Trinitate legi solebat: Absolutis nocturnis, ecclesiæ lumina accendantur, et pulsantur campanæ, atque alta voce canitur *Te Deum laudamus.* Quo quidem significatur lætitia et gaudium ejus mulieris, quæ

incensa lucerna, drachmam quam perdiderat, invenit. Quod aut istius cantici finis, videlicet, *Per singulos dies*, et alii versus qui sequuntur, paulo altius canantur, designat vicinarum congratulationem, quam mulieri ob repertam drachmam congratulabantur. Nam et compulsatio earundem representat convectionem.

CAPUT XXVII.

De officio diurno.

Post noctis officium, agendum est de diurno, quod in septem partitur distinctiones, videlicet in laudes matutinas, horam primam, tertiam, sextam, nonam, vespere, et completorium. Missa etenim ad officium tertie vel nonae spectat. Nam his duabus horis missa regulariter celebratur. Quod autem diei officium septem horis distinctum agimus, a Propheta habemus, qui ait: *Septies in die laudem dixi tibi (Psal. cxxiii)*. Sed cur, quaeso, septies? Quia cum nocturnum officium misericordiae tempus exprimat, quo genus humanum a diabolo obsessum misere servabatur, optime sequitur, ut diei officium tempus designet nostrae redemptionis, aut nostrae liberationis factae per Christum solem iustitiae, qui claritate suae divinitatis tenebras nostras illuminavit, atque ex diaboli servitute nos extraxit, ita ut inde septies quoque die laudes Deo cantemus, quoniam nos tantum boni munere septiformis gratiae sancti Spiritus accepimus. Quandoquidem vero a tenebris peccatorum per viam poenitentiae ad vitae libertatem pervenitur, hinc natum est ut diebus profestis seu feriis ad laudes matutinas caneretur psalmus ille poenitentialis, nimirum, *Miserere mei, Deus (Psal. l)*. Diebus autem festis, excepto Quadragesimae tempore: *Dominus regnavit, decorem (Psal. xcii)*. De quo ut de psalmis aliis, dicetur postea.

CAPUT XXVIII.

Cur septies in die laudemus Dominum.

Est et alia ratio quamobrem septies in die laudemus Dominum, quod quilibet dies uniuscujusque representet aetatem. Non quod eam omnis homo habeat, sed quam haberet, nisi peccaret. Haec autem septem habet varietates, infantis, pueri, adolescentis, juvenis, viri, senis et decrepiti. Per matutinas laudes representatur infantia, per primam pueritia, per tertiam adolescentia, per sextam juvenus, per nonam aetas virilis, per vespere senectus, per completorium aetas decrepita ac finis humanae vitae. In his profecto omnibus aetatibus Creatorem laudare tenemur. Quod autem infantiae nostrae tempore Dominum laudare possimus, evidens nobis facit argumentum B. Nicolaus, qui quarta et sexta feria matris ubera virtute abstinenciae non sugebat. De aliis aetatibus satis est manifestum. Sunt item quamplurimae rationes, quare istarum horarum temporibus Dominum praecipue laudamus. Rubescente diei aurora cantamus laudes matutinas, quae matutinae nuncupantur, a mane quod bonum est, si lumen est bonum, atque nihil esse melius luce videtur: bo-

num igitur est mane, cum eo tempore nobis lucem redditur. Appellatur vero laudes, quod officium laudem potissimum sonet divinam, quam ei damus, quoniam a tenebris erroris nos ad lucem veritatis reduxit. Hoc igitur tempore laudes Deo canimus, quia ejusmodi hora mundum creavit, et angelos, qui statim atque conditi sunt, suavi cantu ac modulatione Creatori suo laudes jubilarunt. Eodem quoque tempore populum Israeliticum per mare Rubrum transduxit incolumem ac Aegyptios submersit. Rursus eadem hac hora Christus victor a morte surrexit.

CAPUT XXIX.

De aliis sex horis.

Sequitur de aliis sex horis, sub quibus item sex aliae comprehenduntur. Diei itaque duodecim horae attribuantur, et totidem nocti. Sub prima hora duas complectimur, ipsam videlicet primam et secundam; sub tertia tres, ipsam tertiam, et quartam et quintam; sub sexta itidem tres, ipsam sextam, septimam et octavam; sub nona duas, ipsam nonam et decimam; vespere representant undecimam; completorium duodecimam. At roget aliquis cur potius hisce diei horis diurnum celebretur officium, scilicet prima quam secunda, tertia quam quarta vel quinta, sexta quam septima aut octava, nona quam decima. Quoniam istae horae quibusdam insigniuntur privilegiis. Prima enim hora Christus Pilato a Judaeis traditus fuit, et a morte resurgens prima hora Mariae Magdalenae apparuit. Prima hora visus est in litore septem discipulis piscantibus, quibus dixit: *Pueri, habetis aliquid pulmenti? (Joan. xxi)* Hora vero tertia crucifixus est linguis Judaeorum et flagellatus, eademque hora Spiritus sanctus ipso die Pentecostes discipulis fuit datus; sexta hora Christus pro nobis ligno crucis clavis affixus est, atque eadem quoque hora, ipso die ascensionis, cum discipulis discubuit. Nona hora exclamans spiritum emisit, et lanceatus e latere corporis sui duo nobis eduxit sacramenta, aquam videlicet baptismatis et sanguinem redemptionis ac salvationis nostrae. Vespere de cruce depositus est, qua item hora in ultima coena cum discipulis suis coenavit, ubi illis sacramentum corporis et sanguinis sui tradidit, quod nobis saluberrimum testamentum hinc discedens reliquit. Eadem rursus hora duobus suis discipulis proficiscentibus in Emmaus in fractione panis fuit agnitus.

Postremo in completorio Patrem pro suis discipulis oravit, qua etiam hora in sepulcrum positus est.

CAPUT XXX.

De psalmis qui hisce horis cantantur.

Qui psalmi hisce horis et quae cantica debeant usurpari, equidem satis notum esse puto. Quia ver ad aliam spectent editionem, ac nos de generali officio hoc tempore tractare proposuerimus, paucis quae hic sunt praecipienda tradamus. Sciendum ergo est generaliter in matutinis laudibus sex psalmos

semper cantari, atque in illis horis similiter, per quos sex opera misericordiae designantur, quibus operarii in vinea Domini laborantes intenti necessario esse debent, quaeque si pie ac mundo corpore exercemus, a servitute diaboli liberati ad vitae libertatem procul dubio pervenimus, et pro mercede fidelissimi laboris denarium divinum, hoc est sempiternam vitam recipimus. Sane notandum hic venit quod in laudibus matutinis duos conjungimus psalmos, scilicet *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo* (*Psal. lxix*), et *Deus miseratur nostri* (*Psal. lxxvi*), quos una tantum *Gloria* finimus. Sed quare hoc fiat, hujusmodi potest ratio adduci: Quoniam alter horum Dei significationem, alter vero proximi, quae duas dilectiones usque adeo inter se sunt annexae, ut una sine altera in Christiana perfectione intelligi nequeat. Ad hymnum autem trium puero- rum, scilicet *Benedicite, omnia*, etc. (*Dan. iii*), *Gloria Patri* non adjungimus, quod propter ejusmodi fidei confessionem in caminum ignis sint conjecti. Quo quidam facto maxime derogatum est Trinitati. Vel quod ejus hymni postremus versiculus idem significat cum *Gloria Patri*, ne quid in sacris Scripturis supervacaneum reperiatur. In matutinis vero laudibus non jubilamus, nisi in ultima tantum antiphona. Nam cum per laudes Domini intelligamus resurrectionem, in qua nil penitus desideravit, beatitudine et immortalitate jam consecuta; certe nullo hic opus est jubilo, qui rei alicujus significat desiderium. Nec etiam in completorio, quod octavam connotat resurrectionem. Non quod post resurrectionem jubilus esse desinat, quando verius cum ipsis angelis Creatori nostro jubulum simul cantaturi, sed quod tum suam amittit significationem, qua alicujus rei dicitur esse desiderium. Tum enim nihil desiderabimus, ut inquit Dominus: *In die illa me non rogabitis quidquam* (*Joan. xvii*). Pictis itaque ad eum modum psalmis cum antiphona, legit sacerdos lectionem, quam alio nomine appellamus capitulum, quoniam ex capite epistolae istius diei sumitur. Legitur autem absque *Jube, domne, benedicere*, et absque sacerdotali benedictione, quod praelatis Ecclesiae ac sacerdotibus proprium sit eam semper legere, qui legendi veniam non petunt, cum eam aliis dare debeant. Nec est quod quis nobis objiciat, si in nocturnis (quod fere fit) sacerdos lectionem legerit, an etiam sit necessarium veniam postulare ac dicere: *Jube, domne, benedicere*, quod ejus sit benedictionem et licentiam dare? Dicimus enim quod si hoc pacto lectionem legerit sacerdos, eum praeter officium suum facere, cum sit lectoris. Verum si hic non adit, tum facile permittitur ut vel sacerdos, vel clericus sacerdotis, vel etiam quispiam alius ordinis minoris tanquam lector dicat: *Jube, domne*, atque ei benedictio a sacerdote reddatur.

Absolute capitulo non subjungit, *Tu autem Domine*, quia ratio postulat ut sacerdos sit perfectus, et qui suggestionibus diaboli haud facile succumbat. Sacerdos igitur in persona Domini per capitulum

PATR. CCII.

A nos sensu admonet, atque hortatur ore, ut in fide perseveremus, et operibus misericordiae perpetuo incumbamus.

CAPUT XXXI.

De hymno et aliis sequentibus.

Deinde canitur hymnus, per quem laetitia quam ob assecutam habemus libertatem, exprimitur. Sed quia Christus nobis hanc laetitiam acquisivit, ne ingrati de beneficio accepto videamur, in laudem illius finito hymno prorumpimus, et quia nos liberavit, gratias ei referimus alta voce cantando, *Benedictus Dominus Deus Israel* (*Luc. i*). Et quare, obsecro: *Quia nos visitavit* existentes in miseria, *et fecit redemptionem plebis suae* (*ibid.*). Hoc absoluto cantico cum antiphona, quae notat dilectionem quam in laudando Dominum habemus, ait ad populum sacerdos: *Dominus vobiscum*. Quod sane sumptum est ex libro *Ruth*; sic enim legitur Boos et Obed suos salutasse messorum (*Ruth. ii*). Ac statim a populo respondetur: *Et cum spiritu tuo*. Quod ex Epistolis Pauli sumptum est (*Gal. vi*; *Philipp. iv*). Ac si sacerdos diceret: *Laus nostra sit acceptabilis Deo*, et gratiam sibi accipiat, ac nos praemio vitae remuneret. Cum autem populus respondet, *Et cum spiritu tuo*, idem est ac si diceret: *Tu pro nobis preces ad Dominum effundes, sed quia illas preces tantum approbat Deus et exaudit, quae ex bono animo procedunt, ipse, sine quo nullum bonum est, sit et cum spiritu tuo*. Tum sacerdos quasi suae bonitati diffidens, inquit ad populum: *Oremus*. Quod humilitatis et evitandae arrogantiae gratia dicitur, quasi dicat: *Orate simul mecum, ut quod postulamus citius impetremus*. Tunc dicit orationem, eaque dicta respondet chorus: *Amen*; quasi dicat: *Ita nobis fiat, quemadmodum orasti; vel, felicitate tua sit oratio peracta*. Sumptum autem est *Amen* ex Apocalypsi Joannis (*Apoc. i, v, vii, etc.*). Atque ad eundem modum rursus populum salutatur sacerdos, repetitque quod antea dixerat: *Dominus vobiscum*; quasi dicat: *Si gratiam Dei impetrastis, in ea perseverate*. Et iterum respondet populus: *Et cum spiritu tuo*; quasi polliceatur: *Orasti pro nobis, et nos vicissim pro te oramus*. Tum pueri canunt: *Benedicamus Domino*. Quod ex psalmo tertio acceptum habemus. Quibus rursus chorus respondet: *Deo gratias*, quod Apostolo acceptum referimus (*Rom. vi*). Et significatur, quod usque ad finem vitae in innocentia Deo inservire debeamus, ac illi benedicere, pro beneficiis gratias persolvendo. Ultimo sequuntur suffragia sanctorum. Nam quandiu quidem vivimus, tanquam in lubrico solo et fragili glacie sumus constituti, in diesque cum daemonibus vehementissime confligimus, ita ut sanctorum suffragiis non possumus non indigere. Post suffragia repetitur: *Benedicamus Domino*, non a pueris, sed a sacerdote, quemadmodum etiam in completorio et magnis solemnitatibus in quibusdam ecclesiis a majoribus. Quod quidem significatur nos fore in aeterna beatitudine

cum Domino perfectos laudatores. In hac enim vita perfecti esse non possumus.

CAPUT XXXII.

De officio altaris.

Nunc de officio altaris dicamus. Et primo quidem de sacerdotum indumentis, eorumdemque significatione, ac deinde quid officium missæ, quid introitus, quidve tropi nominentur occurrit exponendum. Cætera vero breviter ordine veluti in summa quadam perstringemus. Res enim ardua est, et quæ ingenii nostri vires facile excedit. Sacerdos ergo tanquam advocatus et pugil cum antiquo hoste pugnaturus, vestibus sacris quasi armis induitur. Sandalia enim pro ocreis assumit, ne quid maculæ vel pulveris affectioni etiam inhæreat. Sic amictu pro galea caput contegit, pro lorica totum corpus cooperit alba, cingulum assumens pro arcu, et subcingulum pro pharetra. Vocatur autem subcingulum quiddam in stola, quod ligatur cum cingulo. Cum stola collum circumdat, quasi hastam contra retinentem vibrat. Manipulo pro clava utitur, casula quasi clypeo protegitur; manus armatur libro pro gladio. Atque ita instructus, ad postremum per confessionem diaboli renuntiat dominio.

CAPUT XXXIII.

De confessione sacerdotis ante missam.

Sacerdos enim priusquam cantet missam, confessionem pronuntiet oportet. Nam, ut inquit Salomon, vir sapiens in principio sermonis accusator est sui (Prov. xviii). Debet autem peccata confiteri generaliter, nec mensuram excedere. Sic itaque ad certamen munitus contra spiritualia nequitiae in celestibus (Ephes. vi), et pro sedanda iudicis ira in subditos ad altare procedit, et populus, quasi pro suo pugile oraturus diebus profestis, terræ prosternitur. Cum vero cantat orationes, et reliqua recitat, tum quasi totis viribus adversus diabolum pugnat. Nam cum et casulam in humero plicat, velut gladium contra hostem præparat, ita ut, cum Evangelium legitur, diabolus tanquam gladio perecutiatur. Sub finem autem pax datur, quo quies populo hoste devicto ac prostrato nuntietur. Exinde redeundi data licentia, populus Deo agit gratias, ac quisque ad sua revertitur.

CAPUT XXXIV.

De officio missæ.

Officium missæ, sive missa, appellatur totum illud quod ad principio usque ad finem dicitur, nempe ab introitu usque ad *Ite, missa est*, cujus mens et sententia hæc est: *Ite ad Christum et ipsum sequimini, quia missa est pro vobis hostia ad Dominum placandum. Quandoque tamen restrictius et quasi specialius pars, quæ prima canitur, nimirum introitus, officium missæ appellatur, quæ sic dicta est, quod isthuc mittatur angelus. Distribuitur autem missa in quatuor omnino partes, in obsecrationes, orationes, postulationes et gratiarum actiones. Est etiam missa omniis obsecrationis, postulationis et gratiarum actionis. Prima pars extenditur usque ad of-*

feriorium, altera usque ad finem Dominicæ Orationis, cum *Amen* respondetur; tertia usque ad communionem, quarta usque ad finem. Ac prima quidem est catechumenorum, vel neophytorum, quod fere idem est, cum catechumenus appelletur noviter instructus, sive baptizatus, sive nondum etiam; et neophytus quoque noviter instructus, sive baptizatus, sive non. Amplius enim aut diutius eis interesse non licet, non aliter atque Judæis aut ethnicis, quod necdum sint membra Ecclesiæ. Ob quam sane causam diaconus e pulpito alta voce dicere debet: *Exeant catechumeni foras.*

Hinc est quod pars ista nominetur missa, ab emitendo, quoniam tunc foras mittuntur. Cepit autem illud originem ab eo quod de Domino dicitur: *Jesus autem non credebat semetipsum eis, sciens quid esset in homine* (Joan. ii). Nam per catechumenos illi significatur, de quibus hoc dictum est. Vocatur itaque missa totum illud officium, quod est ab introitu, usque ad *Ite, missa est*, quanquam et interdum missam appellamus ea verba, quibus corpus Domini conficitur.

CAPUT XXXV.

De introitu, tropis et linguis quibus missa celebrari potest.

Introitus vero dicitur, quod sacerdos missam auspicatorus primo ad altare debeat intrare, sicut episcopus qui extra chorum quandoque diebus festis Dei armis induitur. Dum enim canitur introitus, intrat ad altare. Quamobrem etiam diebus profestis bis cani solet, in solemnitatibus vero ter. Quandoque intermiscentur tropi. Dicitur autem tropus a Græcis, quod nobis est conversio, quoniam isthuc quædam fieri solent conversiones. Animadvertendum hic est tribus linguis missam celebrari, Hebraica, Græca et Latina, quod titulus Christi jam in cruce pendentis scriptus fuerit Græce, Hebraice et Latine. Unde est quod in unaquaque missa harum trium linguarum aliquid apponatur. Et ab Hebræa quidem, quod sit præstantissima: *Alleluia, Amen, Sabaoth, Hosanna. Alleluia*, quoniam a diversis multis modis exponitur, quos et alibi sufficienter diximus, nunc præterire volumus. Juxta interpretationem tamen Hieronymi, quæ omnium est optima, interpretatur, *Laudate invisibilem*. Quid *Amen* sit, satis constat. *Sabaoth* est exercituum sive militiarum, virtutum et victoriarum. *Hosanna* denique est, *Salva, obsecro*. Et ubi, quæso? *In excelsis. Hosi, id est obsecro, anna, id est salva*. Inde *Hosanna*, quasi *Hosianna*, ex corrupto et integro.

CAPUT XXXVI.

De Kyrie, eleison, etc.

Sequitur *Kyrie, eleison, et Christe, eleison, etc.* quod ideo Græce canitur, ut ostendatur Ecclesiam primo in Græcia cœpisse, ac inde Romam postea delatam fuisse, unde reliqua sunt Latina. Cantatur autem ter propter Patrem et Filium et Spiritum sanctum continuo, idque ternis vicibus ut simul dicatur novies, propter novem ordines angelorum quibus associari petimus. In quibusdam Ecclesiis ad-

ditur *quasi*, *quasi* dicant, o Domine, miserere nostri. Solemnibus diebus sequitur hymnus de Evangelio, sive evangelicus, *Gloria in excelsis Deo* (*Luc. 11*): quod antea solum ad missam dicebatur. Reliqua vero B. Hilarius Pictaviensis episcopus apposuit, scilicet, *Laudamus te*, et cætera, quæ sequuntur, quæ etiam ad missam cantari instituit. Verum enimvero iam illud consuetum est, cum festum agitur apostolorum, martyrum, confessorum et eorum quorum in honore ecclesia est dedicata, quæcunque etiam illa sit. Eo autem finito sacerdos salutatur populum, inquit *Dominus vobiscum*. Quæ saluatio ex veteri sumpta est Testamento nimirum, ut dictum est, ex libro Ruth (*Ruth. 11*), pertinetque ad minores sacerdotes. Est enim et alia, videlicet *Pax vobis*, quæ ut est sumpta ex Evangelio (*Joan. xx*), ita solum spectat ad episcopos, et qui iis sunt superiores. Quo sane illud expresse innuitur quod novum Testamentum dignius sit Testamento veteri. Responsio vero populi: *Et cum spiritu tuo*, ex apostolo in Epistola ad Titum desumpta est (*Tit. 12*). Cum denique ait, *Oremus*, universalem ad se colligit Ecclesiam, quasi esset syndicus aliquis in persona multorum loquens. Hoc enim syndicus significat. Longa vetustate comprobatum est, quod *Oremus* dicimus. Antiqui enim, præmisso *Oremus*, exemplo orationem communiter subjungebant: omnia ratione, illud tantum, videlicet *Oremus*, reservavimus.

CAPUT XXXVII.

De oratione, et quoties se in missa vertat sacerdos.
Oratio sive collecta statim subsequitur, quantumvis collecta proprie vocetur oratio illa quæ sit in processione, cum populo et universus clerus ab una ecclesia procedit ad alteram. Tum enim sacerdos aut episcopus, collecta omni multitudine, huiusmodi oratione super populum uti solebat quæ proprie dicebatur collecta. Nunc autem oratione illa prætermissa tantum, ut diximus, *Oremus* retinuit. Notandum obiter hic est sacerdotem in qualibet missa se quinquies convertere et septies populum salutare. Primo in ipso exordio; secundo in evangelio, quod non in altari, sed in assere vel aliquo lectorio versus aquilonem legi oportet, plicata in humero casula, quod diaconi tum fungatur officio, tertio cum ad dextrum cornu altaris revertitur, unde venerat, dicto symbolo, si fuerit solemnitas: tum enim se convertit ad populum; quarto post offertorium, cum inquit: *Per omnia sæcula seculorum*, et consequenter: *Dominus vobiscum*, sed non vertit se: nam, ut dici solet, nemo qui ad aratrum manum applicerit, retrorsum respectare debet (*Luc. 12*); quinto cum ait: *Pax Domini sit semper vobiscum*, nec tum se convertit; sexto post communionem, et ultimo in fine. Quod autem ad orationem attinet, sciendum est nunc unam legi oportere, nunc tres, nunc quinque,

nunc septem, sed non ultra. Et unam quidem propterea quod una sit epistola atque unum evangelium, vel propter Dei unitatem. Tres vero propter Trinitatem; nam et Deus numero gaudet impare, vel quia Dominus ter in passione oravit. Sic quinque legi possunt propter quinquepartitam Christi passionem, vel quinque ejus vulnera. Verum septem ideo, quod septem in Oratione nostra Dominica habeamus petitiones, vel etiam propter septem dona Spiritus sancti, quæ apud Isaiam numerantur (*Isa. 41*). Septenarium enim numerum nullus excedere debet.

CAPUT XXXVIII.

De epistola, graduati, alleluia et prosa.

Deinde legitur epistola, quæ est sermo absentis missus ad absentem, a Græco verbo *ἐπιστάλειν*, quod *mittere* significat, sic appellata. Tales sunt Petri, Pauli, Jacobi et Joannis ad varios missæ, quæ hoc in loco ut plurimum leguntur. Sed si contingat (contingit autem sæpe) ut vel ex Apocalypsi vel ex prophetis aliquid hic legatur, nihilominus dicetur epistola, idque ob eam causam, quod tum evangelium quodammodo mittatur. Summopere autem cavendum est ne quis epistolam legere præsumat, nisi sit hypodiaconus, aut diaconus, aut etiam sacerdos. Melius enim est ut sacerdos legat, etiam si cantet missam, quam acolythus. Post epistolam vero cantatur responsorium cum suo versu, sive graduale, ut vocant. Appellatum autem est graduale, quod a minoribus in gradibus ante altare vel a majoribus, etiam diebus profestis cani soleat. In solemnitatibus vero in altioribus, hoc est in pulpito etiam a pueris. Vel quia gradatim cantatur, vel quia de gradu ad gradum procedere debemus, hoc est de virtute in virtutem ascendere. Dictum est idem responsorium, quod versui respondeat, qui item a vertendo nominatus est, quoniam nos ad orientem vertimus, vel quoniam versu ad responsum sit regressio, aut ad officium aliud, ut in matutinis. Postea sequitur *Alleluia*, cujus interpretatio modo exposita est secundum Hieronymum. In hujus fine pneumatizamus, hoc est jubilamus, dum finem protrahimus, et ei velut caudam accinimus. Est enim differentia inter neuma neumæ et pneuma pneumatis. Neuma feminei generis est jubilus sicut in fine antiphonarum; pneuma vero neutrius generis est Spiritus sanctus. Postea versus dicitur, unde similiter conversio fit ad *Alleluia*. Sequitur deinceps sequentia quam nos prosam appellamus. Fertur Notgerus (1) abbas apud Sanctum Gallum, natione Teutonius, primo sequentias composuisse, atque eas postea in ecclesia cantari institutum fuisse per Nicolaum summum pontificem. Post hunc autem dicitur Hermannus Contractus inventor astrolabii fecisse duas has: *Rex omnipotens, die hodierna*, et, *Sancti Spiritus adit nobis gratia*, etc.

(1) Hic episcopus fuit Leodiensis, circiter an. 850.

CAPUT XXXIX.

De evangelio.

Finita sequentia legitur evangelium, quod triplicem habet inchoationem; vel per *Initium sancti Evangelii*, sicut in principio quatuor Evangeliorum; vel per *In illo tempore*; vel per aliam determinationem regiae aut alterius alicujus magnae potestatis, ut, *Fuit in diebus Herodis* (Luc. 1), et, *Anno decimo quinto imperii Tiberii Caesaris* (Luc. 11). Dicitur autem Evangelium ab *o bene, ἀγγελος nuntius*, quasi dicatur bonum et laetum nuntium. Froinde vero Evangelium aliquando esse dicitur secundum historiam, quandoque secundum allegoriam, quandoque secundum personam, quandoque secundum partem, et quandoque etiam secundum totum. Secundum historiam, ut illud: *Maria Magdalena et Maria Jacobi et Salome*, etc. (Marc. 16), atque illud etiam quod cantatur in natali Domini ad secundam missam de pastoribus. Secundum allegoriam cujusmodi illud quod in assumptione B. Mariae legi consuetum est de Maria Magdalena et ejus sorore, Martha, nimirum: *Intravit Jesus in quoddam castellum*, etc. (Luc. 10), quia cum per Mariam Magdalenam vita significetur contemplativa, per Martham vero, quae administrabat, vita activa; hoc evangelio docetur in B. Maria Virgine utriusque vitae fuisse consummationem, contemplativae scilicet et activae. Secundum personam Evangelium canitur, ut in festo B. Thomae apostoli, ubi dicitur *Thomas unus de duodecim*, etc. (Joan. 11). Secundum partem, quemadmodum est in festo S. Crucis. Tum enim illud recitatur evangelium, quod est de Nicodemo propter ejus extremam particulam, quae ejusmodi est: *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis* (Joan. 3). In hoc autem verbo Christus suam indicavit passionem, et sui corporis in cruce exaltationem. Quocirca evangelium hoc in quo haec continetur particula, legitur in festo Sanctae Crucis. Secundum totum denique, cujusmodi est exiguum illud quod in circumcisione Domini observatur: *Postquam consummati sunt dies octo* (Luc. 14). Animadvertendum ergo hic est quod diebus profestis una dumtaxat candela cerea praecedat diaconum, cum ad legendum evangelium accedit. Nec id quidem injuria, cum per illud primus Christi significetur adventus, qui humilis fuit et occultus, et quem praevenerit unus tantum praecursor, videlicet Joannes Baptista, qui fuit verbi lucerna. Festis vero diebus candelae dantur praecedunt cereae, quod in secundo adventu, qui solemnis erit et manifestus, duo simul praesentandi praecursores, Elias scilicet et Enoch. Vel ideo etiam quoniam Dominus ante faciem suam binos conjunctim misit discipulos ad praedicandam. Illud quoque diligenter notandum est, quod simul atque evangelium inchoatur, universus populus, tam clerici quam laici, tam qui illud profert quam qui audit, crucis signum imprimere debeat in fronte, in ore et in pectore. In

A fronte, quod locus sit pudoris et verecundiae: unde impudicos homines effrontes dicimus, quasi sine fronte. Per hoc ergo quod fronti signum crucis imponimus, evidenter ostendimus nos non erubescere, quod credamus in Crucifixum, et eum habemus Deum et Dominum qui a Judaeis atque ethnicis nobis exprobratur. Unde mehercle Apostolus: *Nos autem praedicamus Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum, gentibus vero stultitiam* (1 Cor. 1). In ore autem ideo, ut significemus nos audacter crucem Domini praedicare. Denique in pectore, ob eam causam quo nos paratos esse pro Christi nomine pati ingeant ostendamus. Rursus in hoc quod os et pectus cruce signamus, aperte inuimus nos audacter ore fateri et corde credere Christum crucifixum, cujus liber legitur, Deum et Dominum nostrum esse.

Sacerdos itaque, vel diaconus, evangelium lecturus signat se in ore, fronte et pectore, quasi dicat: Non erubescam crucem Domini, sed eam ore praedico et corde credo. Libro quoque crucem imprimit, tanquam si dixerit: hic est liber Crucifixi. Posset autem hoc loco quaeri quemadmodum crucis signum fieri debeat, a dextera in sinistram, an vero a sinistra in dextram. Ac nonnulli quidem sunt qui crucem a sinistra in dextram fieri velint, atque ex hujusmodi versu sumpserunt auctoritatem: *Egressus est a Patre*, etc. (Joan. 16). A Patre venit Filius in mundum, et ideo crucem inchoamus a parte superiori, per quam designatur Pater. Sed quod a parte absque ulla intercapedine in mundum venit, per quem sinistram partem intelligimus, ideo postquam a superiori parte descendimus, statim a sinistra in dextram pergitur; nam et postea ad partem ascendit, quod designat dextera. Alii vero putant quod a dextra in sinistram fieri debeat, quia Christus a dextra in sinistram, id est a Patre veniens, diabolum per crucem repulit, qui per sinistram significatur.

Dicto igitur evangelii titulo, respondetur ab omnibus: *Gloria tibi, Domine*. Proposito namque evangelio ad legendum, in quo agitur de gloria partium Dei, partim nostra, quatenus videlicet Christus diabolum vicit, ac nos redemit, et victor ad Patris gloriam ascendit; auditores Evangelii laetantes ad laudem sui Creatoris inquirunt atque exclamant, *Gloria tibi, Domine*; quasi dicant: Gloria tua, quae nobis in hoc evangelio praedicatur, in aevum nobis sine fine permaneat, semperque crescat et augeatur. Lecto jam evangelio, quisque dicere debet, *Amen*. Vel ut alii volunt, recitato evangelio, statim dicamus oportet, *Deo gratias*, quemadmodum post quamlibet lectionem sive capitulum. Sed melius est ut dicatur, *Amen*, ac nos cruce contra diabolum muniamus, ne ipse sermones Domini ex pectore nostro rapiat. Necessarium etiam plane est, ut dum legitur evangelium, velamina capituli deponantur. Evangelica enim praedicatio omnia legis velamina dimovit, atque homines, qui prius De-

minum in enigmate quodammodo et quasi per transennam videbant, modo ipsam veritatem aperta legis cognitione videre et intelligere fecit. Viri itaque aperto capite evangelium audire debent, ut quinque sensus ad audiendum magis fiant idonei. Inde est quod clerici non nutriant longos capillos, sed alte tonsos, ut rectius ac perfectius possint audire. Verum enimvero propterea coronam habent, ut demonstretur inter eos et Dominum nullum esse medium. Non ergo longos habeant capillos clerici, si per longitudinem capillorum significetur multitudo peccatorum. Mulieres vero debent audire evangelium tecto ac velato capite, etiamsi sit virgo, propter pomum vetitum. Et si eveniat ut virgo capite sit aperto, aut velamen non habeat, necesse est ut mater aut quævis aliâ mulier capiti ejus pannum vel simile quidpiam imponat. Memque erecti stare debemus, donec evangelium pronuntietur, aut capite inclinato, si modo non sedeamus, nisi cogente necessitate. In lege quidem præcipiebatur ut, dum comederent agnum paschalem, baculos in manibus tenerent (*Exod. xii*); nos vero, diacono legente evangelium, baculos deponimus, quod Christo prædicante legales observantiae sint depositæ.

CAPUT XL.

Quid symbolum, quando canendum, et quot sint numero.

Post evangelium statim debet subungi symbolum fidei, scilicet : *Crædo in unum Deum Patrem, etc.*, si solemnitas fuerit. Nec tamen in omni solemnitate, sed eorum tantummodo festis, quorum in symbolo fit mentio, ut in festo Trinitatis, in Natali, Circumcisione, Epiphania, Paschate, Ascensione, Pentecoste, in festo Omnium Sanctorum, Transfigurationis Domini, B. Mariæ, et omnium Apostolorum, S. Crucis, et omnibus diebus Dominicis. In aliis autem solemnitatibus dici non debet. Nec vero in solemnitate angelorum cantari solet, quia illi non creant, imo jam sciunt, cum plenam et perfectam habeant scientiam. Nec præterea cani consuetum est in solemnitate duorum evangelistarum, qui non fuerunt apostoli, scilicet Lucæ et Marci. Sunt qui dicunt symbolum dici debere in festo B. Joannis Baptistæ, quia tum fuit commemorata Christi nati-
C
D

ix). Et hoc modo : *Vendet verbum abbreviatum super filios Dei (Isa. x)*. Similiter quoque in omnibus verbis evangelicis signum crucis fieri oportet, quemadmodum sub finem Orationis Dominicæ, *Gloria in excelsis, Benedictus, Magnificat, et Nunc dimittis*, quæ omnia perinde atque evangelium stando audiri debent. Notandum est quatuor esse symbola, minimum quod a cunctis communiter in quotidiana oratione dicitur, et quod apostoli simul composuerunt; secundum est quod in prima recitatur : *Quicumque vult salvus esse*, quod ab Athanasio patriarcha Alexandrino contra Arianos hæreticos compositum est, licet plerique eum Anastasium fuisse falso arbitrentur; tertium est quod Constantinopolitana synodus edidit, videlicet quod in missa hætenus cani consuetum est; quartum est quod ex Nicæno concilio prodiit. Scripsit vero B. Hilarius Pictaviensis episcopus librum De synodis, in quo et illud composuit, ac legi oportet in omni synodo, vel totum vel saltem ejus aliqua particula. Ex quo sane liquido apparet quam illi errent qui aliam ibi legunt lectionem.

CAPUT XLI.

De offertorio.

Dicto symbolo cantatur offertorium sive offerenda, ut aliqui dicunt. Appellatur autem offertorium ab offerendo, quia tunc offerimus. Sed necessarium hic considerandum est tria omnino esse quæ offerre debemus : primo, nosmetipsos, ac deinde ea quæ sacrificio sunt necessaria, scilicet panem, vinum et aquam, et si qua sunt alia sacrificio apta. Obiter tamen hic dicere possumus panem hunc quasi nominatum esse a Græco vocabulo πᾶν, πάντες, quod omne vel totum significat. Quoniam cum hic, tum in futuro sæculo panis iste tota vita nostra est. Vinum autem a vite simili fere modo deducere licet, cui Dominus in Evangelio se comparat, hoc pacto inquit : *Ego sum vitis vera (Joan. xv)*. Nec denique ignotum esse puto aquam ab æqualitate dictam esse, quia per hoc sacramentum nos angelis æquales fore certo et credimus et speramus, quantum vero interdum aqua significet populum. Unde : *Aquæ multæ, populi multi (Apoc. xvii)*. Quia nec sanguis sine salute populi, nec salus populi potuit esse sine sanguine. Tum vero aqua benedicitur, quando admiscetur vino : sed haudquaquam vintum, quoniam peculiarem suam expectat benedictionem. In quibusdam Ecclesiis in magnis solemnitatibus pretiosa offeruntur ecclesiæ utensilia, et in altari ponuntur vel in locis competentibus. Tertio demum sequuntur manuales laicorum oblationes. Clerici enim non offerunt, nisi in exsequiis mortuorum et in nova celebratione sacerdotis. Nam inhumanum videretur, si ii offerre tenerentur, qui ex oblationibus vivunt aliorum. In offertorio nulla ratione permittitur sacerdoti, ut pyxidem aut aliud hujusmodi manu teneat, quo omnem avaritiæ effugiat suspicionem.

CAPUT XLII.

De sacrificio.

Sacrificium dicitur quasi quo *saerum efficitur*, ubi cognoscendum est quod olim sacrificium ab apostolis et viris apostolicis in primitiva Ecclesia vasis ligneis ac vulgaribus vestibus celebrabatur. Tum enim erant, ut dici solitum est, lignei calices et aurei sacerdotes. Nunc vero est e contra. Paulo tamen post, Severinus papa instituit idem vitreis fieri vasis. Sed quia erant fragilia, Urbanus papa voluit ut argenteis vel aureis sacrificaretur, vel etiam ob paupertatem stanneis, quæ tamen non facile æruginantur. Hostia secundum Hebræos ab ostio nuncupata est, quia ad ostium tabernaculi offerebatur. Secundum ethnicos vero ab hoste derivata est. Nam ab hostibus domitis, ut ille ait, hostia nomen habet. Dicta est etiam victima a vincendo; et immolatio, quod isthic Christus sacramentaliter immoletur, quod in veritate semel pro peccatis nostris in cruce est immolatus. Appellata autem est immolatio a mola, quæ in sacrificiis conteri solebat genus quoddam frumenti, quod far vel ador dicitur. Unde :

..... *Et adorea liba per herbam.*

(Vinc. *Æn.*, l. vii, 109.)

Ponebatur enim inter cornua altaris vel animalis cultro isthic facto foramine. Mola vero in altari dicitur pars media sub qua reliquiæ sigillantur, et cui in dedicatione ecclesiæ crux imprimitur, atque ubi corpus Christi consecratur.

CAPUT XLIII.

De secunda parte missæ.

Jam vero secunda pars missæ quæ proprie missa appellata est, proxime sequitur, nimirum quam orationis esse diximus. Nam prima pars, de qua hæc dictum est, vocatur obsecrationis. Hæc ergo pars missæ, ut missam appellemus totum officium ab introitu usque ad *Ite, missa est*, si strictim accipiatur, proprio nomine missa appellata est. Habet autem ea quatuor distinctiones. Prima dicitur secreta, altera præfatio, tertia canon, quarta oratio Dominica cum sua præfatione. Atque hæc quidem pars extenditur usque ad Dominicæ orationis finem, *Sed libera nos a malo, Amen*, quod tacite a sacerdote proferri debet. Hic itaque considerandum est tot debere dici collectas, eodemque ordine, ac de eisdem in secreta post communionem, quot præcesserunt in obsecratione ante epistolam in exordio missæ, nec plures, nec etiam pauciores, hoc semper observato, ne ultra septenarium numerum progrediatur. Summopere item cavendum est quod si forte collecta pro defunctis intermiscetur, ne finalis, sed penultima vel antepenultima dicatur. Quoniam finis ad summum debet retorqueri principium. Ad postremum generaliter cognoscendum est quod in missa pro defunctis nulla debeat pro vivis oratio intermisceri, hæc tamen communi excepta, *Deus, qui vivorum dominaris simul et mortuorum.*

A

CAPUT XLIV

De secreta.

Secreta dicitur, quia secreta pronuntiatur, cum tamen olim alta voce diceretur, ita ut omnibus facile laicis teneretur. Contigit ergo ut quodam tempore pastores panem super lapidem quemdam ponerent, qui, dum hujus secretæ verba proferrent, in carnem conversus est, et forsitan transsubstantiatus, ut sic loquar, in corpus Christi. In quos divinitus facta est acerrima vindicta. Nam ad unum omnes percussus sunt divino judicio cœlestis misso. Ex quo quidem factio statutum fuit, ut posthac tacite ac submisse diceretur, aut ideo sane occulte et quasi sub silentio dicitur, ne scilicet vilescat, sicut ob eandem causam sacræ litteræ dicitur esse obscuræ; aut tandem ne a laicis cognoscatur, ita ut hinc triplex silentii sit ratio. Cum autem ait sacerdos : *Orate, fratres*, statim incipit orare; et nos similiter hoc audientes secreto orare debemus, ac duos psalmos canere, nempe : *Exaudiat te Dominus*, et sequentem. Sed quando interim dicit, *Orate, fratres*, perinde est ac si diceret : *Dominus vobiscum* tacite, cum sese vertat ad populum. Quare meminimus sacerdotem se quinquies ad populum convertere dicendo *Dominus vobiscum*, propter quinque apparitiones quæ fuere ipso die Paschatis. Et quia una apparitio fuit non manifesta, quando apparuit B. Mariæ Magdalænæ, ut plerique sentiunt, ideo occulte et quasi sub silentio ait, *Dominus vobiscum*, tunc, cum aperte satis dicit : *Orate, fratres. Per omnia sæcula sæculorum*, id est per sæcula sibi mutuo succedentia. Vel dicuntur sæcula per antonomasiam, sicut Cantica canticorum. Quæsitum est cur secreto dicantur orationes quæ sequuntur post oblationes. Sed nos ideo hoc fieri respondemus, quod Judæi post suscitationem Lazari, statim Jesum voluerunt occidere, qui sese occultavit in civitate Ephrem in solitudine (*Joan.* xi), et a prædicatione ac miraculorum operatione penitus quievit et tacuit in Sabbatum usque, quod est ante Dominicam in Ramis palmarum, quo venit in domum Simonis leprosi, et aperte prædicavit (*Matth.* xxvi). Atque hoc quidem expresse indicat sacerdotis illa vocis exsultatio, qua inquit, *Per omnia sæcula sæculorum*. Cui subditur, *Amen*, propterea, ut quæ a sacerdote dicta sint, liquido confirmemus, quia per Christum sæculum creatum est. *Amen* namque nomen Dei est. Unde in Apocalypsi : *Ego sum Amen, testis fidelis* (*Apoc.* iii). Subjungitur porro, *Dominus vobiscum*, ac deinde, *Sursum corda*, quæ scilicet sursum habere debemus ad Dominum in cœlestibus, non in terrenis, ut non quæramus benedictionem Esau, quæ ut caduca ac debilis est, ita in terrenis plane sita est. Idem prorsus nobis manifeste significant episcopi sandalia, quæ cum superius sint aperta, iis admonemur, ut semper corda hactenus erecta ad Dominum, cumque inferius sint solida, volunt ut habeamus in terrenis mentem omnino obtusam, quasi non debeamus quærere benedictionem quæ in

terrenis est, sed benedictionem Jacob, quæ est in A
 cælis. Postea sequitur: *Gratias agamus Domino Deo*
nostro. Quia pro omnibus beneficiis, quæ ille in nos
 benigne contulit, gratias ei merito rependere de-
 bebamus. Invenitur autem ibi quædam figura (2) ad
 similitudinem nostrorum delta, D scilicet undique
 clausum, quod in parte præcedenti V nostrum com-
 plectitur, quod in summitate apertum est, in quo-
 rum parte media tractulus per transversum duci-
 tur, utramque in modum crucis partem copulans.
 Quod quidem non sine causa factum est. Per delta
 enim circulariter clausum, divina figuratur natura,
 quæ nec principium nec finem habuit. Per V expri-
 mitur humana Christi natura, quæ principium in
 Virgine habuit, sed sine carebit. At vero tractulus
 in medio utramque partem conjungens, crux est per
 quam humana sociantur divinis.

CAPUT XLV.

De præfatione.

Præfatio dicitur quasi *prælocutio*, quæ est ad mi-
 nisterium præparatio. Notantur enim isthic novem
 ordines angelorum, quos ibi præsentis esse certo
 credimus. Majestas quoque de qua hic fit mentio,
 appellata est quasi major stans, vel major potestas.
 Sciendum vero est in missa decem esse in univer-
 sum præfationes, primam de Trinitate (3), alteram
 de Natali, tertiam de Epiphania, quartam de Qua-
 dragesima sive jejuniis, quintam de Cruce Domini,
 sextam de Resurrectione, septimam de Ascensione,
 octavam de Adventu Spiritus sancti, nonam de Apo-
 stolis, decimam et ultimam de B. Maria Virgine.
 Post canitur ter, *Sanctus, sanctus, sanctus*, quod
 sumptum ex Veteri Testamento. Ait enim Isaias se
 vidisse Dominum super solium excelsum, et Sera-
 phim clamantia: *Sanctus, sanctus, sanctus* (Isa.
 vi). Sed quod sequitur: *Benedictus qui venit in no-
 mine Domini! Hosanna in excelsis!* acceptum est ab
 Evangelio (Matth. xxi), ita ut, cum illud cantatur,
 signum crucis fieri debeat. Postremo hic cantica
 angelorum canimus, quia per hoc sacrificium ter-
 rena jungi cælestibus non dubitamus, et ideo cum
 eis in excelsis salvari clamamus.

CAPUT XLVI.

De canone.

Deinceps vero sequitur canon; ita enim Græcis
 dicitur, nobis autem regula, quod per eam regula-
 riter sacramenti hujus fit confectio. Nuncupatur
 etiam actio, quia tunc cum Deo nostra agitur causa.
 Quamobrem et in festis stantes oramus, in profestis
 vel jejuniis prostrati. Sub silentio tribus de causis
 dicitur: primo, quoniam Deus non oris, sed cordis
 clamorem intendit; unde et Mosi dixit: *Quid cla-
 mas ad me* (Exod. xiv)? cum tamen ipse taceret.
 Nihilominus tamen proferimus verba, ne quæ peti-
 mus, aut quæ petere debemus, penitus ignorare
 æstimemur; secundo, ob id submisisse canon dici

(2) Fortassis hujusmodi figura depicta fuit in
 libris veterum.

oportet, ne, si alta voce esset proferendus, longo
 clamore deficiamus; vel tertio ob hanc rationem,
 ne tanti mysterii per usum quotidianum verba vi-
 lescent, et in locis competentibus passim indiscrete
 pronuntientur, atque ita tandem extinguantur ac-
 pereant, quemadmodum paulo ante de pastoribus
 narratum est. Prohibitum enim est per decretum,
 et sub anathemate datum, ut nullus nisi hæc sacra
 vestibus, ex libro in altari consecrato, hæc verba
 proferat. Dicit ergo sacerdos: *Te igitur, clementis-
 sime Pater, etc.* Alloquitur Dominum, tanquam præ-
 sentem. Incipit autem a littera thau, T, quæ in mo-
 dum crucis effecta est. Quoniam per Christi passio-
 nem hæc omnia in cruce sunt completa, habentque
 suam efficaciam. Unde profecto est quod isthic Cru-
 cifixi imago adpingi debeat. Sequuntur postea
 multa, ut sunt nomina apostolorum, martyrum,
 pontificum, virginum, qui omnes pro Christo nostro
 se sacrificio exposuerunt. Atque item alia quædam
 sequuntur, quæ nobis explicare non licet, nisi forte
 solis sacerdotibus, et ideo de illis tacebimus. Unum
 hoc tamen addemus, nulli hic concessum esse ali-
 quid vel detrahere vel addere, nisi quandoque no-
 men illorum pro quibus specialiter aut nominatim
 offertur sacrificium.

CAPUT XLVII.

De Oratione Dominica.

Nunc dicendum est de Oratione Dominica, in qua
 continentur septem petitiones. Quod autem præmit-
 titur, est quasi benevolentia captatio. Tres priores
 ad futuram vitam pertinent; quatuor posteriores
 quæ sequuntur, ad præsentem. Media autem, ut
 nonnulli volunt, a communi sumi potest, ita ut ad
 utramque referatur, quam videlicet dicimus: *Panem*
nostrum quotidianum, quem ἁρτοσάκιον Græci, segola
Hebræi, nos appellamus aut superessentialem, aut
egregium, aut etiam familiarem. Sed animadvertere
 oportet, cum sacerdos ait: *Oremus, Præceptis, etc.*
 nos debere prostratos orare usque ad finem Oratio-
 nis Dominicæ, si dies fuerint profesti. Si vero festum
 sit, aut dies paschalis, certe non prostrati, sed
 stantes orare debemus, ac respondere: *Sed libera*
nos a malo. Amen. Quod autem Dominicam hanc
 Orationem non tacite aut sub silentio dicat sacer-
 dos, ratio est quoniam ex Evangelio petatum est.

CAPUT XLVIII.

De pace.

Postea inquit sacerdos: *Pax Domini sit semper*
vobiscum; quod spectat ad tertiam partem missæ.
 Notandum tamen est quod tacite hic sacerdotem
 quamdam orationem dicere oporteat, quæ in Am-
 brosiana Ecclesia aperte pronuntiatur. Accepto ita-
 que pacis osculo ab ipsa eucharistia, ut quibusdam
 placet, vel ut censent alii, ab ipso sepulcro et altari,
 impartit illud diacono aut subdiacono, ut per eos
 descendat ad alios. Sed cavendum est ne ab ipsis
 viris tradatur mulieribus, ne forsitan lascivie quid-

(3) Undecima esse potest communis illa de S.
 Trinitate.

piam in animam, aut carnalitatē clanculum subrepat. *Agnus Dei* ter canitur. Hic est ille verus Agnus declaratus et adumbratus in paschali, de quo sic habetur in Evangelio: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi* (Joan. 1). Ter autem ideo canitur, ut ejus corpus triforme intelligatur, illud videlicet quod in caelo est glorificatum; mysticum, quod etiamnum in terra ambulat, et quod in sepulcris usque ad extremum iudicii examen quiescit. Bis dicitur cum *Miserere nobis*, tertio cum *Dona nobis pacem*. In coena vero Domini ter debet dici, cum *Miserere nobis*. Sed horum neutrum adjungitur in missa pro defunctis, verum ter cum *Dona eis requiem*. Ubique observandum est, ut non continuo, sed interpolate ac sejunctim cum oratione interposita dicatur. Ἄγνος vero Graece dicitur purus et pius, quia sola pietate ut pura hostia nos redemit. Vel ab agnoscendo, quod sicut agnus solo balatu matrem cognoscit, ita Christus in passione matrem suam cognoverit, ac Virginem virgini commendaverit. Atque hinc quoque esse potest, quod ter cantatur *Agnus Dei*: quoniam Christus pendens in cruce Patrem suum cognovit, ei ad mortem usque obediendo, et eadem cruce suffluxus agnovit matrem suam, eamque virgini commendavit, ac tandem etiam ibidem humanum genus redimendo agnovit. Quod autem hic bis repetitur, *Miserere nobis*, et tertio variatur per *Dona nobis pacem*, totum illud ex veteri Testamento depromptum est, ubi cum clamarent ad Dominum, dicere soliti erant: *Parce, Domine, parce populo tuo* (Joel 11), ac sub-

jungere tertio: *Ne dederis hereditatem tuam in opprobrium* (ibid.). Cum igitur dicimus, *Agnus Dei qui tollit peccata*, expresse Joannem Baptistam imitatur, qui ait: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (Joan. 1). Illud certe ignorari non debet, otium in primitiva Ecclesia singulis diebus qui canoni missae intererant solitos fuisse communicare. Sed postea, crescente multitudine fidelium, fuit institutum ut tantum Dominicis diebus communicaretur. Quod etiam paulo post, cum observari non potuit, abiit in desuetudinem, ac tertia subsecuta est institutio, ut saltem ter quoque anno, in Natali, Paschate et Pentecoste omnes Christiani eucharistiam sumerent. Invento tamen triplici remedio, ut singulis nimirum diebus osculum pacis daretur, ac Dominicis diebus eulogia, id est panis benedictus et consecratus, quod in Quadragesima et temporibus abstinētiæ deputatis salvo jejunio observari non potuit. Quare tunc hujusmodi fuit promulgata institutio, ut collecta diceretur super populum sub finem missae, dicendo: *Inclinate capita vestra Deo*, cum videlicet minor aliquis sacerdos celebrat. Sed si episcopus, inquit: *Humiliate vos ad benedictionem*.

CAPUT XLIX.

De ultima parte missae.

Ultima pars missae modo sequitur, quae dicitur gratiarum actio, atque incipit a comunione. Vocatur autem communio, quasi participatio, quam ideo

A canimus, ut per eam cum sanctis divinae gratiae participes efficiamur. Appellatur etiam completio, quoniam per illam missa, ut sic dicam, completur. Tribus vero modis finitur missa, primo per *Ite, missa est* in solemnitatibus, quod est quasi abundi licentia, ac sumptum est ab Exodo (Exod. 11). Non quidem secundum verba, sed juxta mentem et rei intelligentiam, quando Israeliticus populus ex Aegypto permissu Pharaonis egressus est. Vel etiam quando e Babyloica captivitate, permittente Cyro, ad propria regressus est, Deo referens gratias. Sic et nos accepta benedictione ultima, ad caelestem patriam remeare debemus, ubi in gratiarum actione semper feliciter vivemus. Dicitur autem, *Ite, missa est*, quoties cantatur, *Te Deum laudamus, Gloria in excelsis, et Alleluia*. Pronuntiato *Ite, missa est*, oportet nos respondere *Deo gratias*, quae vox est gratulantis. Secundo vero diebus profestis, dicitur, *Benedicamus Domino*, ac petatum est ab Apostolo (Ephes. 1). Tertio denique in missa pro defunctis *Requiescant in pace*, quod ex sola consuetudine generali natum est. Cum ergo dicitur, *Ite, missa est*, debet sacerdos vultum dirigere ad populum; quando autem *Benedicamus Domino*, vel *Requiescant in pace*, versus orientem. Necessesse tamen est ut haec tria a sacerdote vel diacono tantum proferantur. Sed in prima missa Natalis Domini, non debet dici *Ite, missa est*, ne videatur populus licentiam habere redeundi.

CAPUT L.

Quibus horis celebretur missa.

Tribus horis tantummodo regulariter missa poterit celebrari, tertia nimirum, sexta et nona. Et quidem tertia, ideo quod tum linguis Judaeorum sit crucifixus, dum instanter clamarent: *Crucifige, crucifige eum* (Joan. 19), pertuleritque ludibria, maledicta, convicia, alapas, flagra, insultantium sputa, et coronam spineam. Sexta vero ob eam causam, quod tum in crucem actus sit, ac tolerare debuerit clavos rigidissimos et pocula felle tincta, ut sic tandem pro nobis immolaretur. Nona demum, quia tunc animum exhalavit ac spiritum Patri commendavit. Poterit tamen fieri ut ante primam in Dominicae resurrectionis memoriam missa celebretur, quod vicarii faciunt, et post primam ante tertiam in ejus rei commendationem, quod Christus inter primam et tertiam traditus fuerit Pontio Pilato Judaeis vociferantibus: *Crucifige eum*, ipso tacente. Cantatur ergo missa diebus festis hora tertia, profestis sexta, et nona in quadragesima ac aliis diebus jejuniorum. Nec tamen omnium, quia in Sabbatis jejuniorum Quatuor Temporum valde sero celebrari et potest et debet propter sacros ordines: quod etiam ad sequentem spectet Dominicam. In Sabbato Paschae et Pentecostes sero canitur propter cereae candelae, quam cereum nominamus, consecrationem, quod ex eo facile perpendi aut colligi potest, ubi dicitur: *Haec nox est*, atque ex ista oratione: *Deus, qui hanc sacratissimam noctem*, etc. Tertio vero die Natalis U-

mini prima missa cantatur nocte. Potest tamen licite cantari summo mane, sed tamen prima et tertia prius absolutis. Sic itaque ab illis horis excipitur dies qui Domini natiuitati sacer est, cum noctu prima canatur. Nec id quidem sine causa, ut postea dicemus. Atque etiam Sabbatum Paschæ et Pentecostes, quoniam tam temporis expresse dicimus: *Hæc nos est; et: Deus, qui hæc sacratissimam noctem.* Excipiuntur denique dies jejuniorum propter sacros ordines.

CAPUT LI.

Quæ missæ quibus diebus debeant celebrari.

Nunc dicendum est quæ missæ, quibus diebus debeant celebrari. Fuit enim quoddam tempus quo Dominicum officium necdum erat ordinatum, ac varix passim hæreses pullulabant. Quo quidem factum est ut prima feria, nō divinum officium periret, de Trinitate, secunda de Charitate, tertia de Sapientia, quarta de Spiritu sancto, quinta de Angelis, sexta de Cruce, septima de B. Maria Virgine cantaretur. Sed postea sancitum est ut cessante causa et illud cessaret quod urgente necessitate factum fuerat. Quapropter sane Dominico officio ordinato statutum est ut prima feria suum peculiare haberet officium de Trinitate, et secunda de Angelis, quod tum creati in bonis gratuiti fuerint, ac lux divisa a tenebris, hoc est boni angelii a malis. Nam eo tempore mali cecidere, et boni fuerunt confirmati; sed prima feria fuerunt angeli creati et in bonis naturalibus constituti. Cantatur autem alia de causa pro defunctis, ut nimirum iis adhibeamus suffragium angelorum; eodem quoque die missa pro defunctis celebratur, quoniam, ut plerique aiunt, feria prima refrigerium habent li qui sunt in pargatorio, statimque altero die post ad pœnæ solitas et ad laborem redeunt, ita ut eo die, quæ eorum laboribus aliquo modo subveniatur, missa pro illis cantetur. Tertia autem feria oportet repeti introitum missæ diei Domini. Præterea institutum quoque fuit ut quarta feria jejunaretur, ideoque Domini diei missa tum caneretur. Sed et quinta feria similiter dicere convenit officium diei Domini, videlicet introitum, epistolam atque evangelium, quod dies Jovis maxime cognata sit diei Domini. Ejusmodi enim die fieri solebat processio in memoriam ascensionis Domini, quæ postea in diem Dominicam, ut supra dictum est, fuit translata. Porro autem sexta feria agitur de Cruce, et septima de B. Maria Virgine, quod non temere ita constitutum accepimus; miraculosum enim habet initium. Nam cum olim Constantinopoli in quadam ecclesia imago B. Virginis habebatur, ante quam velum quoddam dependebat quo tota ea cooperiebatur, contigit ut sexta semper feria velum hoc a vespere ab imagine nullo movente decideret, et divino miraculo quasi deferretur in cœlum, ita ut jam plene ac perfecte ab omnibus conspici posset, ac deinde rursus in

A Sabbato vespere absolutis ad eandem imaginem descenderet, ibique permaneret usque in proximum diem Veneris. Hoc ergo miraculo sæpius viso, sancitum est ut semper illo die de B. Maria in ecclesia caneretur. Potest tamen et aliam habere rationem, cur Sabbato die officium cantetur de B. Maria. Nam cum ipsa nobis sit porta regni cœlorum, quod per diem Dominicam commodissime figuratur, certe ideo de illa solemnizamus eo die qui Dominicam proxime præcedit. Hactenus igitur officium missæ explicuisse satis sit, si intellexerimus neminem debere uno eodemque die duas celebrare missas cum uno sacrificio, vel cum duobus, sed unam cum sacrificio, et aliam siocam. Quare huic rei finem imponemus (4) si duas adhuc questiones paucis enodaverim, quarum una est, an si sacerdos ante vespere comedat, nec postea possit dormire, die postero debeat aut possit missam celebrare? Nam ipsa non debere aperte respondemus. Sic altera est, possitne celebrare secundam missam in eo casu quo in præcedenti, dum manus ablueret, aliquantulum aquæ degustavit? Certè enim et illud vetitum esse sciendum est. Nunc ergo ad alia.

CAPUT LH.

De vespere.

In vespere a nobis cantantur quinque psalmi, qui sumus imperfecti, propter quinque sensus, videlicet quod per quinque sensus corporeos commissum est, per quinque psalmodum cantionem penitus demittatur. Hinc notandum est nos eadem ratione quinque digitis pectus tundere, quam quinque canimus psalmos. Monachi vero, in quo se perfectiores esse ostendant, tantum quatuor dicunt. Quidquid enim quadratum est, in quamcumque partem vertatur, manet semper idem, firmum ac solidum. Ad eundem sane modum profectus, quocumque loco aut quocumque tempore, semper idem atque immobilis permanet. Finitis psalmis parva sequitur lectio sine *Sube, domne*, et sine *Tu autem, domine*. hoc est capitulum, ac deinde responsorium vel ejus loco versus, cum hymnis et antiphona, ac deinceps *Magnificat*. Plerumque tamen hymnus beate Mariæ, videlicet *Magnificat*, loco hymni ponitur, ut præterea nullus alius canatur. Sequitur tandem collecta, quam orationem diximus. Volumus autem, ut huc usque a nobis factum est, conquestis et ecclesiasticis, ut qui officiatradamus ecclesiastica, deinceps uti vocabulis. Sciendum ergo est quod de eodem die eodemque festo parva debeat cantari lectio. Verbi gratia: Si de præcedenti Dominica unum, et reliquum; si de sequenti unum, et reliquum. Animadvertendum præterea est quod, quando fuerit solemnitas novem lectionum, illius vespere totæ debent celebrari, ut in festo B. Stephani et B. Joannis evangelistæ. Post vespere necessario dicitur collecta de sancto cujus est festum sequens, vel antiphona cum *Magnificat*. Unum tamen excipitur,

(4) De consec. dist. 1, cap. *Tribus*.

festum videlicet S. Sylvestri, quod etiamsi novem habeat lectiones ejus, tamen vesperæ sunt festi sequentis.

CAPUT LIII.

Quot psalmi canantur in completorio.

Quatuor psalmi cantantur in completorio, ad significandam perfectionem: cum enim quodammodo ostendimus peccata, quæ per quinque sensus corporeos perniciosissimos satellites admiserimus, jam esse quinque psalmis præcedentibus remissa. Alia ratio est, quod diabolus semper nostro insidietur calcaneo, ita ut postea nec loqui cum aliis debeamus, nec aliud dicere nisi orationes. Quod monachi diligenter observant, qui postea non bibunt. Putat enim diabolus se vicisse, si tunc vicerit. Quare ut breviter quæ hic restare videntur, percurramus, post psalmos sequitur capitulum et versus, et deinde hymnus, eoque finito, antiphona ac *Nunc dimittis*. Postea vero Dominica legitur Oratio, ac fidei nostræ symbolum, quibus posteaquam nos collectam anneximus, statim subjungi oportet *Benedicamus*. Atque hoc quidem in vesperis, ut a puero canatur omnino consentaneum est, ut per hoc demonstretur nos esse pueros, nimirum ad laudes Deo referendas.

CAPUT LIV.

Quomodo finiendæ sint orationes.

Ut autem evidens habeatur et plena cognitio quemadmodum orationes, quas collectas vocamus, sint terminandæ, prius nosse oportet quod in eis sermo interdum ad Patrem dirigitur, interdum ad Filium, interdum ad Spiritum sanctum, et interdum etiam ad totam Trinitatem. Quando ad Patrem, rursus considerandum est, num ita ad eum sermo sit institutus, ut fiat mentio ad Patrem de Filio, vel Spiritu sancto, an vero non. Et quidem si in oratione, quæ dirigitur ad Patrem, fiat mentio Filii, multum interest scire illane stant ante partem finalem, an ipso sine. Quæ ideo diximus, quod secundum has diversitates, diversimode orationis finis existat. Si ergo dirigatur sermo omnino ad Patrem absque mentione Filii et Spiritus sancti, finiatur hoc modo: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui vivit et regnat in unitate Spiritus sancti, Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.* Si de Spiritu sancto mentio ibi fiat, dices: *In unitate ejusdem Spiritus sancti, Deus, cæteris remanentibus.* Si vero fiat mentio Filii, ante finalem partem dicetur: *Per eundem Dominum, etc.*, ut supra. Si contra in ipso sine dicemus tantum: *Qui tecum vivit et regnat, etc.*, quemadmodum videri potest in hac collecta B. Stephani: *Omnipotens sempiternæ Deus, qui primitiis martyrum in beati levitæ Stephani sanguine dedicasti, tribue, quæsumus, ut ipse pro nobis perpetuus intercessor existat, qui pro suis etiam persecutoribus exoravit Dominum nostrum Jesum Christum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti, Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.* Si ad Filium oratio instituat, ut in hac:

Excita, Domine, potentiam tuam et veni; ac haec alii de Adventu Domini, finiatur hoc pacto: Qui vivis et regnas cum Deo Patre, etc. Si autem ad Spiritum sanctum, dicemus sic: *Qui cum Patre et Filio vivis et regnas unus Deus, etc.*; et ad Trinitatem ita: *Qui in Trinitate perfecta vivis et regnas, etc.* At vero in exorcismis, et quæ sunt ad pueros efficiendos catechumenos, ac fontes consecrandos, quandoque sit aqua benedicta, et in id genus multis aliis, dicetur sane hoc modo: *Per eum qui venturus est judicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem.* Hoc autem ideo fit, quia nulla vox ita terret diabolum, atque hæc, *qui venturus est, etc.*, usque adeo ut statim fugere cogatur simul atque vocem hanc audierit. Maxime enim præter cætera judicium ignis extimescit, quod certus sit se post diem judicii æterni igne punitum iri. Quare obeandem causam voluit D. Gilbertus ut simili modo finirentur orationes in officio mortuorum. Verum ei contradicit vulgare nostrum Collectarium, affirmans dici oportere: *Per Dominum nostrum, etc.*

CAPUT LV

De diversitatibus officiorum.

Jam ergo dictum est hactenus de ecclesiasticis officiis generaliter, ita reliquum modo sit eorundem explicationem latius per totius anni sæculum aggredi. Nam pro temporum varietate ipsa variantur officia. Sed operæ pretium me facturum existimo, si priusquam ad ipsam expositionem veniam, distinctio quatuor temporum præmittatur. Ut ergo solaris noster annus quatuor temporum potissimum successione dilabitur, scilicet hiemis, in qua semina jaciuntur; veris, in quo semina prodeunt; æstatis, in qua ad messem albescunt, et falce succiduntur; autumnii, in quo per ventilationem grana a se mutuo separantur, et in horrea reponuntur, paleæ autem comburuntur: ita quoque magnus vitæ præsentis annus durans ab initio usque ad finem sæculi, quatuor temporum varietate mensuratur. Fuit enim tempus quoddam deviationis in humano genere, ab Adamo videlicet usque ad Moysen, quo declinaverunt homines a cultu divino ad idololatricam. Tunc enim homo reliquit Dominum suum Creatorem, ac lapidibus et manuum suarum operibus dixit: *Tu es Deus meus.* Hoc tempus haud male convenit nocti et hiemi. Quia sicut nox aut hiems nihil lucis habet, nisi contingenter et ex accidenti, ut ex igne vel candela, sic tempus istud plane erat cæcitatæ et ignorantia. Alterum item tempus fuit revocationis, nimirum a Mose usque ad nativitatem Christi, quo edocti fuere homines per leges et prophetas de adventu Christi, de evitacione peccati, et unius Dei dilectione. Tum dixit Deus Israeli: *Audi, Israel: Deus tuus, Deus unus est, illum solum adorabis, et illi soli servies (Deut. 10, vi.)* Tertium vero tempus fuit regressionis, sive reconciliationis, vel justificationis, quod fuit a nativitate Domini usque ad ascensionem ejusdem, per quem facta est gratia hominibus, et prædicatio Evangelii.

Quartum denique tempus est peregrinationis, quod ab ascensione Domini fuit, et duraturum est usque ad finem iudicii, ubi erit consummatio sæculi. Hæc eadem tempora solent aliis nominibus appellari. Tempus enim deviationis dictum est tempus culpæ et pœnæ. Nam propter deviationem homo subjectus est culpæ, et propter culpam pœnæ. Tempus revocationis nuncupatum est tempus doctrinæ et prophetiæ. Et quidem doctrinæ propter Decalogum, per quem Deus humanum genus docuit, inquitur: *Audi, Israel: Deus tuus, Deus unus est.* Prophetiæ vero, quoniam tum huiusmodi salutare accepimus vaticinium: *Ecce virgo concipiet (Isa. vii).* Tempus proinde reconciliationis appellatur gaudii et lætitiæ, ac denique peregrinationis, tempus luctus et pugnæ. Unde profecto necessarium est ut pugnemus adversus carnem nostram, mundum atque aereas potestates. Maxime vero contra carnem, utpote quod multa cum nobis sit familiaritas, ac nulla sit pestis sævior quam hostem habere domesticum.

Præterea tempora hæc possunt considerari secundum principales partes diei, ut sunt, nox quæ ad tempus spectat deviationis, mane ad tempus revocationis, meridies ad tempus reconciliationis, vel regressionis, vesperum ad tempus peregrinationis. Atque horum quodque proprium modo perpende epitheton, ut nox est obscura, et qui a veri Dei cultu aberrabant erant cæci. Eleganter sane quadripartita hæc temporum divisio in homine notari potest. Ante siquidem baptismum nascitur homo et fit filius iræ; in baptismo renascitur, ac filius gratiæ; dehinc bene operatur, et iustitiæ efficitur proles, cum fervore quodam charitatis Deum diligit in primis, et proximum; tandem cum Christo simul regnabit per mortem transiens ad vitam æternam, factus modo hæres æternitatis et gloriæ. Atque in qualibet præmissarum partium expositione possunt intelligi hiems, ver, æstas, et autumnus. Eadem quoque tempora designantur per quatuor principales Christi actiones, quæ sunt huiusmodi natiuitas, passio, resurrectio, adventus ad iudicium, cum omnium horum appendicibus; adeo hæc humano generi conveniunt. Christi igitur vita nostra est doctrina, Christi actio nostra est lectio; universa denique Christi conversatio nostra et instructio. Dixi autem cum suis appendicibus, quia ad natiuitatem pertinent circumcisio, apparitio, baptismus, purificatio; ad passionem referuntur jejunium, tentatio; ad resurrectionem, in cælum ascensio, et S. Spiritus missio; ad adventum tandem iudicii spectant transfigurari et miraculorum operatio. Efficacior enim fuit ac plus potuit post mortem quam ante transfigurationem, quod tunc demum nobis ostendit quid simus futuri. Passio comparatur hiemi, natiuitas veri, resurrectio æstati, iudicium autumnus quando sedebit Vetus ille diurnum tenens ventilabrum in manu sua, perquandabit aream, etc. (*Matth., iii.*) Item rursus Christi natiuitas comparatur et concordat tempori revocationis,

A propter prophetas, qui eam multis modis prædixerunt; passio tempori deviationis; resurrectio tempori regressionis propter lætitiæ; adventus iudicii tempori peregrinationis, quia huiusmodi tempus durabit usque ad extremum diem iudicii. Unde Propheta: *Ego miser et peregrinus, sicut omnes patres mei (Ps. xxxviii).*

Hæc ergo tempora magni istius anni considerans Ecclesia in servitium Dei transformavit, pro qualitate eorum et varietate singulis annis laudabili utens officiorum diversitate. Sed cum ita faciat Ecclesia, maluit incipere a tempore revocationis, quam a tempore delationis. Quare incipit: *Ad te levavi animam meam (Psal. xlii),* aspiciens a longe, etc.; Quandoquidem nos clamamus quasi per speculum et cancellos aspiciamus. Et durat usque ad natiuitatem Domini. Toto igitur tempore Adventuum usque ad Natale Domini, Ecclesia reminiscitur temporis revocationis, quæ facta est per legem et prophetas, malagma vulnere apponens. Atque ideo tunc legit Isaiam, qui cum incurabile vulnus vidisset, dixit: *Omne cepit languidum est, et omne cor marens, etc. (Isa. i.)* Et rursus non est malagma apponere, etc. Malagma autem est genus emplastri, quod epithema appellatum est. Tum ergo inchoatur graduale: *Ad te levavi,* ac si diceret: Tempore deviationis homines levabant manus et corda ad opus manuum suarum, atque agebant lapidi et ligno; tu es Deus meus, ego vero ad te levavi animam meam, Deus meus, etc. Atque ita sane a tempore revocationis militiæ sue auspicatur officia, non a tempore deviationis, ne videatur incipere ab errore. Bene itaque rem ipsam observat, sed ordinem non sequitur, quod frequenter etiam faciunt evangelistæ. Quare si bonam quaeratur valetudinem, optetque quam optime curari, omnino fuit necessarium ut a medicis inciperet.

CAPUT LVI.

De cæteris temporibus.

Tempore vero Septuagesimæ, quæ est a Dominica vulgo appellata, *Circumdederunt me,* usque ac octavam Paschæ, recollit Ecclesia tempus deviationis. Unde est quod tum legitur liber Genesios usque ad Regum, ubi de excessu agitur primorum parentum, et multorum aliorum, qui omnes cataclismate aut diluvio sunt submersi. Breviter ergo tum temporis Ecclesia orat, sedit genua, ac jejuna. Tempore autem paschali, quod est Pascha, vel potius ab octavis Paschæ usque ad octavas Pentecotes, tempus gaudii meminit, et reconciliationis, quippe in quo legatur Apocalypsis, ubi sit mentio de nova civitate Jerusalem, et epistolæ canonicæ cum Actibus apostolorum. Hinc pauca sibi Ecclesia indicit. Non jejuna, a genuflexione cessat, albis utitur vestibus, ternario numero psalmorum et lectionum contenta est, cum tribus responsoriis ac totidem versiculis. Ab octavis demum Pentecotes usque ad adventum Domini, recollit tempus peregrinationis. In hoc est nobis perpetua pugna et lucta adversus tres, ut dictum est, infestissimos hostes, mundum videlicet, carnem

et diabolum. Mundus est hostis sophisticus, caro hostis domesticus, diabolus hostis antiquus. Nullus tamen istorum hostis est efficacior ad nocendum, quam inimicus noster familiaris, scilicet caro, quam sovemus indumentis, et reficimus alimentis, cui tanquam jumento tria debeantur: cibis ne deficiat, onus ut mansuescat, virga ut non indirecte, sed directe incedat. Propter hujusmodi pugnam significandam, legit tunc Ecclesia librum Regum, in quo agitur de pugna. Et quia in pugna maxime opus est sapientia, ideo continetur liber Salomonis. Sed quoniam cum pugna nihil tantoper habere debeamus, atque patientiam, apposite profecto Jobi liber subjungitur. Deinde porro et Tobiae liber sequitur, propter singularem misericordiam quam in hoc certamine requirimus. Cui deinceps quoque subjungimus librum Judith, Ruth, Esther, propter fortitudinem, justitiam et temperantiam. Verum enimvero cum adhuc frequens sit lucta, necessario annectitur liber Machabæorum, in quo crebra est adversus superbiam conflictatio. Nam devictis omnibus vitiis, restat etiam vincenda superbia. Roget ergo modo aliquis, sub quo illorum temporum continentur illud quod est a Natali usque ad Septuagesimam? Verum facile istiusmodi questioni occurremus. Nam et ei non ineleganter per quosdam satisfactum esse accepimus. Ejus itaque pars una continetur sub tempore regressionis, quod est tempus gaudii, ut dictum est, a Natali usque ad octavam Epiphaniæ. Unde in quibusdam Ecclesiis albis tam diu utuntur vestimentis, sicut tempore Paschali, et neque tunc jejunatur, neque flectuntur genua. Pars vero altera, quæ est ab octava Epiphaniæ usque ad Septuagesimam, complectitur sub tempore peregrinationis, et leguntur duodecim epistolæ Pauli, ubi agitur de labore ejus, quem luctando ac pugnando pertulit. Nec vero quantumvis ipso die Nativitatis Domini Isaias legi soleat, credas diem illum pertinere ad tempus revocationis. Fit enim hoc alia consideratione, et ante evangelium in nocturnis et ante epistolam in missa, quod videlicet velut basis columnarum supponatur, ut per utrumque Testamentum pativitas Christi perhibeatur.

CAPUT LVII.

Quis ordinaverit officia ecclesiastica de quibusdam diebus.

Hæc autem ecclesiastica officia, ut dictum est, instituit B. Hieronymus rogatu Damasi papæ, et quæcumque etiam alia ex Veteri et Novo Testamento leguntur in Ecclesia. Gregorius tamen quosdam cantus apposuit, Gelasius quosdam hymnos, et alii alia. Tempore siquidem Theodosii imperatoris inordinate psallebant, qui rogavit Damasum papam, ut curaret sapienter ordinare officium ecclesiasticum. Quod diligenter ille effecit, ut supra diximus. Sunt autem in prædictis temporibus dies quidam duplices, ut pote si quando simul festa concurrant, in quibus illud observandum est quod in morali philosophia dici solet: « Code majori, et locum da melioribus. » Hoc est, ut excellentius

A celebretur officium, ac duntaxat de minori fiat commemoratio ipso die, et suum officium reservetur in crastinum; ut de Petro et Paulo in quibusdam Ecclesiis diebus Dominicis. Nam primo quidem celebratur de Petro, quod princeps fuerit apostolorum; sequenti vero die de Paulo. Sic de quibusdam aliis in diebus Dominicis, ita ut Dominica debeat quiescere, ac postea in hebdomada peragi. Quemadmodum sane factum videmus in Testamento Veteri. Cum enim Salomon templum dedicasset duodecimo die mensi, quo occurrebat scenopegia, celebravit dedicationem templi septem diebus continuis, et post dedicationem distulit scenopegiam. Sunt propterea in supra dictis temporibus quedam principales Dominicae, quibus cætera cedunt festa præter Pascha et Pentecosten, quæ præter resurrectionem et S. Spiritus missionem sunt aliis longe superiores. Atque earum quidem aliquæ ut sunt præstantiores et solemniores, ita in iis mutantur officia, cujusmodi sunt Dominica in principio Adventus et Septuagesima, ac illa quæ est in octava Paschæ. Aliquæ vero non sunt ita præstantes, quales hæc sunt, videlicet quam vulgari nomine appellamus: *Lætare*, *Jerusalem*, et Dominica in Ramis palmarum. Nam si contingat dies Annuntiationis in Ramis palmarum, aut ipso die Resurrectionis, de eo penitus tacebitur, ac dies sabbato, qui præcedit Dominicam, quam in Ramis palmarum vocatam diximus, universam Annuntiationis fiet mysterium. Ipsum enim sabbatum jus suum majori facile cedit. Ad eundem sane modum si eveniat ut ipsa Domini passione sit festum dedicationis, certe omni jure ejus mysterium celebratur in hebdomada sequenti, ut in Ascensione, si idem festum fuerit. Neceesse enim est ut in aliud tempus differatur.

CAPUT LVIII.

Quomodo officia ecclesiastica fieri debeant, et qui sint eorum libri.

Ut igitur ab Adventu incipiamus, atque ita de ecclesiasticis officiis per totius anni circuitum tractare pergamus, duo in universum nobis sunt diligenter in iis præcavenda, ne videlicet coacte fiant et iudicrete. Coacta esse non debent, juxta Prophetam qui ait: *Voluntarie sacrificabo tibi, etc. (Psal. lxxxviii.)* Sic

D Obal qui et Berseleel appellatus est, dicitur spontanea ædificasse templum Domino. Quanquam vero sint qui putant duos fuisse Obal et Berseleel, et utrumque spontaneum in tempore indiscrete prohibentur esse, quia immundum est pecus quod ruminat et non fiadit unguam. Fissio autem unguæ accipitur pro discretionem. Qui ergo spontanea sacrificia facit et discreta, eum diligit Dominus. Hinc statutum est a sanctis majoribus quemadmodum Deo serviremus discrete. Statuerunt enim in unaquaque hora lectionem, verbi gratia, in matutinis et in missa instituerunt epistolam et evangelia, in aliis horis parvas lectiones, quæ dicuntur capitula. Sed quoniam in lectione et cantu universum fere versetur officium ecclesiasticum, operæ pretium est scire quinque esse libros lectionum in Ecclesia, ac tres cantus, scilicet

Graduarum, Antiphonarum et Trophonarium : A

Antiphonarius a digniori nomen sumpsit, hoc est ab antiphonis, cum in eodem libro continentur responsa et versus. Legitur enim in Tripartita historia Ignatii patriarcham Antiochenum audivisse angelos cantantes antiphonas in monte, qui exiit quaedam antiphonas in Ecclesia cantari instituit, et psalmos juxta antiphonas tonitari. Unde etiam antiphonas sunt appellatae, respectu psalmodiae sicut responsum, historiae. Et cum antea confuse et quasi chorea cantarentur psalmi et antiphonae, statutum est a majoribus, ut seorsum chorus sederet, et alternatim caneret, id est ut una pars chori unum psalmi versus caneret, atque alia alium. Incipit ergo antiphonarius hoc modo : *Aspiciens a longe*. Tametsi vero non sit Gregorianum, hoc est, a Gregorio compositum, sed solummodo ab alio quodam monacho appositum : quemobrem quidem non deberet meritis procedere ea quae Gregorius composuit. Usu tamen receptum est ut ab omni Ecclesia disiceretur. Nec facile profecto est quae longo usu inoleverint emendare aut mutare. Caetera vero sunt S. Gregorii.

CAPUT LIX.

De reliquis libris.

Secundus liber est Graduarum, ita a gradibus appellatus, eo quod diebus festis in gradus ascendi debeat, atque isthic cantari in ambone. Dicitur autem ambonis ab *ambis*, *ambis*, eo quod locus ille ambitus gradibus, vel ab *ambo*, *ambra*, *ambo*, quod nimisum dux sint vice isthic, hoc est in pulpito, quod situm est ante eum locum, ubi recitatur evangelium. Oportet itaque sint ibi duo paria graduum, unum a sinistris, quo fiat ascensus; alterum a dextris, quo descensus fiat, juxta illud : *Per aliam viam regressi sunt in regionem suam* (Matth. 11). Diebus autem profectis canitur in medio chori ante gradus altaris. Ejus libri principium est : *Ad te levavi*. Tertius liber dicitur Trophonarius, a Graeco nomine *τροπῶν* quod est *conversio*. Nam a sine regredimur ad principium cantus, unde et trophium zona nominatur, quod ab uno latere vertitur in aliud, circumvendo usque ad umbilicem. Est autem Trophonarius liber, in quo continentur ii cantus, qui cum introitu missae cantari solent, et maxime quidem a monachis, cujusmodi sunt tropi, sequentiae, Kyrie eleison et neumae. Tropi dicuntur, quia prius canitur versus, ac postea eleison, et iterum versus, et eleison deinde. Hic etiam notandum, quod semel diximus neumam feminei generis absque *p*, accipi pro jubilo; pro Spiritu autem sancto dicitur Graece hoc pneuma, pneumatismos, Hebraice Ruath, Latine spiritus. Unde quidem in prosa : *Descendet in te sanctum Pneuma*. Postremo Trophonarius non habet certum principium, quod ad placitum canatur. Nemo enim tenetur potius hoc vel illud Kyrie eleison in aliquo festo dicere, quam aliud. Contra vero Antiphonarius certum habet initium, nimirum hoc : *Aspiciens a longe*, quemadmodum graduarum principium est : *Ad te levavi*. Ab Adventu enim incipit Ecclesia.

CAPUT LX.

De quinque libris lectionum.

Nunc de quinque libris lectionum videamus. Et primus quidem est Bibliotheca a *βιβλιος* quod *liber* est, et *θήκη* *positio*. In eo enim totum continetur utrumque Testamentum. Atque hinc propter excellentiam, tanquam si dignior et major esset, solus omnium librorum materiae nomen retinuit. Fiebant enim omnes libri ex biblio : unde bibliopola venditores librorum appellantur. Vel rectius ideo liber hic dictus est bibliotheca, quod instar cujusdam bibliothecae multos et varios libros complectatur. Secundus vero liber est passionarius, qui tamen plures sunt. Tertius est legendarius. Quartus Lomeharius. Quintus denique sermoilogus, sive liber sermonum. Redeamus igitur ad primum, et singulos paulo accuratius examinemus.

Bibliotheca vox est ambigua et homonyma, sive, ut nunc loquuntur, aequivoca. Unonamque nomine et locum ubi libri reponuntur, nempe armarium significat, et volumen aliquid magnum compactam ex omnibus libris Novi et Veteris Testamenti. Sunt autem viginti duo volumina Veteris Testamenti, quae ibi continentur, et octo Novi, scilicet evangelista quatuor, Epistolae Pauli, Apocalypsis, Epistolae canonicae, et Actus apostolorum. Volumina Veteris Testamenti sunt quinque libri Moysi, videlicet Pentateuchus, qui proprie apud Judaeos dicitur Thorat, id est lex, vel libri legis, super quos jurant illi, ut nos super Evangelia tanquam sactorum in novo Testamento. Sunt praeterea qui hoc pacto enumerantur, Josue scilicet, Judicum, cujus extrema pericope pars est libri, Ruth, Samuel, Malachim, quae duo volumina unum reputamus, videlicet Regum, quod tamen quatuor habeat partitiones vel distinctiones. Postea in uno volumine sequuntur alii quatuor : Isaias, Jeremias, Ezechiel et David. Sub uno volumine comprehenduntur duodecim prophetarum minores propter nimiam breviter. Novem quae deinceps sequuntur reputantur hagiographa, ita tamen ut sint authentica, nimirum liber Psalmorum, liber Jobi, tres libri Salomonis, scilicet Parabola, sive navis dicere Proverbia, Ecclesiastes et Cantica canticorum, liber Paralipomenon, Judith et Esther. Quatuor tandem enumerant apocrypha, librum videlicet Tobiae, Machabaeorum, Philonis, cujus principium est, *Diligite justitiam*, et Jesu filii Sirach, qui sic incipit : *Omnis sapientia a Domino*, etc., appellatusque etiam Ecclesiasticus. Verum hos quatuor quidam non recipiunt, Ecclesia tamen eos approbat, quod argumentum fere habeant librorum Salomonis, etiam si eorum auctores pro certo ac vere non sciat. Alios duos credimus Esdras composuisse, qui totam bibliothecam Veteris Testamenti restituit, cum a Babylonis esset combusta. Nos itaque bibliothecam nostram, scilicet Vetus et Novum Testamentum diversis temporibus legimus juxta varios historias singulis mensibus, ut sic tandem cum totius anni circulo universa absolvatur. Unde equidem non ignoro, quin illud in adventu

Domini primo sit assignandum et declarandum, sed facilius et dilucidius apparebit, si ab alio tempore incipiat assignatio.

CAPUT LXI.

Quid legi debeat in Septuagesima.

In Septuagesima ergo legimus totum Pentateuchum, quoad dies isti sint, videlicet quindecim ante Pascha. Atque ita quatuor omnino cantantur historiarum, nimirum ex libris Geneseos, et quartus de Exodo. Primus liber Mosis est Genesis, in quo agitur de origine mundi; secundus Exodus, in quo de exitu agitur populi Israelitici ex Ægypto; tertius Leviticus; Quartus est Numeri; quintus Deuteronomius, hoc est lex altera, cujus velut quamdam tradit anacephaleosin, sive recapitulationem. Per illos autem dies quindecim usque ad Pascha legitur Jeremias et liber Baruch notarii ejus, ut quidam testantur, sub eodem volumine. Et quidem Jeremiæ Threni, sive Lamentationes, recitantur per triduum illud ante Pascha, quod appellamus Tenebras. Dicuntur autem Threni, eo quod tripliciter exponantur a Paschasio, scilicet historice, allegorice et tropologicè. Vel a monte Threnaro, ubi primo auditæ sunt animarum lamentationes. Vel ideo etiam Threni appellati sunt quod in iis post tertium quemque versum littera sit alphabeti. Scriptum enim est opus illud quadruplici alphabeto, hoc est in eo quater ipsum alphabetum de integro repetitur. Vel denique, quod verius esse puto, hæc lectiones propterea dictæ sunt Threni, quod lamentationes continent. Apud Græcos namque *θρῆνοι* planctus est. Sic itaque historia, quæ quindecim illis diebus narratur, sumpta est partim ex libro Jeremiæ, partim ex passione Domini in Evangelio. Nunc transeamus ad octavam Pentecostes, ut ordinem Veteris Testamenti simili ratione persequamur.

CAPUT LXII.

Quid legi debeat ab octava Pentecostes usque ad Natale Domini.

Tunc ergo usque ad Kalendas Augusti legitur Samuel, Malachim, id est Liber Regum et Paralipomenon cum historia: *Deus omnium*. Solet tamen in octava Pentecostes cantari et legi de Trinitate, quantumvis Alexander papa interrogatus an etiam fieri debeat, dixerit se nescire diem peculiarem de Trinitate, nec de unitate. Sed officium ejus præcipue propter hæreticos institutum fuisse credimus. Quare hic usque ad Kalendas Augusti meminerimus, quod paulo ante cavendum esse præcepimus. Si enim festum erit die Dominica, secure mutabimus historiam. Similiter si secunda feria, si tertia, si quarta Kalendæ fuerint mensis Augusti, præcedenti Dominica historiam libere mutabimus. Si vero quinta, sexta aut septima, idem facere poterimus Dominica sequenti. Atque hanc tanquam generalem habemus regulam. Quod si denique mensis Kalendæ fuerint die profesto, illa Dominica mutabimus historiam, quæ Kalendis sit proximior, sive ea præcedat, sive subsequatur. A Kalendis igitur Augusti

A usque ad Septembrem leguntur tres libri Salomonis et duo Sapientiæ, qui sunt apocryphi, ut ita media pars Cantici canticorum reservetur usque ad Nativitatem B. Mariæ in Septembri, atque altera legatur in ejusdem Assumptione. Nam sermones qui ibi sunt, ut: *Cogitis me, o Paula et Eustochium*, et: *Approbatæ consuetudinis est*, etc., potius in triclinio, seu refectorio legi debent. Tunc cantatur historia: *In principio Deus* (Gen. 1), antequam terra, etc., quod ad creationem pertinet. Nam istud aliud in principio, quod est in Sexagesima spectat ad creationem. Proinde a Kalendis Septembris legitur Jobus per quindecim dies; et per quindecim alios dies Tobias, Esdras, Judith et Esther cum historia, *Peto, Domine*. In Octobri legitur liber Machabæorum cum historia: *O Adonai, Domine Deus*, et: *Adaperiat Dominus*. In Novembri Ezechiel, Daniel, duodecim prophetæ, cum historia, *Vidi Dominum*. Denique in Decembri Isaias totus usque ad Natalem Domini, nisi quod transire debeat idem lector id quod ipso Natali legitur, ut: *Populus gentium, Consolamini, Consurge*, et quod recitatur in Epiphania, ut: *Surge, illuminare, Jerusalem*. Hæc namque pertinent ad Christum jam natum; cætera vero quæ in Adventu leguntur, ad Christum nascenturum. Atque hinc est quod illa oporteat prætermitti usque ad Natale, quoniam tunc nova audiri debent. In jejuniis tamen Quatuor Temporum, quæ sunt in Adventu, et in vigilia Nativitatis Domini nihil Isaiæ legitur, quoniam proprias habent lectiones, et propria officia. Unde et alia jejunia ab his tanquam magis solemnibus officia petere soleant.

Quare autem hæc habent et non illa, ratio est quod olim pontifex Romanus hiæc jejuniis ordinem conferre consuevit. Sed si festum Thomæ evenit in ipsis jejuniis, dicit Ecclesia lectiones de sancto et non de jejunio. Ita enim usus inolevit. Hoc ipsum tamen Romana Ecclesia non observat, ut quæ sex recitet lectiones de jejunio, et tres ultimas de homilia Evangelii ipsius festi. In Adventu aliquando tres sunt historiæ, aliquando quatuor si ipse fuerit quatuor hebdomadarum, quod raro sit. Et tantum quidem habemus de Veteri Testamento, modo videamus de Novo. Ab octava Paschæ usque ad Pentecosten legitur Joannis Apocalypsis tribus septimanis, et Epistolæ canonicæ dualibus sequentibus usque ad Ascensionem, quæ numero sunt septem. Prima est Jacobi Alphæi, tres sequentes Joannis evangelistæ, quinta et sexta Petri principis apostolorum, septima denique Thadæi, qui et Judas appellatus est, frater Simonis. Ab Ascensione Domini usque ad Pentecosten leguntur Actus apostolorum: *Primum quidem*, etc. Historia est, *Dignus est, Domine*, ad omnia præmissa. Ab octava Epiphaniæ, usque ad Septuagesimam leguntur quatuordecim Epistolæ Pauli, tam quæ sunt missæ ad personas quatuor, quam quæ ad decem Ecclesias, ut ad Titum, Corinthios. De Evangeliiis et Psalmis dicitur suo loco. Ad hunc ergo modum de utroque Testamento

mento dispositum ab Ecclesia habemus. Notandum interim obiter hic est, quatuor modis finire lectiones, videlicet per : *Tu autem, Domine ; Hæc dicit Dominus : Convertimini ad me et salvi eritis ;* et in Threnis Jeremias per *Jerusalem, Jerusalem, convertere ad Dominum Deum tuum* : atque ultimo in lectionibus mortuorum, per *Beati mortui, qui in Domino moriuntur*. Cujus tamen rei usus in Ecclesia admodum rarus est. Sed nos dicimus non quid fiat, sed quid fieri debeat. Cæterum homiliarius, quem quartum librum esse diximus, legitur in natali et in festis eorum, qui propria habent evangelia, ut in festo B. Thomæ, in Paschate, Pentecoste cum suis feriis, ac tandem etiam recitatur diebus Dominicis. Octo vero dies Paschæ computantur cum Septuagesima, quod illa septima sit septimana a Quadragesima, per quam idem designatur, quod per Septuagesimam in cujus septima decade filii Israel acceperunt redendi licentiam, et jam quasi liberi erant, ideoque diebus illis cantica lætitiæ inclamantur. In sabbato autem in Albis, geminatur *Alleluia*, quoniam finitur Septuagesima. Quo quidem significatur absoluto præsentis hujus vitæ cursu nos duplicem accepturos stolam, cum ad nostram illam Jerosolymam pervenerimus. Vocatur autem Sabbatum istud in Albis, quod in paschali Sabbato baptizati tunc albas vestes deponebant, quas octavo die sumpserant. Proinde vero libri passionarii leguntur in ipsis diebus martyrum. Sed horum aliqui, teste Gelasio, apocryphi sunt, ut de B. Gregorio, de Quirico et Julita martyribus, ac qui omnino ejusmodi sunt, ut eos composuisse ferantur hæretici, ob quorum infamiam ab Ecclesia interdiciuntur. Quod autem sint canonizati, suo loco dicetur. Nec quidem omnes homilias sunt approbatæ, ut quædam sunt Origenis, qui ad hæresin declinavit. Quædam tamen ejus leguntur ab Hieronymo castigatæ, sed in iis subicitur nomen auctoris propter infamiam hæresis. Quæmodum etiam Salomonis nomen in lectionibus supprimitur ob notam idololatriæ, et Moysis propter hæsitacionem, quam habuit ad Aquas Contradictionis, quia Dominum exacerbavit. Non enim dicitur. Lectio libri Genesis Mosis legislatoris, sicut dicimus : *Lectio libri Apocalypsis Joannis apostoli*. Nonnulli tamen hoc pacto in principio homiliarum dicendum esse existimant : Homilia Origenis ab Hieronymo castigata. Atque in sequentibus quasi hoc modo : Homilia ejusdem. Sunt autem fere hi qui Homilias posteris reliquerunt : Augustinus, Gregorius, Beda et Origenes.

Breviter ergo passiones legi debent in festis martyrum : legendæ in festis qui propria habent evangelia, ut in B. Thomæ, tres ultimæ lectiones ex homiliis sint oportet, atque aliæ ex passionibus. At vero legendarius appellatur liber, qui vitas et obitus tradit confessorum, cujusmodi sunt Hilarii, Martini et aliorum quos sacrosancta Ecclesia confirmavit, ita ut in eorum festis istiusmodi liber necessario legatur, ultimo tandem liber sermonum, qui et ser-

monologus nominatur, legi convenit ab Natali usque ad octavam Epiphaniæ, quos Leo papa et complures alii composuerunt. Sed idem liber legitur in Purificatione B. Mariæ Virginis, et præter festa alia, etiam ipso die Omnium Sanctorum. Proinde præcipuas homilias composuerunt Gregorius et Beda, qui tamen nullas, præterquam eas, quas ante Augustinus ediderat, composuit. Namque ille hoc unum de suo addidit, quod eas suis verbis quodammodo vestivit, usque adeo, ut cum in Augustino verba duntaxat essent disputationis, in Beda sint verba sermonis et lectionis.

CAPUT LXIII.

De libris cantuum.

Nunc redeamus ad libros cantuum, idque juxta dies adventuum. Primum itaque responsum sequitur tres versus, quod si per universum annum vagemur, non amplius fieri liquido comperiemus. Fit enim illud propter tria tempora antiquorum Patrum adventum Christi expectantium. Ac primum quidem tempus fuit ab Adamo usque ad Noe, nempe ad diluvium, secundum vero usque ad Moysen, et tertium usque ad Christum. Et quod terna fiat in eodem responso repetitio, prima videlicet ab altiori, secunda a minus remoto, et tertia rursus a minus remoto et minori, causam habet hujusmodi : Eo namque modo ostendimus Patres primi temporis remotius ab adventu Christi abfuisse, quam partes secundi vel tertii, atque iterum longius fuisse partes secundi quam tertii. Sic quoque tria sunt tempora patrum novitiorum secundum Christi adventum expectantium. Nam horum primum fuit Ecclesiæ primitivæ de Judæis ad fidem conversis, et secundum modo præsto est, simul atque gentium sive ethnicorum facta est introductio. Sed tertium erit, cum omnis Israel salvabitur. Magis ergo remoti sunt, aut potius fuerunt primi quam ultimi, ut hoc pacto ad utrumque adventum allegoria hæc accommodari possit. *Gloria Patri* tribus versibus tandem subjungitur, quod omne nostrum desiderium et servitium ad trinum Dominum sit referendum. Non enim isthic fit repetitio alicujus partis, sed totius responsorii, quoniam post hoc hanc præsentem vitam omnia tempora consummabuntur. Tunc Deus erit omnia in omnibus (*I Cor. xv*), hoc est consummatio omnium et sufficientia. Verum enim vero de qualitate officii videamus, deque temporis reverentia, continentia et abstinentia. Ad qualitatem pertinet quid tenendum sit vel omittendum. Et quidem quid tenendum seu observandum sit jam aliqua ex parte docuimus, addimusque sub finem Adventuum cani debere septem antiphonas secundi toni, et unamquamque juxta ordinem suo die usque ad Natale. Quæ quidem omnes vel ob id secundi toni sunt, quod geminam nobis significant dilectionem, Dei videlicet et proximi, vel etiam propter duas naturas in Christo. Sunt autem septem, propter Spiritum septiformem, quo illuminati erant ii qui Christum expectabant. Sciendum tamen est his septem anti-

phonis quæ sunt de Sacramento, additas esse duas alias, unam videlicet de beato Thoma, alteram vero de B. Maria Virgine.

CAPUT LXIV.

Quæ omittenda sunt in Adventu.

Omittenda sunt in Adventu, ut in Septuagesima, quædam cantica lætitiæ, quemadmodum *Te Deum laudamus*, *Gloria in excelsis*, *Ite, missa est*. Verum enimvero cum tempus istud partim sit lætitiæ, non subicitur *Alleluia*, sicut in Septuagesima, quod tempus totum mœroris est. Quare considerare poterimus tria ista sese mutuo sequi quidem, sed non semper. Quædam enim Ecclesiæ in cathedra B. Petri, etiamsi sit in Quadragesima festum istud, dicunt *Te Deum laudamus*, cæteris vero laudibus tacitis, quia hoc cantico solemus uti ad inthronizandos aliquos in suas sedes. Nam et eodem die Petrus in cathedra Antiochena fuit constitutus. Rursus *Gloria in excelsis*, et *Ite, missa est* dicitur ipso die solemnæ Cœnæ si episcopus præsens sit, et celebret officium de tribus Oleis, sed *Te Deum laudamus* non dicitur, quoniam surgitur ad Tenebras. Ob quam etiam causam subicitur in psalmis et in responsoriis hisce diebus *Gloria Patri*, quia tunc missum dehonestata est Trinitas, maximeque illo triduo. Item in prima missa Natalis Domini canitur *Gloria in excelsis*, nec tamen dicimus, *Ite, missa est*, donec et tertia missa sit absoluta. Alioquin enim recederet populus, et non audiret matutinas. Unde nonnulli sacerdotes reservant collectam sive orationem suam primæ missæ donec cantentur matutinae, ac postea dicunt et concludunt missam cum *Benedicamus Domino*. Deinde vero incipitur missa secunda, et pari modo finitur, vel per *Ecce completa sunt*, in quibusdam Ecclesiis, ne populo licentia abeundi detur, sciatque se adhuc debere tertiam audire missam, sub cuius finem exprimitur, *Ite, missa est*, quæ laus pertinet ad Resurrectionem, sicut *Gloria in excelsis* ad Nativitatem. Atque hæc quidem est ratio, quamobrem utrumque in Adventu subicitur, quod tunc utrumque avide expectetur, sed *Te Deum laudamus* ideo tacetur, ut cum majori ardore resumatur ipso die festo, vel, quia nondum presens est quem expectamus, cum ad presentes hoc cantico uti soleremus. Sic et pro *Dominus regnavit* (*Psat. xvi*), dicitur *Miserere mei, Deus* (*Psat. l*), et cantica illa, quæ sunt Annæ, Moysis, Ilabacæ, atque alia quæ isthæc sunt, ut : *Ego dixi* (*Isa. xxviii*) ; et : *Audite, celi* (*Deut. xxviii*), quæ per singulas hebdomadas dicuntur. Horas vero B. Virginis idcirco subiciuntur, quod totum illius temporis officium ad ejus laudem sit.

Illic etiam animadvertendum est quod in festis novem lectionum, si quæ sunt, in Adventu, ad tertiam debeat celebrari missa solemnitas, cum *Gloria in excelsis*, et, *Ite, missa est*. Unde etiam in plerisque ecclesiis nigrae cappæ deponunt ad missam illam tanquam in paschali tempore, nec genua tunc flexi debent. Missa vero absoluta cappæ resumuntur, et sexta ac nona cantata, aspiciatur missa de jejuni-

A atque tum diaconus pronuntiare debet ad hujusmodi missam, et in omni tempore jejuniorum, *Flectamus genua*, exceptis festis illis quæ Pentecosten proxime sequuntur, in quibus propter reverentiam festi cantica lætitiæ non subiciuntur, scilicet *Alleluia*, *Te Deum laudamus*, atque *Ite, missa est*. Proinde vero neque hic ullus sancti commemorari fieri oportet, sive Christi Adventum præcesserit (cum ejus temporis omnes ad inferos descenderint; unde et pro eis non solemnizat Ecclesia), sive secutus fuerit Christi Adventum cum eorum singulis diebus hæc commemoratio fieri debeat. *Ecce Dominus venit*, etc. (*Isa. lxxvii*); antiphona est, quæ canitur post *Benedicamus Domino*, et sequitur oratio hujusmodi, *Conscientias nostras, quasumus, Domine, visitando purifica; ut veniens Dominus noster Jesus Christus; cum omnibus sanctis paratam sibi in nobis inventionem mansionem, qui tecum*, etc. In antiphona ponitur, *omnes sancti ejus cum eo*, et in oratione, *cum omnibus sanctis*, ita ut hinc necessarium non sit fieri speciatim aliquorum sanctorum commemorationem. Sed oportet intelligamus hanc orationem pertinere ad secundum adventum, qui efficitur in mente hominis, cum videlicet legitur : *Ut veniens Dominus Jesus Christus paratam sibi in nobis mansionem inventionem*. Verum tunc addi non debet *cum omnibus sanctis*. Nam si illud adjiciatur, jam ad tertium adventum videbitur pertinere. Est enim adventus Christi triplex : in carne, in mente; qui singulis diebus in humanis animis contingit per Spiritum sanctum, et tertius in majestate, qui adventus erit in die judicii. De secundo adventu, qui sit in humana mente, inquit Salomon ; *Domine, mitte sapientiam tuam, ut mecum sit, et mecum labores* (*Sap. ix*). Est rursus et alia ratio, quæ ejusmodi est, ut duos nobis significet adventus, nimirum : *Excita, Domine, potentiam tuam, et veni, ut ab imminenti peccatorum nostrorum periculis*, etc. Ad primum adventum pertinet, cum dicitur : *Te protegente mereamur sripi*; ad secundum vero, cum legimus : *Te liberante salvari*

CAPUT LXV.

De temporibus quibus non debent nuptiæ celebrari.

In Adventu non debent celebrari nuptiæ, sicut nec in Septuagesima, quod hujusmodi tempora orationi potissimum sint deputata, ac tunc potius ab uxorio lecto quilibet debeat abstinere, quam eidem adjungi. Pari modo faciendum est in sacris solemnitatibus, cum earundem feriis, sicut in Pascha et Pentecoste. Et certe quidem diebus quoque Dominicis, ac in festis apostolorum præcipue continendum est. Solemnitates namque institutæ sunt, ut liberius vacari possit orationi. Verum enimvero rustici contra libentius illis diebus conveniunt, ut vacent potationi. Sed in omnibus his cautum oportet esse sacerdotem. Sæpenumero enim accidit ut mutum pecus doceat animal divinum, hoc est laicos clericum. Ac generatim quidem observandum est quæ quocumque tempore abstinetur a nuptiis, abstinere

dum sit ab amplexu conjugis, si nisi quando ob fragilitatem incontinentiæ poscat debitum ab uxore, vel illa a viro. Illud enim exigenti persolvendum est, quia *vir*, ut inquit Apostolus, *non habet potestatem suæ carnis, sed mulier* (I Cor. vii), et contra. Secundum has ergo rationes, non debent nuptiæ celebrari, etiam tribus illis septimanis, quæ festum S. Joannis Baptistæ præcedunt. Verum hoc in quibusdam Ecclesiis jam pridem in dissuetudinem abiit. Fuit tamen ratio, quare Ecclesia constituerat jejundam esse Quadragesimam ante festum S. Joannis, sicut ante Natale. Sed propter fragilitatem humanam, duæ illæ Quadragesimæ redactæ sunt in unam, atque illa tunc bipartita fuit in tres septimanas præcedentes Natalem, et tres præcedentes festum S. Joannis. Quoniam igitur tempora hæc orationi sint maxime dedicata, quam ideo instituimus, ut ad cælos perveniamus, quod tamen efficere non possumus sine duobus aliis, scilicet jejunio et elemosyna, quæ ad cælos hominem facile deferunt, ideo ordinatum est jejunium, ut quod nobis remanserit propter jejunium pauperibus erogetur, ideoque et sponsus debet abstinere a lecto uxoris, ut liberius ac commodius vacet orationi. Atque ita non fiunt nuptiæ a prima Dominica Adventus, usque ad Epiphaniam, nec etiam fierent nisi ad octavam usque Epiphanie, nisi Dominus nuptias, tum sui presentia, tum miraculo decorasset. Præterea in Adventu sciendum est quemlibet versum dici posse, si sit de Adventu, ut : *Egreditur Dominus de loco sancto suo in majestate sua, et venit ad judicandum* (Isa. xxvi). Et : *Veni, Domine, ad liberandum nos* (Isa. xxxvi), quod potest dici de quolibet adventu. Adventus enim qui fuit in carne liberavit animas nostras a servitute diaboli; adventus vero in mente liberat animas a peccato; adventus denique in majestate, liberat corpora. Postremo obiter notandum est festum B. Lucie hic adjunctum habere Italice *charthar* : quia tunc maxime carnes solent deponi, quemadmodum secunda Dominica Septuagesimæ dicitur vulgo *carnisprivium*.

CAPUT LXVI.

De festis et jejuniis Adventus.

Deinceps modo videamus de iis quæ accidunt Adventui, ut de ejus festis et jejuniis. Et in primis quidem hic cognoscamus, si festum S. Andreae contigerit prima Dominica, id persequendum esse si feria. Idem observari volumus, de quolibet festo tam apostolorum quam martyrum, si contingat Dominicis privilegiatis, quos paulo post commemorabimus. Sic quoque si festum ejusmodi ipso Dominico contigerit, quod vigiliam habeat, ejus secunda feria celebrabitur officium critique jejunium in Sabbato, si videlicet inofficiata sit vigilia, id est, si proprium habeat officium. Item si qualibet alia Dominica ex privilegiatis, festum apostoli, vel præcipue alienius martyris, vel alterius sancti, qui proprium habeat officium evenerit, restat videre an septimana sequens sit inofficiata, hoc est, an proprium singuli

A ejus septimanæ dies habeant officium. Quod si non habeant, illius Dominicæ officio supersedebimus, atque ejus loco festum hospitis, id est sancti adventantis ad Dominicam celebrabimus; si vero habeat, manente officio Dominicæ festum transferetur ad secundam feriam, atque hoc pacto dies Dominica interdum cedit festo, interdum vero non. Et quidem quare? Quoniam ibi officium renovatur. Proinde jejunia Quatuor Temporum, in tertia septimana adventuum oportet celebrari. Adventus autem debent viginti et unum diem, id est tres septimanas integras habere, præter vigiliam Natalis Domini. Cum ergo adventus semper incipiant a die Dominica, si etiam simili die videlicet, Dominica Natalis Domini contigerit, necessarium est, ut adventus protrahantur quatuor hebdomadis. Alioqui vigiliis Natalis Domini, et jejunia Quatuor Temporum concurrerent quorum utrumque peculiare habet officium, et ad diversa pertinent tempora. Nam vigilia spectat ad tempus gaudii, cum non sit de adventu, sed de Nativitate, quare ad eundem modum non haberet adventus viginti et unum diem, excepta, ut dicimus, vigilia. Si autem contigerit Natalis Domini in ii feria, vel deinceps usque ad Dominicam, tunc præter dies viginti et unum, facile habebimus diem, quo faciamus vigiliam, quia ipso die Dominico, qui proprium officium non habet, celebrabitur vigilia et *alleluia* canetur propter Dominicam. Sed jejunabitur Sabbato præcedenti, tam pro jejunio Quatuor Temporum quam pro vigilia Natalis Domini. Quantum vero attinet generaliter ad jejunia, cognoscendum est cum jejunia vernalia primo instituta sint in prima septimana veris, æstivalia in secunda Junii, autumnalia in tertia Septembris, hiemalia in quarta Decembris: id omne propter multas confusiones, quæ inde nascebantur abrogatum esse et regulariter definitum quo tempore eorum quodque fieri debeat. Et de hiemalibus quidem dictum est, quod semper in tertia septimana Adventus fiant. Sed de aliis regulariter sciendum est quod in prima septimana Quadragesimæ semper incipiant vernalia, in septimana Pentecostes semper æstivalia, autumnalia veterem servent institutionem, cum semper in tertia septimana Septembris fiant. Cavendum interim diligenter est ne in computatione illarum septimanarum fallamur. Nam si Kalendæ illius mensis, hoc est ipse mensis incipiat prima feria, vel secunda vel tertia, vel etiam quarta, tum illa ejus mensis septimana computabitur, et in ea quæ est ab illa tertia, fient jejunia. Si vero mensis inceperit quinta, vel sexta, vel septima feria, tres illas septimanas numerare ordiemur a sequenti Dominica, et eodem modo in tertia fient jejunia. Atque ita sane dies præcedentes quoad computationem septimanarum plane erunt inutiles. Sic igitur hujusmodi habemus regulam, ut ab illa Dominica, quæ propinquior fuerit Kalendis Septembris, id est pridie mensis semper numeranda sit prima septimana, sive subsequatur, sive præcesserit.

CAPUT LXVII.

De anniversariis mortuorum, et vigiliis sanctorum.

De anniversariis vero mortuorum dicemus, quod si contigerit Dominica die, vel alia quamvis celebri solemnitate, non debeant mutari, et in sequentem diem differri, quemadmodum de festis sanctorum diximus, sed potius fiant die præcedenti, ut citius succurratur eorum pœnis, quas igne purgatorio sufferunt. Ut enim sancti non indigent nostro auxilio et beneficio, ita cæteris defunctis omnino est necessarium. Omni tempore potest celebrari missa pro defunctis præsentem cadavere, nisi Parasceve. Tunc enim non debet corpus Christi immolari, nec missa cantari, sed die crastino, id est Sabbato poterit missa pro eo cani, et corpus sepeliri. Pari modo etiam faciendum est ipso die Paschæ. Si enim quis tunc moriatur, postero die missa est celebranda, servato corpore tantisper super terram. Nam fieri non debet ut sepeliatur absque missa. Porro autem de vigiliis sanctorum generaliter dicimus, quod si propriam habeant collectam in missa, eam debere dici ad vespertas. Et si Dominica sit in vigilia, dicemus vespertas de Dominica, et post alias de sancto, vel cum *Magnificat* legimus duntaxat collectam, ut Moguntina facit Ecclesia, et monachi; vel cum sola antiphona dicemus orationem sive collectam de festo, si propriam et peculiarem non habeat vigiliam, cui ad postremum subjungemus: *Benedicamus Domino.*

CAPUT LXVIII.

De vigilia Natalis Domini.

Sequitur vigilia Natalis Domini, quæ propriam habet missam, et propriam in ea collectam, quæ item in vespertis dici debet, quod item observatur in aliis vigiliis. Sin contra fuerit, hoc est, si vigilia peculiare officium non habuerit, collecta in vespertis de sequenti festo dici oportet. Cantantur ergo in vigilia Natalis Domini hi Psalmi: *Laudate, pueri, Dominum (Psal. cxii), Laudate Dominum, omnes gentes (Psal. cxvi), Lauda, anima mea, Dominum (Psal. cxlv), Laudate Dominum, quoniam bonus (Psal. cxlvi), Lauda, Jerusalem; Dominum (Psal. cxlvii)*, sed in completorio cani debet hymnus *Veni, Redemptor gentium.*

CAPUT LXIX.

De Nativitate Domini.

Nunc de ipso die Nativitatis agamus, quo ante primos nocturnos tres pannos super altare poni consuetum est, ad declarationem trium temporum singulisque nocturnis unum auferri. Et primus quidem niger erat, pro tempore ante legem; secundus subcandidus, pro tempore revelationis; et tertius ruber, pro tempore gratiæ: propter dilectum sponsum candidum et rubicundum. Poteris alibi facile invenire quemadmodum veteres interpolate et diversis vicibus ad nocturnos surgere solebant, videlicet in conticinio, nocte media, et in antelucano. Post tertium nocturnum incenduntur lumina ecclesiæ, et recitato Evangelio, *Liber generationis (Matth.*

A 1), cantatur *Te Deum laudamus*, ad consignandam congratulationem, quæ facta fuit ob inventam drachmam quam mulier perdidit, in cujus inveniendæ gratiam ea lucernam incendit totamque domum evertit, hoc est, Ecclesia triumphans ex inferno per Christum omnino extrahitur. Quatuor autem illo die leguntur Evangelia, unum Matthæi, alterum et tertium Lucæ, quartum Joannis, ut de Nativitate Christi quatuor testes perhibeant testimonium. Quamquam sane duo, vel ad summum tres sufficere possunt, cum in ore duorum vel trium testium stet omne verbum (*Deut. xvi*). Quomobrem vero Isaias legatur in primo nocturno, supra a nobis ostensum est. Verum diligenter hic animadvertere debemus, B frequentari magis, quam aliorum. In primis nimirum Davidis prophætæ qui fuit homicida, proditor et adulter; deinde Matthæi apostoli, qui et publicanus dictus est, et hoc ipso nomine infamis, postremo Pauli apostoli, qui persecutus est Ecclesiam. Quod quidem non abs re ita institutum fuit, ne videlicet desperent alii, quantumlibet peccatores, propter facta præcedentia, eleemosynas vel orationes Deo displicere, quin si pœniteant, certo sciant se veniam facile consequi posse, quantumvis gravi noxa perplexi sint. Post *Te Deum laudamus*, dici oportet a sacerdote jam e vestiario egresso, *Confiteor*, atque inchoari prima missa, ubi de æterna Christi generatione obscura et ignota agitur. Quo quidem fit ut illa etiam nocte cani debeat. Absoluta vero C illa dicuntur laudes, et finiuntur eadem oratione cum missa, ut hanc atque illas idem plane officium innuere exprimamus. Apparente aurora, statim incipitur secunda missa, in qua agitur de completionem sive impletionem promissorum de Christo nascituro. Unde profecto sic illam auspicamur: *Lux fulgebit*, cum illucente die, ac matutino apparente inchoetur. At dixerit hic semidoctus aliquis grammaticus: Ergo deberet ibi esse lux fulgens; quod verum non est, quia tunc rubet. Sed intelligendum est, ut diximus, de impletionem promissorum, quasi dicamus tum, *lux fulgebit*, cum Christus advenerit, qui vera et æterna lux est, eumque omnia quæ de ejus adventu jam multo tempore dicta sunt, complebuntur. Proinde hæc missa, ut et ante dictum est, D finitur hoc modo: *Ecce completa sunt*, etc. Prima ergo pertinet ad generationem ex Patre sine matre, videlicet æternam; secunda ad eam quæ fuit ex matre sine patre, ut temporalem; tertia autem quasi compacta et conjuncta est, tradit enim utramque. Nam quod in ejus exordio dicitur: *Puer natus est nobis (Isa. ix)*, ad temporalem spectat generationem; ad æternam vero Evangelium Joannis: *In principio erat Verbum (Joan. i)*. Pars tamen illius Evangelii, postrema nimirum: *Verbum caro factum est*, etc., ad temporalem nativitatem referenda est. Dicitur autem hujusmodi duplex nativitas, ut nos haud obscure intelligamus nativitatem Christi terrestrem nobis procul dubio contulisse nativitatem

cœlestem. Unde illud est quod in festo B. Stephani dicitur : *Heri natus est Christus in terris, ut hodie Stephanus nasceretur in cœlis*. Denique neumæ quæ sunt in missa, gaudium repræsentant, quæ potius per *e*, ut *Kyrie*, vel per *a*, ut *alleluia* fieri solent, quam per alias vocales, ut per has significemus gaudium spirituale quod restitutum est nobis in partu Virginis, cum facta est immutatio hujus vocabuli *Eva*, salutante angelo et dicente : *Ave, Maria (Luc. 1)*. Ejus enim nominis, scilicet *Evæ* significatio manserat usque ad salutationem angeli. Hanc autem significationem, nempe luctus *Adæ* et *Evæ*, nascentes expriment pueri, si nimirum puella nascatur profert, ut vulgus quidem existimat *e*, cum masculus *a*. Ille igitur neumæ repræsentant dolorem, quem nobis contulit transgressio *Adami* et *Evæ*. Sed gaudium plane restitutum est in B. Virgine cui non dictum est *Eva*, sed *Ave*.

CAPUT LXX.

De festis Nativitatem sequentibus.

Deinceps sequitur ordine convenienti, ut de iis festivitibus modo tractemus, quæ Christi Nativitatem proxime sequuntur. Debent ergo vespere Natalis primo integre celebrari, ac postea conveniunt diaconi quasi in tripudio, cantantque *Magnificat* cum antiphona de S. Stephano, sed sacerdos recitat collectam. Nocturnos et universum officium crastinum celebrant diaconi, quod Stephanus fuerit diaconus, et ad lectiones concedunt benedictiones, ita tamen, ut ejus diei missam celebret hebdomadarius, hoc est ille cujus tum vices fuerint eam exsequi. Sic eodem modo omne officium perficient sacerdotes ipso die B. Joannis, quod hic sacerdos fuerit, et pueri in ipso festo Innocentium, quia innocentes pro Christo occisi sunt. Sed ignorandum non est passionem beati Stephani factam fuisse in Augusto, illo die, quo ejus celebratur inventio; e contra inventionem ejusdem fuisse postero die nativitatis Domini. Verum enimvero cum dignius et præstantius sit festum Passionis inventionem, idcirco translatum est ad tempus Natalis Domini. Vel etiam ob hanc rem, quod ei eodem hoc die dedicata sit basilica. Poterit tamen et alia esse ratio, quoniam Stephanus post Domini passionem pro Christo primus martyrium peressus est, quod nasci dicitur in cœlis, cujusmodi natalem nobis Christi nativitas in carne contulit. Consentaneum ergo fuit ut Nativitati Christi continuaretur Natale S. Stephani, quo per hoc notaretur, nativitatem unam sequi ex alia. Unde etiam est, quod in ipsius Vita legitur : *Heri Christus natus est in terris, ut Stephanus hodie nasceretur in cœlis*. Eodem fere modo de festo S. Joannis Evangelistæ censendum est, quod cum ille dies quo se deposuit in foveam post celebrationem sacerdotum, Natalis fuerit sancto Joanni Baptistæ, hic tamen cum illi cessit, de quo dictum erat a Domino : *Inter natos mulierum non surrexit major, etc. (Luc. 7)*, atque festum hujus translatum est ad tertium diem

Natalis Domini, ut omnes suos comites haberet sponsus, qui rubicundus est et candidus. Vel ob id etiam, quod eo die ipsi dedicata sit basilica, vel tandem quia eo die insulatus est : Fuit enim patriarcha Ephesinus. Tunc autem scripsit Evangelium de quo Beda inquit : « Quod si paulo altius intonasset, universus mundus vix capere potuisset. » Ita ut hinc quoque Hieronymus eum vocitet vocem aquilæ. Simili ratione Innocentes non statim quidem quarto die post passi sunt, sed quarto die anno revoluto, quandoquidem, cum Herodes a filiis suis accusatus erat, debuit Romam proficisci, ibique coram Augusto Cæsare causam suam defendere, ita ut simulatque causam obtinuisset, ac jam rediisset, immane istud facinus perpetraverit, omnes interimens pueros *a bimatu et infra (Matth. 11)*. Credebat enim puerum natum magnum fore, cui astra famulabantur, et timebat ne per illum regnum suum amitteret, de quo plenius in *Matthæo* legitur. In festo itaque Innocentium penitus subticentur cantica lætitiæ, quoniam ii ad inferos descenderunt. Si vero contingat eorum festum die Dominica, tunc nullum subticetur, propter diem resurrectionis. Nec etiam in illorum octavis aliqua cantica lætitiæ supprimuntur, ut significemus gaudium, quod accepturi sunt in octava, id est in resurrectione.

CAPUT LXXI.

De Circumcisione.

In Circumcisione duo simul facta concurrunt, parientis scilicet et partus, propter octavas. Unde sane est quod eo die duas missas celebrare debeamus : prima de Beata Virgine, scilicet, *Vultum tuum*; aliam de Octavis, nimirum *Puer natus est nobis*, et dicitur illo die evangelium Lucae : *Postquam impleti sunt dies octo (Luc. 11)*, etc. Sunt nonnulli alii, qui tria huc festa concurrere arbitrentur, de B. Virgine, de octavis, et de Circumcisione. Nam etiamsi tum circumcisis non fuisset, nihilominus tamen fierent octavæ. Sed quoniam modo de octavis mentionem fecimus non incommodum erit, si eas paulo plenius persequamur. Sunt enim nonnullæ octavæ institutionis, ut sunt eorum qui habent vigilias, nonnullæ devotionis, cujusmodi fieri possunt in honorem cujuslibet sancti; nonnullæ etiam venerationis, ut sunt eæ quæ solius Dei esse dicuntur. Nam octavæ Nativitatis, Paschæ et Pentecostes sunt venerationis Christi. Sunt item et octavæ significationis, ut Innocentium, per quas nostra significatur resurrectio, quo quidem fit ut tunc lætitiæ sive laudis canantur cantica. Nam tametsi quidem ad inferos descenderint, resurgent tamen nobiscum in gloria. Quamquam nihilominus et de quibusvis aliis sanctis octavæ significationis dici possunt. Totum interim tempus, quod est ad purificationem usque tractat infantiam Salvatoris, ita ut hinc aliorum sanctorum commemorationes fieri non debeant, et quidem maxime sanctæ crucis, juxta illud vulgare dictum : *Non coques hædum in lacte matris (Exod. xxxiv)*.

CAPUT LXXII.

De festo hypodiaconorum.

Festum hypodiaconorum, quod vocamus stultorum, a quibusdam perficitur in Circumcisione, a quibusdam vero in Epiphania, vel in ejus octavis (5). Fiunt autem quatuor tripudia post Nativitatem Domini in Ecclesia, levitarum scilicet, sacerdotum, puerorum, id est minorum ætate et ordine, et hypodiaconorum, qui ordo incertus est. Unde fit ut ille quandoque annumeretur, inter sacros ordines, quandoque non, quod expresse ex eo intelligitur quod certum tempus non habeat, et officio celebretur confuso.

CAPUT LXXIII.

De Epiphania.

Post hæc sequitur dies apparitionum, sive epiphaniarum, quæ plures leguntur fuisse eodem die, annis tamen diversis. Quarum quidem una effecta est per stellam decimo tertio die a nativitate Christi. Atque hæc proprie dicitur Epiphania, a Græco verbo *ἐπιφαινωμαι*, quod est *appareo*. Altera vero facta est per vocem Patris, eodem die anno trigesimo, et appellatur *Θεογονία*, a *Θεός*, quod nobis est *Deus*. Tertia denique nominata est Bethania, nomine conflatum ab Hebræo et Græco, videlicet a *beth*, quod *domus* est, quæ item alio anno eodem die contigit. Apparuit enim in domo per transformationem aquæ in vinum. Atque hæc quidem tres epiphaniæ leguntur in Evangelio tanquam eodem die factæ. Quartam addidit Beda in Commentariis in Lucam eodem die fuisse factam anno revoluto, videlicet quæ fuit de refectione panum, diciturque phagiphania a *φάγω*, quod est *comedo*. His omnibus manifestatus est Christus esse Deus. Quatuor ergo festa sunt uno die. Si quæretur qua ratione tam cito reges venire poterint, cum ipso die nativitatis primo eis stella visa sit, ita ut difficile fuerit ab exteris regionibus spatium tredecim itineris terrestri venire Jerosolyman. Sed huic nos bifariam respondere possumus, quod nimirum ut plerique affirmant eis ante nativitatem stella apparuerit, vel quod, ut alii putant, dromedariis venerint. Est autem dromedarius animal paulo minoris staturæ quam camelus, cum tamen cursu sit multo velocior. Potest enim uno die tantum itineris conficere, quantum equus diebus tribus. Si rursus roget quis quonam stella illa evanuerit, respondebimus iterum duobus modis, quod vel ceciderit, ut quibusdam placet in puteum, ubi etiamnum facile sit conspicua iis tantum qui sunt virgines; vel quod, ut alii opinantur, in priorem materiam sit dissoluta. Cæterum ipso festo Epiphaniæ ad primum nocturnum non dicimus: *Venite*, idque duplici de causa, tum quia reges ad adorandum Christum non invitati venerunt, tum ne videamur Herodem imitari. Ipse enim omnes regni sui sapientes ad consilium convocavit, non ut Christum adoraret, quemadmodum falso dicebat, sed magis

A ut ipsum perderet. Ad eadem profecto ratione et proditori hoc profectum est, quod triduo ante Pascha osculum pacis non damus, ut prodito Judæ nos dissimiles esse ostendamus. In secundo autem nocturno ad sextam antiphoniam canimus: *Venite, exsultemus* (*Psal. xciv*), quia in sexta mundi ætate gentes ad Christi fidem pervenerunt, quarum primi fuerunt tres illi reges, qui ad Christum adorandum e regnis suis profecti sunt. In tertio denique nocturno cantamus antiphonam: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei* (*Psal. xlv*); et psalmum, *Deus noster refugium* (*ibid.*), ordine psalmodum retrogrado, quod amplius in toto anno non fit, nisi in festo Omnium Sanctorum. Sed quare tunc fiat, dicitur alibi. Ideo tertio nocturno, quia tertio tempore, id est, tempore gratiæ fluminis, baptismatis scilicet, impetus, *civitatem Dei*, nempe sanctam militantem Ecclesiam, lætificat, hanc mundando et ab omni labe purgando, ut ad septimam ætatem quiescentium feliciter pervenire possit, ubi tum plenius ac cumulatius lætificabitur. Et quoniam quidem Dei civitas in ætate septima quiescentium quasi plenum recipiet statum, cum ab omni pœnalitate eximetur et sui Conditoris gratissimo fruatur aspectu, ideo istiusmodi antiphona septimo loco cantatur. In tertio nocturno *Alleluia* propterea frequentamus, ut in tertio tempore per baptismum lætitiâ advenisse monstreemus. Ad hunc ergo modum incipi debent matutinæ: *Domine, labia mea aperies* (*Psal. l*). Deinde sequitur hymnus si sit monachalis Ecclesia. Si vero non, exemplo subjungitur: *Afferte Domino, filii* (*Psal. xxviii*); et: *Deus noster refugium* (*Psal. xlv*). Ad postremum igitur, ut progrediamur ad cætera, facile suspicandum est reges non venisse solos, sed eos secum magnum advexisse principum comitatum.

CAPUT LXXIV.

De evangelii Apparitionis.

Sunt autem tria Evangelia hujus festivitatis, unum de baptismo, scilicet *Factum est, cum baptizaretur* (*Luc. iii*), secundum de magis, nempe *Cum natus esset Jesus* (*Matth. ii*); tertium de nuptiis (*Joan. ii*), atque hoc quidem legitur Dominica sequenti. Cæterum illud nos latere non debet duo evangelia de Christi generatione legi nocte, alterum videlicet in Nativitate, alterum vero in Epiphania. Quoniam utraque Christi generatio erat nocte, hoc est, obscura et quæ primorum Patrum sensibus percipi non poterat. Una generatio fit descendendo, altera ascendendo, quod una sit carnalis, altera spiritualis. In una ponitur, *Genuit* (*Matth. i*), ut carnalis et temporalis generationis exprimatursuccessio: in altera ponitur, *Qui fuit* (*Luc. iii*): ut doneatur spiritualis generationis adoptio. Prima terminata est in Virginis partu, secunda inchoata est per baptismum. Inter octavas Epiphaniæ et Septuagesimam, legunt quidam responsoria de psalmis quæ

(5) Vide Innocentium papam III, const. 79.

sic dicuntur, quoniam lectionibus debent respondere et convenire, cum tamen psalmi non debeant legi nisi illo triduo ante Pascha.

CAPUT LXXV.

De festis sanctorum.

Nunc ergo ad festa proxime sequentia breviter transcurramus. Ac de B. Agnete quidem, cujus Vitam composuisse dicitur Ambrosius, hoc solum scire sufficiat quod octavas non habet institutionis. Cætero quin octavas habet alterius significationis causa. Ejus autem solemnitas celebrari cœpta est propter quoddam miraculum, quod octavo die suis contigit parentibus, ad ejus tumultum lamentantibus. In festo B. Pauli cantantur quidam versus cum antiphonis, quemadmodum etiam fit in festo B. Laurentii et B. Stephani. Paulus enim plus omnibus laboravit in concionando et prædicando. Laurentius gravior cæteris passus est, et Stephanus pro fide Christi primus martyr exstitit. Idem etiam fieri oportet de B. Maria, quod privilegiata sit in virginitate, quia Virgo virginum et fuit et dicta est.

CAPUT LXXVI.

De Dominica post octavas Epiphaniæ.

Dominica post octavas Epiphaniæ canitur: *Omnis terra adoret te (Psal. LXV)*. Quare autem hoc fiat, rationem tradunt hujusmodi: Cum enim Augustus universo orbi imperaret ad gloriam Romani imperii, hujusmodi edictum proposuit et promulgavit ut quoque anno e singulis mundi civitatibus Romam aliquis veniret, tantum terræ secum afferens quantum complexu pugni comprehendere posset. Quod quidem ideo factum est, ut per hoc certo atque evidenter constaret omnes subjectos esse Romano imperio. Sed postea cum ex illa terra factus esset quasi monticulus quidam, in hoc a Romanis ad fidem conversis, Ecclesia in honorem Dei fundata est illa Dominica. Ad cujus dedicationem Christiani ex diversis regionibus convenerunt. Quia ergo ex omni terra factus est monticulus ille in quo hujusmodi Ecclesia sit collata, ideo in dedicationibus illius diei cantatur officium, *Omnis terra adoret te, etc.*

CAPUT LXXVII.

De Septuagesima, Sexagesima, Quinquagesima, et Quadragesima.

Postquam dictum sit de illo tempore, quod est inter Natalem Domini et Septuagesimam interjectum, ordo postulat ut deinceps de ipsa Septuagesima et ejus gratia, de Sexagesima, Quinquagesima et Quadragesima dicamus, idque hoc potissimum ordine: Primo quid significant, secundo ubi incipiant et ubi finiantur, tertio de earum institutione et quarto de officiis. Septuagesima igitur repræsentat tempus deviationis, sive pœnæ et culpæ. Unde statim ipsa prima Dominica incipit legi historia libri Geneseos, et legitur usque ad Dominicam, quæ præcedit eam Dominicam, quæ in Ramis palmarum appellata est, ubi agitur de deviatione et errore primorum parentum. Deponimus hic etiam *Alleluia*, in quo scien-

dum est illud nonnullos facere Sabbato, eo quod præcedit ad horam sextam, nonnullos ad nonam, nonnullos ad vesperas, nonnullos etiam nocte ad nocturnos, nonnullos denique ipso die Dominico ad primam; quæ quidem varietas nata est ex varia dierum inchoatione. Sunt enim quædam nationes, quæ diem auspicantur a meridie, eumque finiunt meridie diei sequentis; alii vero ad nonam, et terminant in sequentem nonam; alii rursus a vespere, et eum deducunt in alias vespere, qui rectius faciunt; alii denique inchoant a media nocte, et sequenti nocte media eundem finiunt, quod etiamnum observatur, secundum decreta Romanorum. Si enim quis alteri pactum fecerit ad certum diem, non videtur pactum fregisse ante mediam noctem sequentem, si ei tum satisfecerit. Sunt nonnullæ Ecclesiæ, quæ cum magno tripudio deponunt *Alleluia*. Inchoatur autem Septuagesima a Dominica qua cantatur *Circumdederunt me (Psal. XVII)*, et finitur Sabbato in Albis, quod est post Pascha.

Et, ut nos simul de omnibus expediamus, Sexagesima incipit sequenti die Dominica post *Circumdederunt me*, et terminatur in quarta feria post Pascha. Quinquagesima quoque inchoatur tertia Dominica post *Circumdederunt me*, et ipso Paschate finitur. Quadragesimam vero auspicamur Dominica qua canitur in Ecclesia: *Invocavit me*, atque eandem finimus in Cœna Domini. Septuagesima autem dicitur, quod septies decem habeat dies. Verum enimvero hæc Septuagesima dierum, quam præsens observat Ecclesia, indicat nobis septuaginta illos annos quibus Israel fuit in servitute Babylonica. Nam quemadmodum illi deposuerunt sua organa, dicentes: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena (Psal. CXXXVI)*? ita et nos quoque deponimus cantica laudis. At vero postea sibi data a Cyro sexagesimo anno redeundi facultate, cœperunt lætari, quemadmodum et nos in Sabbato Paschæ resumimus et cantamus *Alleluia*, eorum innuendo lætitiæ, quam ipsi habuerunt ob redeundi licentiam sibi præstitam. Sed quemadmodum illi in apparatu reditus, suas colligendo sarcinulas multum laboraverunt, sic nos quoque post *Alleluia* hujusmodi statim tractum subjungimus: *Laudate Dominum*, quo laborem significamus. Illi rursus quemadmodum cum lætitiâ redeuntes, itineris tamen labore vexabantur, ita nos per totam paschalem septimanam graduale cum *Alleluia* cantamus. Per graduale enim laborem exprimimus, per *Alleluia* lætitiâ. Præterea ut illi patriam ingredientiæ plenam acceperunt lætitiâ, sic nos Sabbato quo Septuagesima terminatur, Domino canimus *Alleluia*. Et profecto tam nostra dierum Septuagesima, quam illorum Septuagesima annorum quasi quædam historia est, qua totum humani generis exsiliium ab Adamo usque ad finem mundi quodammodo figuratur, quod revolutione septem dierum peragitur, et sub septem annorum millibus concluditur, ut per septuaginta dies vel septuaginta annos intelligamus septuaginta an-

norum centenas. Ab initio enim usque ad Ascensionem septem millia annorum computamus. Exinde vero quidquid temporis sequitur usque ad finem mundi sub septeno millenario comprehendimus, cujus terminum solus Deus novit. Quemadmodum ergo filii Israel septuagesimo anno per Cyrum a captivitate Babylonica fuerint liberati, sic nos per Christum in septima mundi ætate vel in septimo millenario a servitute diaboli sumus redempti, restituta nobis innocentia stola per remissionem baptismi. Atque hinc est quod in Sabbato Paschæ unum *Alleluia* cantamus jam spe æternæ quietis et recuperationem patriæ gratulantes. Israel laborabat in apparando redditum, et in redeundo: nos quoque in Ecclesia præsentis pro satisfactione decem præceptorum legis laborare debemus. Sed cum finito tempore nostri exsilii ventum erit ad patriam, tum utraque stola decorabimur, cum videlicet corpus et anima simul glorificabuntur, quod significatur per duo *Alleluia*, quæ sub finem Septuagesimæ decantantur. Obiter ergo nota quod Septuagesima incipit a mœrore, et finitur cum gaudio, sicut psalmi pœnitentiales, ut vocant. Septuagesima vero sonat *sexies decem*, et significat tempus viduitatis Ecclesiæ, ac mœrorem ejus propter absentiam Sponsi. Licet enim Christus sit nobis præsens secundum divinitatem, juxta illud: *Vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (*Matth. xxviii*), tamen secundum quod est homo, in celo est, et sedet ad dexteram Patris, id est Patri est cœqualis. Unde ipse ait: *Nondum enim ascendi ad Patrem meum* (*Joann. xx*), hoc est, nondum sum ei cœqualis, ut vos opinamini. Dantur hic tamen sponsæ in remedium et consolationem sex opera misericordiæ, quæ sunt, pascere esurientem, potum dare sitiienti, visitare infirmum, vestire nudum, hospitio pauperem excipere, et peregrinum: quibus septimum ex Tobia additur, nimirum mortuos sepelire (*Tob. i*). Hæc sunt data sponsæ, ut in eis se exerceat, utque per eorum et Decalogi observationem sibi mereatur sui sponsi januam aperiri, et illius suavissimo amplexu frui. Sic Quinquagesima dicta est quasi *quinquies decem*, significatque tempus remissionis, quemadmodum in lege veteri annus quinquagesimus dicebatur annus remissionis. Unde hoc tempore maxime cantatur psalmus quinquagesimus, scilicet: *Miserere mei, Deus*, qui est pœnitentiæ et remissionis. Hoc igitur tempore jejunamus, ut peccatorum remissionem obtineamus. Postremo Quadragesima commendatur potissimum a loco institutionis, ut dictum est, a tribus temporibus, et a personis quæ in illis jejunarunt. Ab institutione, quoniam in paradiso fuit instituta, quando Deus Adam prohibuit ne comederet de fructu ligni scientiæ boni et mali; a temporibus vero et a personis, quoniam in tempore ante legem a Mose fuit jejunatum, in tempore legis ab Elia, in tempore gratiæ a Christo.

CAPUT LXXVIII.

De institutione prædictorum.

Viso quid prædicta significant, de eorum institutionibus subsequenter agamus, et primo de Quadragesima. In primis ergo videndum est quare vocetur Quadragesima, cum potius dici deberet decima, quod sit dierum decima. Verum hoc ita factum est ex consuetudine ethnicorum sive gentilium. Quemadmodum enim Hebræi ex omnibus suis bonis decimam partem dabant, ita gentiles quadragesimam, et tales redditus vocabant quadragesimam, vel decimam. Juxta similitudinem igitur regii fisci vel telonei, aut Romanæ exactionis dierum decimam, quam Deo persolvimus, quadragesimam appellamus. Tametsi quidem non habeat nisi triginta et sex dies de decima, et incipiat quadragesima, ut dictum est, Dominica qua cantatur *Invocavit me*. Sed quia Christus jejunavit quadraginta diebus, et nos debemus esse illius imitatores, additi sunt quatuor dies, ut similiter quadraginta dies jejunemus. Atque etiam ideo quadraginta dies jejunamus, ut diebus illis quadraginta a Pascha usque ad Ascensionem quos in lætitia acturi sumus, non excedamus, quin Christum caput nostrum ad cœlos consequi valeamus. Similiter sentiendum est de Quinquagesima. Cum enim clerici considerabant se præcedere populum ordine, rati sunt æquum esse, ut et sanctitate præirent. Quare duos dies addiderunt et, a die Dominica ante *Invocavit me*, incipiunt jejunare. Atque ita instituta est Quinquagesima. Vel ideo etiam quinquaginta dies in pœnitentiam ducimus, ut peractis quinquaginta diebus lætitiæ post Pascha, ipso die Pentecostes digni habeamur qui Spiritus sancti gratiam suscipiamus. Verum Septuagesimæ institutio hujusmodi sumpsit initium: Melchisedes papa et S. Sylvester statuerunt ut bis quoque Sabbato comederetur, ne propter abstinentiam et afflictionem carnis quam sustinuerant sexta feria, quæ omni tempore jejunabatur, et adhuc debet ab omnibus jejunari, natura debilitaretur. In redemptionem ergo Sabbatorum illius temporis, addiderunt unam septimanam, et sic instituta est Sexagesima, quæ tantum protenditur usque ad quartam feriam post Pascha. Sic quoque aliam habet originem Septuagesima. Nam cum propter venerationem diei Ascensionis, in qua natura nostra cœlos ascendit exaltata vel ultra choros angelorum, statutum est a sanctis Patribus, ut quinta feria semper celebris haberetur. Sed cum nos eadem die nostra melius procuramus, factum est ut illam diem secundum antiquam consuetudinem solemniter non observemus. Pro illis ergo rursus unam septimanam Sexagesimæ addiderunt, incipientes jejunare a *Circumdederunt me*. Atque ita instituta est Septuagesima, quæ, ut dictum est, usque ad Sabbathum post Pascha protenditur.

CAPUT LXXIX.

De officio istorum temporum.

His ita breviter consideratis, videndum est de

officiis istorum temporum generaliter. Sciendum est quædam hoc tempore omnino intermittuntur, quædam variantur, et quædam pro aliis mutantur. Intermittuntur tria cantica laudis, scilicet, *Alleluia*, *Gloria in excelsis*, et *Te Deum laudamus*, excepto tamen quod in Cathedra beati Petri canimus: *Te Deum laudamus*, cum hymnus ille intronizandorum proprius sit, et ideo eum canteamus. Quemadmodum in die Cœnæ (quod etiam excipitur) *Gloria in excelsis* dicimus, et *Ite, missa est*, atque in ipso Sabbato Paschæ similiter *Gloria in excelsis Deo*, sed non *Ite, missa est*, nec *Te Deum laudamus*. *Alleluia* a Septuagesima usque ad Pascha non proferimus, sed voces quasdam loco ejus usurpamus. In principiis enim precum horariorum, *Laus tibi, Domine, Rex æternæ gloriæ*; et in antiphonis, ac responsoriis pro *Alleluia* dicimus, *In æternum*. In missa loco *Alleluia* cum suo versiculo, canimus tractum, ut nos dicimus. Quanquam vero vox hæc: *Laus tibi, Domine, etc.*, videtur æquipollere voci huic *Alleluia*, magnum tamen inter utramque statuitur discrimen, quod vox hæc *Alleluia* angelica sit, illa humana; atque hæc majorem habeat auctoritatem propter Hebraici sermonis dignitatem, illa vero minorem, ob Latinæ linguæ inopiam et paupertatem. Atque in his quidem generatim observandum illud est quod duo hæc *Flectamus genua*; et, *Inclinate capita*, sese mutuo comitentur; neutrumque dici debeat die Dominica.

CAPUT LXXX.

De variatione officiorum.

Variantur vero officia ut cum iste psalmus: *Dominus regnavit* (*Psal.* xcii), qui est psalmus lætitiæ, ac cani consuetus est primus in laudibus, hoc tempore non cantatur, sed loco ejus: *Miserere mei, Deus* (*Psal.* l), qui psalmus est pœnitentialis. Cantatur tamen diebus Dominicis ad primam, ut per hoc significetur nihil debere in psalterio prætermitti, quin totum per septimanam saltem legatur, quod antiqui uno die facere solebant. Ad primam quoque propter eandem causam canitur: *Confitemini Domino* (*Psal.* cxxxv), quo innuitur pueros debere instrui, ut in Ramis palmarum sciant Domino laudes decantare, quoniam hic psalmus ad illum præcipue diem pertinet, idque potissimum ob hunc versiculum: *O Domine, salvum me fac*, etc. (*ibid.*). Hoc tempore splendidas et ornatas vestes debemus omnes deponere, atque assumere vestes humilitatis. Tempore quoque Quadragesimæ carnes deponi debent et intermitti, tam solidæ quam liquidæ. Sunt autem duo genera carnis liquidæ: alia enim est artificio liquida, ut eliquata per frixuram nempe sagina, alia vero naturaliter, ut sunt casei et ova. Ait enim Hieronymus contra Jovinianum: Ovum et caseus nihil aliud est. quam caro liquida. Sed quaeritur cur hoc tempore pisces comedere liceat, ac non itidem carnes? cur non in quovis jejunio perinde pisces, atque carnes nobis omnibusque religiosis sint interdicti? Atque ratio quidam hæc

A esse poterit, quia Deus aquis non maledixit. Sciebat enim per aquas baptismatis ablutionem fore peccatorum, ita ut elementum hoc merito sit præstantissimum, quod facile est animadvertere, quod abluat sordes, ac Spiritus Domini ante mundi constitutionem ferri solitus sit super aquas, quemadmodum nobis Scriptura recenset (*Gen.* i). Sed terræ maledixit Deus in opere hominis: inde est quod omne genus carnis, quod in terra versatur, tam quadrupedia quam aves in jejuniis comedere non liceat. Quanquam enim aves quædam versantur in aere, quædam in aquis, quæ vel in his, vel extra eas nascantur, magis tamen dicuntur morari in terra, et ad naturam terræ pertinere. Unde mercede cum quidam pisces sint, qui ex una parte habeant formam piscis, et ex alia formam animalis quadrupedis, ut porcus piscis, canis piscis, lupus piscis, qua parte piscis videtur posse in jejuniis comedi, qua vero non, haud quaquam.

CAPUT LXXXI.

De festis quæ sunt in principio Septuagesimæ, et primode Purificatione B. Mariæ.

Nunc dicendum est de duobus festis, quæ in principio Septuagesimæ quandoque contingunt celebrari, de festo videlicet B. Mariæ et S. Blasii. Festum autem B. Mariæ tribus nuncupatur nominibus. Dicitur enim vel Purificatio B. Mariæ, vel Candelaria, vel ὡσαυτὰ Domini. Purificatio B. Mariæ appellatur, quoniam illo die, qui est quadragesimus a Natali Domini, venit ad templum virgo Maria secundum consuetudinem legis, ut purificaretur. Non quod immunda esset, sed propter partum, more aliarum mulierum. Non enim erat obnoxia legi, quæ hoc pacto præcipit: *Mulier, si suscepto semine masculinum pepererit, ab ingressu templi immunda erit diebus triginta tribus* (*Levit.* xii), a consortio hominum septem. Beata autem virgo Maria non pepererat ex suscepto semine, juxta illud, non ex viri semine, etc., voluit tamen legis consuetudinem observare, quoniam non venit Christus legem solvere, sed adimplere (*Matth.* v). Quare autem Candelaria vocetur aliam auctoritatem non habet, sed potius fluxum est ab antiqua consuetudine ethnicorum sive gentilium. Erat enim antiquitus Romæ consuetudo, ut circa hoc tempus in principio Februarii urbem lustrarent, eam ambiendo cum suis processionibus gestantes singuli candelas ardentes, et vocabatur illud amburbale. Atque ita ab hujusmodi consuetudine illud quod fiebat ab ethnicis in usus indiscretos circiter initium Februarii, a Christianis modo fit in festo beate Mariæ ad laudem et venerationem ipsius. Vel ideo candelas portamus, ut per hoc imitemur sanctas virgines, quarum beata Virgo Maria caput est, ut nimirum accensa nobis lampade castitatis, cum ea templum gloriæ ad verum sponsum ingredi mereamur. Vel etiam appellata est Candelaria, propter multitudinem candelarum, et significationem quæ in eis est. In candela enim est cera, ignis et lignum. Cera

connotat carnem Christi et virginitatem; ignis, Spiritum sanctum; lignum, deitatem in carne latentem. Ὑπερβόρην Domini ideo dicitur hoc festum, quod Simeon atque Anna prophetissa Christo venerint obviam, cum a suis parentibus afferretur in templum ut præsenteretur. Ὑπερβόρην enim oblatio sive præsentiatio dicta est.

CAPUT LXXXH.

De festo sancti Blasii.

Alterum hujus temporis festum est Blasii. Fuit autem hic sanctissimus medicus, qui multo tempore in rupe quadam latitans hominibus ad se venientibus medebatur, atque eos sanabat. Simili ratione, si quæ sua animalia ad eum ducebant ægrota, ea illico curabat. Tandem cum factus esset episcopus urbis Sebastæ, captus fuit et in carcerem inclusus, in quem pia quædam mulier cibum ei multo tempore cum candela attulit. Cum autem ille mortis suæ diem jam imminere præsciret, dixit huic mulieri ut, quandiu viveret, singulis annis ipso die obitus sui candelam in ejus memoriam offerret, Deus ab infirmitatibus eam tutaretur, atque in magna prosperitate conservaret. Quod quidem ita factum est. Multi ergo similiter ita fecerunt si forte infirmarentur, et valetudinem receperunt. Inde apud omnes passim in consuetudinem abiit ut si forte ex dentibus laborat, vel ex aliqua alia sui parte, vel etiam si sua ægrotarent animalia, offerrent in ejus honorem candelas.

CAPUT LXXXIII.

De Cathedra sancti Petri.

Hoc item tempore celebrari solet Cathedra S. Petri, tam quæ Romæ fuit, quæque tempore posterior est quam illa quæ fuit Antiochiæ. (6) Verum illa quæ fuit Antiochiæ, solemnior profecto est alia, ut vel hujus diei collecta quæ est de incathedratione Antiochiæ facta, abunde testatur, diciturque festum B. Petri epularum. Fuit enim consuetudo veterum ethnicorum ut singulis annis mense Februarii certo quopiam die epulas ad parentum suorum tumulos apponerent, quas nocte dæmones consumebant, cum inde non minus falso quam ridiculè animæ refici credebantur. Putabant enim hujusmodi epulas ab animabus circa tumulos errantibus absumi. Hæc autem consuetudo atque hujusmodi falsæ opinionis error a Christianis vix extirpari potuit. Quod quidem cum viri sancti animadvertissent, ac penitus illam consuetudinem extinguere voluissent, instituerunt festum de Cathedra S. Petri, tam de illa quæ fuit Romæ quam quæ Antiochiæ, idque illo eodem die quo abominanda illa ab ethnicis fiebant, ut solemnè hoc festo parvæ istius consuetudinis festum omnino exstingeretur. Unde etiam ab illis epulis festum hoc appellatum est beati Petri epularum. Atque hic obiter intelligamus veteres dicere solitos fuisse animas esse, quando etiamnum in humanis corporibus essent institutæ; manes appellari, si

quando forent apud inferos; spiritus vero cum ad cælos ascendissent, atque umbras, quando adhuc recens erat sepultura, sive quando circa tumulos errabant

CAPUT LXXXIV.

De festis generaliter quæ tempore sunt Septuagesimæ.

Ut autem de omnibus magnis solemnitatibus, quæ infra Septuagesimam celebrantur, sive ipso passionis tempore, sive ante, nos simul expediamus, ut sunt tria illa festa prædicta beatæ Agathæ, S. Matthiæ, Annuntiationis Domini, S. Gregorii, et si forte contingat festum ipsius patroni Ecclesiæ vel ejus anniversarium vel Pascha alicujus annotinum, dicimus generaliter quod cantica laudis, scilicet *Te Deum laudamus*, *Gloria in excelsis*, et *Ite, missa est*, et alia, quæ si aliis temporibus contingerent, cantarentur, in iis cani debent, præter *Alleluia*. Nam hujusmodi festa ad paschale tempus generatim videntur pertinere. Si vero hic objiciatur quod in Annuntiatione Domini, *Gloria in excelsis*, quod canticum est proprium Natalis Domini, et *Ite, missa est*, quod proprium est resurrectionis, et *Te Deum laudamus*, quod gaudium drachmæ inventæ designat, cantari non debeant, quoniam hæc in Annuntiatione Domini illa tempora non habebant, dicimus breviter quod, etiam si Natalis Domini, vel passio, vel drachmæ inventio, necdum revera erant, tamen jam certo fore sperabantur. Nam hoc festum est quasi fons et initium festorum Christi. Vocatur autem Pascha annotinum, quando aliquis diem, quo baptismus suscepit, annuatim celebrat, atque eorum ipsius diei Paschæ officium integre cantari debet, præter *Alleluia*, si accidat tempore Quadragesimæ. Sed certus interim sis Ecclesiam Lugdunensem et Mediolanensem ubi Ambrosius archipræsulatum obtinuit, tempore passionis nullam celebrare solemnitatem, verum duntaxat facere commemorationem.

CAPUT LXXXV.

De officio Quadragesimæ ac littera laicorum.

Quoniam de officio Quadragesimæ hucusque generaliter tractatum est, nunc deinceps de ejusdem officio pro tempore agendum est. A Dominica igitur, quam dicimus, *Isti sunt dies*, usque ad Pascha, versiculus ille, videlicet *Gloria Patri*, qui ad laudem pertinet Trinitatis, in officiis plane subticetur, quoniam ab illa Dominica incipit passio Christi celebrari, in qua tota Trinitas a Judæis quasi deonestata videtur. Qua etiam ratione fit, ut in canticum trium puerorum, scilicet *Benedicite*, versiculus ille nunquam cantetur, quia tunc Deo magna facta est deonestatio, quando tres pueri, qui ipsum maxime colebant, idola plurimum exsecrantes, conjecti sunt in caminum ignis. Maxime vero idem iste versiculus triduo illo ante Pascha subticetur, quod tum demum Trinitas maximo affecta sit dedecore. Nam

(6) Hæc omnia Durandus in suum transtulit Rationale, ut vel ipse fatetur.

præterquam quod in primis de neco Christi hic agitur, nunc verberatur, nunc sæde conspuitur, alapis cæditur, nunc etiam crucifigitur. Unde Isaias : *Vidimus, inquit, eum non habentem speciem neque decorem (Isa. LIII)*. Horarum quoque initia, et lectionum tituli tunc plane supprimuntur, nempe *Deus, in adjutorium*, et *Lectio libri*, etc., quia Christus caput nostrum a nobis sustollitur juxta præsentiam carnis. Ad lectiones non petuntur benedictiones, neque dantur, quoniam pastor Christus, qui gregi suo benedicat, jam non adest. Vel ideo benedictio non petitur, nec *Tu autem, Domine*, dicitur, quod apostoli his diebus nec ad prædicandum missi sint, nec inde redierint. Ut ergo hoc significemus, nec *Jube, Domine*, dicimus, nec *tu autem*. Illud quoque considerandum est quod in Quadragesima duæ recitentur præfationes, una jejunii et altera passionis. Ea quæ est jejunii a primo jejunio cantatur usque ad Dominicam in Ramis palmarum. Illa vero quæ est passionis, ab eo die cani incipit usque ad Pascha. Sed absurde fortasse alicui factum videbitur, quod Dominica die istiusmodi cantetur præfatio, cum non sit dies jejunii. Verum dici potest, quod etiam illo die non jejunetur numero, qualitate tamen, hoc est cibo carnali jejunatur, quemadmodum etiam diebus aliis.

Sed quoniam ea quæ a nobis dicta sunt, ad clericos maxime pertinere videntur, nunc pauca dicenda sunt de laicorum scriptura, quæ in duobus potissimum consistit, nempe in picturis et ornamentis. Nam ut ait Greg., quod clerico littera, id laico est pictura; picturarum igitur aliæ sunt supra ecclesiam, ut gallus vel aquilæ; alia extra ecclesiam, ut in fronte forium bos et leo; alia intra ecclesiam, ut sunt icones, statuae, figuræ, et diversa alia picturarum genera, quæ in vestibus, vel in parietibus, vel etiam in vitris depinguntur. Verum de his omnibus postea suo loco dicetur, hoc uno tamen modo observato, ut sciamus Salvatoris nostri imaginem tribus hisce modis aptius et convenientius in ecclesia depingi, ut videlicet, aut in throno sedet, aut in crucis patibulo pendeat, aut etiam in matris suæ gremio conquiescat. Ornamenta vero in tribus consistunt, in ornamento videlicet ecclesiæ, chori et altaris; et ornatus quidem ecclesiæ consistit in cortinis, aularis, pallis, sericis, purpureis et consimilibus. Ornatus vero chori, in dorsalibus, ut vocant tapetis et sustratoriis. Ornatus denique altaris, versatur in velamentis, crucibus, capsis, textibus et philacteriis. Et etiam ornatus personarum, quæ vel cantant in choro, vel altari inserviunt. Sed de his et similibus dicimus omnia illa quæ ad ornatum pertinent tempore Quadragesimæ debere abscondi, vel removeri, vel etiam contegi. Nec crux quoque illo tempore nisi cooperta in ecclesia portari debet. Duo tamen vela retinentur, quorum alterum ponitur per chori circuitum, alterum suspenditur inter altare et chorum, ut non appareant quæ sunt intra sancta sanctorum. Quo quidem si-

guificatur mentibus infidelium divinarum Scripturarum intelligentiam nondum esse apertam. Hæc duo vela diebus Dominicis complicantur, quod hi dies ad tempus Paschatis pertineant. Sic quoque ad primas tenebras, quartæ videlicet feriæ ante Pascha, ubi de morte Domini agitur, omnino renouentur, quoniam eo mortuo velum templi scissum est, ita ut tunc quæ intra sancta sanctorum delituerant, primo omnibus fuerint manifesta.

CAPUT LXXXVI.

Quomodo sit pulsandum in Quadragesima.

Nunc quemadmodum in ecclesia pulsandum sit, paucis etiam exponamus. Quod ut melius pateat, primo sciendum est sex esse instrumentorum genera, quibus pulsatur: tintinnabulum, cymbalum, nola, nolula, campana, et signa. Tintinnabulum pulsatur in triclinio et in refectorio; cymbalum in choro, nola in monasterio, nolula in horologio, campana in turribus, cujus diminutivum Hieronymus ad Eustochium in cenobium esse ait: « Quousque campanula in claustro pulsabitur. » Signa autem pro quibus pulsandis instrumentis accipi possunt, ut quibus quidpiam significetur. Generaliter ergo cognoscendum est, quod non debeamus in tota Quadragesima diebus profestis compulsare, nec depulsare (liceat enim hic vulgaribus et consuetis uti vocabulis), sed simpulsare, id est, simpliciter pulsare ad horas vel matutinas. Atque in bene constitutis ecclesiis ad primam pulsatur duabus campanis, una ad invocandum, altera ad inchoandum. In tertia autem pulsatur tribus juxta horarum numerum, quæ sub illa cantantur, una ad mutandum, altera ad congregandum, tertia ad inchoandum. Pari modo fit in sexta et nona, sed et eodem ordine eadem campanæ pulsantur simpliciter ad matutinas. Ad missam vero et ad vespas duabus pulsatur campanis. In minoribus autem ecclesiis solummodo pulsandum est simpliciter. Diebus vero Dominicis et in solemnitatibus, prout in aliis temporibus compulsatur. Sed de his in sequentibus latius dicturi sumus.

CAPUT LXXXVII.

Quare non jejunemus eo tempore quo Christus jejunavit.

Solet autem quæri cum in hac Quadragesima Christi jejunium imitemur, cur non eo tempore etiam jejunamus, quo Christus dicitur jejunasse. Tradit enim Scriptura quod jejunare statim cœperit simul atque esset baptizatus. Verum quadruplex est ratio, quamobrem Paschæ jejunium nostrum continuamus. Prima est, ut si volumus cum eo resurgere, debeamus etiam nos pati cum eo, quod pro nobis ipse passus sit. Secunda causa est, ut per hoc Israeliticis filios imitemur, qui eo tempore primo ex Ægypto egressi sunt, et postea eodem tempore exierunt a servitute Babylonica. Quod inde profecto facile probatur, quia tam illi, quam hi statim celebrarant Pascha, atque egressi sunt. Tertia

est hujusmodi, quod quandoquidem fervor libidinis, A tempore veris nos magis soleat incendere, tum temporis maxime jejunamus, ut corporis æstus refrenemus. Quarta, est, quoniam post jejunium statim debemus Christi corpus accipere, ut mystice paschalia capiamus sacramenta. Hoc est quemadmodum filii Israel priusquam comederent agnum sese affligebant, et agrestibus lactucis vescabantur. Ita debemus nosmet prius per pœnitentiam affligere, ut digni habeamur comedere Agnum vitæ. Animadvertite interim quod si in quadragesima concurrant duo officia, quos dies duplices vocamus, necessarium esse ut cantetur officium ad tertiam de festo: absque genuflexione, officium veri jejunii ad nonam, non sine curvatione genu.

CAPUT LXXXVIII.

De diebus privilegiatis.

Post hæc vero tradendum est qui dies sint velut privilegiati, qui hoc potissimum tempore comprehenduntur. Sunt enim privilegiati dies quatuor quartæ feriæ, quatuor Sabbata, tres dies Dominici, una quinta feria, unaque sexta feria, atque una integra septimana. Quartæ feriæ sunt hæc: Prima est qua nos incipimus jejunare in Quadragesima; secunda septimana, sequenti; tertia, in hebdomada post *Lætare Jerusalem*; quarta, in ultima septimana. Quatuor vero Sabbata hæc sunt: Sabbatum primæ septimanæ, quando celebrantur ordines; Sabbatum quartæ, Sabbatum quintæ et Sabbatum in vigilia Paschæ. Sic Dominicæ dies sunt hæc tres; *Invocavit me*; *Lætare, Jerusalem*, et Dominica in Ramis palmarum. Sed quinta feria est in Parasceve. Septimo denique privilegiata est ultima septimana Quadragesimæ, quæ vel ob id major dicitur quod majus et prolitius habeat officium. Vel appellatur quoque pœnosa, quia tum maxime corpora et vitia nostra punire debemus. De privilegiis ergo istorum dierum ordine prosequamur.

CAPUT LXXXIX.

De prima quarta feria.

Primam quartam feriam quatuor insignitur privilegiis. Primum est quod tunc incipiamus jejunare, idque ideo facimus, quia Christus quarta feria, ut legitur, suum auspicatus est jejunium, quod diligenter perscrutanti verum esse satis aperte constabit. Natus enim est die Dominico, ita ut si quis diligenter exinde computet annos usque ad trigesimum, juxta rationes computi, facile inveniet eum tertiam feriam fuisse baptizatum, ac sequenti die desertum intrans jejunium inchoasse. Secundum privilegium ejusdem diei est quod confessiones illo die in ecclesia audiuntur, et judicia contentibus imponantur; tertium autem, quia tunc cineres in signum humilitatis capitibus imprimuntur; quartum denique est quod illa die ejusmodi fit processio, qualem per universum annum amplius fieri non contingit. Pœnitentes enim tunc ab ecclesia cum processione et

cruce ejiciuntur, ut ipso die Cœnæ in eadem recipiantur. Nam tunc pœnitentes ab ecclesia ideo ejiciuntur et repelluntur, quo Adami et Evæ exsultus propter esum pomi representetur.

CAPUT XC.

De secunda quarta feria et tertia.

Quarta feria sequens ob id privilegiata est quod tum ii qui Sabbato sequenti ordinandi sint, ex sacris litteris interrogentur atque examinentur, proventurque num idonei etiam satis sint ad suscipiendos ordines. Inde profecto est quod duæ lectiones ad missam leguntur, una voce naturali vel nocturnali, hoc est gravi ac pressa, altera vero communi. Prior Vetus Testamentum significat, posterior Novum, ut per hoc declararetur eos qui suscepturi sunt ordines, utriusque Testamenti peritos esse debere. Atque illud quidem tanquam generalem regulam habemus, quotiescunque quarta feria duæ lectiones ad missam leguntur, sequenti Sabbato possint ordines celebrari. Cæterum tertia quarta feria in eo habet privilegium, quod illo die in ecclesia instructio et examen fiat eorum qui in Sabbato ante Pascha sint baptizandi. Fit autem instructio illa in hunc modum: Qui baptizari volunt conveniunt ad portas ecclesiæ, feminæ a sinistris, mares a dextris; atque a diacono, vel sacerdote interrogantur an velint baptizari; aut idem percontatur a susceptoribus. Exorcista tamen debet prius interrogare num etiam abrenuntient Satanz, et omnibus ejus pompis, ita ut puer, si sit adultus, respondeat se abrenuntiare; si non adultus, pro eo susceptor. Verum nullus in susceptorem admitti debet, nisi Orationem sciat Dominicam, et minus symbolum calleat, quod tenetur suos docere filios. Nec vero Christianus censi debet, nec ad testimonium aliquod admitti secundum decreta qui horum ignarus est. Quare omnino necesse est ut illud ex susceptoribus sacerdos inquirat. Alioqui enim si nesciant, recipi non debent, nisi forte promittant, quod quam fieri potest citissime illa addiscent (7). Tunc demum acolythus scribit eorum nomina, qui volunt baptizari: unde etiam hic notarius est appellatus, quod baptizandorum scribat nomina. Postquam igitur a sacerdote satis in fide sint instructi, atque exorcistæ super eos fecerint adjurationes, ab ostiario in ecclesiam introducuntur, et in navi ecclesiæ constituuntur, masculi quidem a dextris, feminæ vero a sinistris. Duo tamen intra sancta sanctorum deducuntur, masculus videlicet et femina, quo significatur aliquos ex baptizandis fore salvos. Atque tum denique leguntur Oratio Dominica, et minus symbolum, Græce et Latine, propter earum linguarum dignitatem. Sunt enim cæteris digniores: Græca utique propter sapientiam, Latina autem propter potentiam Romanorum. Postea vero quatuor recitantur lectiones et quatuor Evangeliorum initia, tandemque inchoatur missa, cujus cantato offero-

(7) 2, q. 7, *Non potest*, et seq.

rio, archidiaconus vel diaconus pulpitem ascendit, et clamat alta voce : *Si quis, inquit, est hic catechumenus, exeat foras.* Isti enim connotant, ut supra expositum est illos de quibus dictum est : *Jesus autem non credebat se illis. Ipse enim sciebat quidquid esset in homine (Joan. 11).* Atque ita tum omnes catechumeni exeunt foras, quod septies eodem modo de illis agitur, antequam baptizentur.

CAPUT XCI.

De quarta feria.

Illam autem quartam feriam, quæ est post Dominicam, *Lætare, Jerusalem,* in eo est privilegiata, quod tunc divæ legantur lectiones, quoniam Sabbato sequenti celebrantur ordines. Sic quarta feria ultimæ septimanæ, nimirum ea quæ est ante Cœnam, privilegium obtinet, quia duæ item lectiones tunc leguntur, idque ob eam causam quod illo die Christus triginta denariis fuerat divenditus, quemadmodum Joseph triginta argenteis. Non enim servus major Domino est, nec discipulus suo magistro (*Matth. x*). Ab hac ergo quarta feria sumptum est quod omni quarta feria jejunare et abstinere a carnalibus semper debeamus. Ex quo quidem fit ut post sextam feriam hic dies penitentibus in abstinentiam semper jungatur.

CAPUT XCII.

De Sabbatis privilegiatis.

Sabbatum primæ septimanæ et quartæ, ideo gaudent privilegio, quod in iis celebrentur ordines, Verum hic scias in omnibus festis apostolorum et Dominicis diebus fieri posse ordines, videlicet minores; majores vero non utique, nisi in sex tantummodo Sabbatis. Et quidem in illorum primo plures leguntur lectiones, inter quas una est, quæ quandiu canatur, nullus sedere debet. Hæc nimirum est hymnus ille trium puerorum, qui pro fide Trinitatis ab eis jam in fornace constitutis cantabatur. Ad hunc ergo hymnum genua flectere non decet, quod isti sua flectere noluerunt coram Nabuchodonosoris statua, sicut multi fecerant principes alicui. Similiter in Parasceve genua non flectimus ad orationem quæ fit pro Judæis, ob derisionem eorum, qui, dum Christum deridebant, inquebant : *Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit (Matth. xxvi).* In Sabbato ante *Lætare Jerusalem,* recitatur epistola Susannæ. Nam tum fit statio Romæ in monasterio Beate Susannæ virginis. Atque ita etiam ob similitudinem quamdam Evangelium est de muliere deprehensa in adulterio, quam Dominus liberavit (*Joan. viii*). Ecce quomodo concordant Evangelium et Epistola, ut conveniunt et multa alia. Sabbatum vero, quod est ante Ramos palmarum, hinc suum accipit privilegium, quod eo tempore Dominus papa eleemosynas largiatur, hoc est suum faciat mandatum, quod deberet facere ipso die Cœnæ. Sed quia tunc non posset propter prolixum ejus diei officium, ideo illud hoc Sabbato commode facit. Aut certe hinc maxime privilegium habere

A videtur, quoniam eo die Dominus in domo Simonis leprosi pransus est Martha ministrante, et quo Maria pedes ejus lacrymis suis lavit, ac propriis tersit capillis, unguentumque in capite ejus fudit (*Luc. vii*). Meminerimus tamen ex omnibus mandatis Dei hoc solum antonomastice dici mandatum quod Christus majori exhibitione illud observari atque obsequii præceperit, cum suis discipulis pedes lavaret, inquit : *Si ego lavi vobis pedes Dominus et Magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes (Joan. xiii).* Et cum quadam interminatione, quæ Petro interminatur : *Si non, inquit, laveris pedes, non habebis partem mecum (Ibid.).* Quare propter hujusmodi præceptum vacat Sabbatum illud ab officio. Hinc nata est illa auctoritas, quod si quis fuerit adeo negotiis intricatus atque oppressus, ut difficulter possit vacare orationi et eleemosynæ simul, saltem mutet cum oratione eleemosynam, et contra. Sabbatum denique ante Pascha inde privilegiatum est, quod tum celebrentur ordines, catechumeni baptizentur, et candela illa cerea paschalis consecratur. Verum eadem missa communis esse oportet diei et ordinibus, plureque tum recitantur lectiones.

CAPUT XCIII.

De Dominicis diebus privilegiatis.

Sequitur de diebus Dominicis : et quidem prima Dominica Quadragesimæ in hoc est privilegiata, quoniam inde inchoatur ipsa Quadragesima, quæ repræsentat tempus illud, quo morati sint atque hæserint in deserto filii Israel. Sicut enim illi isthic morati sunt per quadraginta duas mansiones manna cibati, ita nos quoque ab hac Dominica usque ad Pascha per quadraginta duos dies a deliciis corporeis abstinentes verbo vitæ reficimur, et orationi vacamus; ut per Christum in terram viventium introducamur, quemadmodum illi introducti per Jesum Nave filium, sive per Josue in terram promissionis. Tria notanda sunt in populo Israelitico, scilicet peregrinatio, quæ fuit in Ægypto, quando Jacob et filii ejus profecti sunt in Ægyptum; captivitas quæ in Babylone contigit : atque horum duorum nos meminimus. Tertium fuit dispersio, et adhuc est per universum orbem. Cujus quidem nos mentionem non facimus, quia ab illa nunquam revocabuntur, quæ facta fuit Tito et Vespasiano. Unde dictum est : *Tradam eos in manu, de qua non poterunt surgere (Thren. 1).* Dominica vero *Lætare Jerusalem,* quæ septima est a prima Dominica Septuagesimæ, ob id privilegio insignita est, quod libertatem nobis exprimat redeundi, quæ fuit concessa filiis Israel in Babylonia anno sexagesimo, quanquam plene obtinuerunt anno septuagesimo. Ex quo sane totum ejus diei officium de lætitia est, ut partim illorum exprimamus lætitiā, partim etiam nostram, quam finitis septem ætatibus, a mundi exilio liberati habebimus, cum cœlestem paradysum, quæ vere patria nostra est, intrabimus.

CAPUT XCIV.

De Dominica in Ramis palmarum.

Dominica in Ramis palmarum ob triplicem rationem meruit privilegium. Primo quod eodem die filii Israel terram promissionis ingressi sint, et siccis pedibus Jordanem transierint. Sic enim contigit, quod eo anno tot fuerunt dies usque ad Pascham, quot sunt ab hac die Dominica. Secundo autem ideo, quoniam hoc die veniens Jesus a Bethania in Jerosolymam maximo honore exceptus sit, quo etiam die vendentes e templo potentissime ejecit, quod ejus diei privilegiis tertia est ratio. Hic dies tribus nuncupatur nominibus. Dicitur enim Dominica in Ramis palmarum, quod illo die rami palmarum in processionibus deportentur in significationem illorum, quos filii Israel statuerunt [in via Christo jam veniente. Vel quos etiam deferimus in figuram ramorum et florum virtutum, quos portare debemus, si quando ad Christum ibimus. Cum autem palmas non habemus, laurum vel buxum, quod perpetuo suo virore virtutes connotent, deportamus; vel flores etiam, qui simili ratione virtutem significant. Hoc ergo ad magnam et insignem exhibemus processionem, ad designandum, quod Dominus veniet ad nos, et ducet nos ad æterna tabernacula. Post processionem oportet veniamus ante crucifixum, ac dicamus: *Benedictus*: nec ideo alia processio cessare debet, sed fieri ante tertiam. Obiter itaque hic considera uxorem Lot in salis effigiem fuisse mutatam et transformatam, quod retro respexisset, ut scilicet nos condiret atque instrueret, ne retro eamus. Nam, quemadmodum ait Scriptura, nullus qui ad aratrum manu adjecerit, retro debet respectare (*Luc. ix*).

CAPUT XCV.

De quinta feria.

Feria quinta, quæ Cœna Domini appellata est, quatuor insignitur privilegiis, quorum primum est pœnitentium jam in Ecclesiam redeuntium. Tunc enim Ecclesia ad se recipit pœnitentes, quos ante primo die jejuniorum ejecerat. Recipiuntur autem pœnitentes in Ecclesiam et separantur a malis pœnitentibus: quinta potissimum feria, quod Deus volucres fecerit quinta feria ex aquis. Qua ratione etiam fit, ut quod quasdam in aquam remiserit, significemus malos in carnalibus rebus sese oblectantes, et quod quasdam in aera sustulerit, intelligamus bonos atque eos, quos delectant cœlestia. Secundum privilegium est, quia novum Testamentum tum incœpit, et vetus fuit terminatum. Tertium autem privilegium hujus diei est olei consecratio. Verum enimvero tres sunt potissimum in Ecclesia Dei sacræ unctionis species, chrisma, oleum infirmorum, et oleum quo ungantur baptizati. Chrisma conficitur ex balsamo mundissimo atque oleo purissimo. Namque oleum claritate alios liquores facile superat et balsamum odore. Quod autem oleum alio liquore sit clarius, hoc pacto ostendi potest: Nauta quandoque mittit anchoram in mare, et si forte illa

A lapidi affigatur, ita ut extrahi non possit, tunc nauta illuc descendit, habens os suum plenum oleo in eum usum, ut si fortassis non possit lapidem illum videre, cui anchora adhæret, ob turbulentam et tenebrosam aquam, effundit oleum. Quo facto tanta isthic nascitur claritas, redditurque aquarum perlucida propter oleum effusum, ut lapidem nauta facile videre queat. Chrisma initium traxit a Veteri Testamento, quando Dominus præcepit Mosi ut conficeret chrisma, quo ungeret tabernaculum in dedicatione, et arcam testamenti. Atque Aaron et sacerdotes illo similiter ungebantur, et reges. Moses tamen non legitur unctus fuisse, nisi unctione spiritali, quemadmodum et Christus. Voluit nihilominus Christus materiali nos inungi unctione, ut per illam materialem consequamur spiritualementem. Inungitur enim quilibet chrismate bis in vertice a communi sacerdote, et in fronte ab episcopo. Cæterum ideo bis, quia post resurrectionem duabus vicibus datus fuit Spiritus sanctus, tum etiam quando Christus insufflavit discipulis, inquit: *Accipite Spiritum sanctum* (*Joan. xxi*), tum etiam quando missus est eis idem e cœlo in igneis videlicet linguis.

Cum igitur aliquis istiusmodi oleo sancto inungitur, necesse est ut illud fiat in scapulis, et in pectore potissimum. Ac in scapulis quidem ideo, ne laborem suum frustra expendat in vana, sed sit robustus ad legis onus fideliter portandum; in pectore vero, ut suscipiat intelligentiam mandatorum Dei. Proinde oleo, quod vocatur infirmorum, inunguntur ægri atque infirmi. De qua sane unctione ait B. Jacobus in sua Epistola: *Si quis infirmatur inducat sacerdotes et orent super eum, et inungant eum oleo sancto, et alleviabitur ejus infirmitas, si nimirum ei expedit et utile sit, et remittentur ei peccata* (*Jac. v*), videlicet venialia, vel si non fuerit in mortali peccato. Potest tamen fieri hujusmodi inunctio per unum sacerdotem; sed hoc fieri non debet, si plures possint adesse. Quartum demum hujus diei privilegium est mandatum. Est autem differentia inter hoc mandatum et illud quod fit Sabbato præcedenti. Illud enim fit a prælatis, et Ecclesiæ magnatibus, repræsentatque illud, quod fecit Christus: hoc vero quilibet sacerdos facere debet, idque hoc modo: Primo oportet ut reficiant pauperes, ac postea parum comedant, nec ultra tamen quam consuetum est. Deinde debent surgere a mensa, ac pauperum pedes lavare. Quo facto possunt sese ad mensam recipere, atque iterum comedere: quod jejunium non frangit, sed interruptit. Non enim debet quisquam eo die bis comedere, ne jejunium frangatur, tam respectu unius horæ, quam totius septimanæ, quamvis tamen et in multis locis ita fiat. Est autem iste dies omni alia solemnitate solemnior, exceptis tamen solemnitatibus Trinitatis, usque adeo ut qui possint solemnnes vestes induere, debeant non secus atque in aliis solemnitatibus. Quocirca etiam hoc die omnia lætitiæ cantica canuntur, quemadmodum in cæteris solemnitatibus,

præter *Alleluia*. Nec dicitur vero *Dona nobis pacem*, ob eam rem quod nocte sequenti osculo Judas Christum tradiderit. Atque hic animadvertit tempus recreationis incepisse ab illa hora qua Adamus e paradiso ejectus fuit, et adhuc est, duratque usque ad uniuscujusque obitum. Quo quidem patet majus esse recreare quam creare, ita ut hinc etiam dictum sit gravius esse ac majus ex impio facere pium quam creare cœlum et terram, ac majus fuisse paulum suscitare in mente quam Lazarum in corpore. Itemque et hoc animadvertit Natale Domini festum esse Patris, cum per eum Pater innotuit mundo. Quanquam vero, quod festum Patris est, festum etiam sit Filii, et Spiritus sancti. In hoc enim, quod dicitur Verbum intelligitur Pater Verbi. Aut etiam hac alia ratione, quod Filius Patrem omnibus manifestaverit. Pascha autem est festum Filii, quia tunc a mortuis resurrexit, et verus Deus apparuit. Pentecoste vero festum est Spiritus sancti. Istarum tamen solemnitatum quælibet festum dicitur totius Trinitatis. Indivisa enim sunt opera Trinitatis, sed ita tamen ut quædam magis videantur propria esse uni quam alteri.

CAPUT XCVI.

De sexta feria privilegiata.

Sexta deinceps feria, quæ et Parasceve appellata est, in eo gaudet privilegio, quod hoc die Christus passus sit. Quare etiam ab hac sexta feria omnes aliæ sextæ feriæ suum habent privilegium, sicut a sextæ Dominica omnes aliæ Dominicæ. Parasceve autem interpretatur *præparatio*, quod tum Judæi cibos soliti sint præparare, quibus vescerentur Sabbato, cum eis Sabbato quidquam præparare interdictum sit. Porro autem ipso die Parasceves uno duntaxat ferculo vescimur, quoniam Christus illo die unum sibi solummodo comparavit, videlicet latronem. Unde ipse dixit: *Singulariter sum ego donec transeam* (*Psal. cxxx*). At quæritur cur istum diem celebremus in mœrore, tristitia atque abstinentia, cum soleamus sanctorum passiones in gaudio celebrare. Verum hoc ideo fieri respondemus, quod sancti statim, simul atque perpassi sint martyrium, ad cœlos ascenderint: Christus vero descenderit ad inferos. Sed cum jam tartara fregit, et sanctorum animas inde reduxit dieque tertio resurrexit, ideo tum maxime lætamur. Hinc etiam est quod sanctorum Patrum passiones, qui ad inferos descenderunt, non celebramus. Solet hic etiam a nonnullis quæri, cum asinæ insidens Christus honorifice suscepturus sit, et in cruce videatur deonestatus, cur potius adoremus crucem quam asinam. Verum facile illud discuti potest, cum honor iste quem in asina accepit, terrenus fuerit, nec curandum sit de terrenis, ita ut nec hinc quidquam de asina curandum sit. Per crucem vero ruptus fuit ac destructus murus ille peccatorum, qui erat inter nos et Dominum interjectus; Christus enim satisfecit pro nobis. Unde certe nullus recenter baptizatus, etiam adultus, si vel maxima commiserit pec-

A cata, ullo eorum tenebitur, neque secundum pœnam, neque secundum culpam; tenetur tamen habere contritionem. Quemadmodum ergo gladius Davidis, quo Goliath obruncavit, multo tempore servatus fuerit et in honore habitus, ita etiam crux Domini, quæ per illum gladium quodammodo figuratur.

Tandem quoque consideremus hujus diei officium carere capite, quod Christus caput nostrum tum e nobis sublatus fuerit. Caret enim invitatorio, ut non imitemur perversam illam imitationem quam fecerunt Judæi, quando consilium inierunt, quomodo Jesum caperent in sermone, eumque morti traderent. Inde etiam est quod non damus osculum pacis alicui, propter osculum Judæ, nec aliquem salutamus, quia cum quadam salutatione Judas Christum tradidit, inquit: *Ave, Rabbi* (*Marc. xiv*). Verum ideo signa dedit illis Judas, qui Christum ceperunt, ne Jacobum pro eo caperent, qui illi admodum erat similis, ut hinc etiam frater Domini dictus sit. Nota ergo Judam dixisse: *Tenete eum* (*ibid.*), quasi dixerit: Fortiter eum ligate, et tenete, quia alioquin poterit manus vestras facile evadere. Credebat enim eum esse fortem propter illud quod ipse viderat, cum vendentes et ementes e templo ejecisset. Præterea viderat, quemadmodum illorum manus evasisset qui ipsum volebant apprehendere, unde dicitur: *Et transiens per medium illorum ibat* (*Luc. iv*). Causa autem quamobrem Judas vendidit Christum et tradidit, fuit hujusmodi: Odium recens susceperat in Jesum propter unguentum quod Magdalena in caput ejus fuderat. Ipse enim erat Domino a loculis, quos portabat. Cum autem mortis esset apud veteres, ut qui hujusmodi fungeretur officio, pro mercede sua decimam partem haberet eorum, quæ in dominorum loculos ponebantur, æstimavit Judas unguentum quod beata Maria Magdalena fuderat, trecentos valere denarios. Unde est quod ipse dixerit: *Ut quid perditio hæc? potuit enim istud*, etc. (*Matth. xxvi*). Cœpit ergo secum cogitare, quo pacto in Christo recuperaret quod amiserat in unguento, ita ut, cum trecentorum denariorum decima sint triginta denarii, ea summa ipsum vendiderit ac tradiderit. Non debet quoque officium mortuorum habere invitatorium, nisi corpore præsentem, nec in missa dici, *Dona nobis pacem*, neque per universum officium, *Gloria Patri*, quia sequitur et imitatur exsequias sui Salvatoris.

Sex itaque hujus diei sunt privilegia: Christi immolatio, inferni exspoliatio, mortis conculcatio, humani generis redemptio, paradisi apertio, et Scripturarum manifestatio. Ubi animadvertendum est quod Christus sua passione non tantum illos redemit, qui tum erant in lybno inferni, qui locus dicebatur sinus Abrahamæ, verum etiam omnes homines futuros, qui sancta morte vitam erant finituri. Nec sane omnes homines, qui in inferno erant extraxit. Unde Osee propheta: *O mors, ero mors tua; morsus tuus ero, inferne* (*Ose. xiii*). Scripturarum hodie facta est manifestatio, quia scripturæ Vete-

ris Testamenti, quæ prius erant obscuræ, hodie sunt declaratæ. Unde Dominus: *Consummatum est* (Joan. xix), inquit, quasi dicat: Omnia quæ de me hucusque scripta sunt, modo sunt impleta, quod scandalum est Judæis, stultitia gentibus. Crux igitur Domini multis modis in Veteri Testamento fuit præfigurata. Dictum est enim angelo percutienti Ægyptum: *Quamcunque domum intraveris, in ea occide omnes primogenitos, tam parvulos quam senes; tam viros, quam mulieres. Sed sic ubi scriptum fuerit Thau, non intrabis* (Ezech. ix). Thau vero signum est crucis, ita ut omnes damnentur, nisi per signum crucis salvantur. Sic Moses in deserto serpentem æneum erexit, et omnes qui eum intuebantur statim a morsu serpentum sanabantur (Num. xxi). Serpens æneus similitudinem habet serpentis nec est verus serpens. Similiter Christus habuit similitudinem carnis peccatricis, sed non veræ peccatricis, utpote qui nunquam peccaverit. Dictum est item Danieli ab angelo: *Duæ erunt septimanæ, et post septuaginta septem occidetur Christus dux noster* (Daniel ix). Ita aperte Moses: *Die, inquit, ac nocte erit vita nostra pendens, et videbitis et non cognoscetis* (Deut. xxviii). Verum profecto est quod nocte pependerit, quia tenebræ factæ sunt a sexta hora, etc. (Matth. xxvii). Quod autem *die*, certum est. Item Jeremias ait: *Ponens filiam pharetræ in renibus meis* (Thren. iii). Filiam, inquam, pharetræ, id est, lanceam. Itemque: *Congregabo omnes gentes, et erit signum eis, Thau T.* (Isa. lxi), quod crux est Domini. Sic rursus: *Ezechias convertit faciem suam ad parietem* (IV Reg. xx). Et David: *Scribantur hæc in generatione altera, et populus qui creabitur laudabit Dominum* (Psal. ci); hoc est, novus populus, nimirum gentilis. Atque in alio loco alius: *Plantavi, ait, vineam meam electam, et versa est in amaritudinem* (Jer. ii). Et quare, quæso? Quia *dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto* (Psal. lxxviii). Quemadmodum etiam alibi inquit Davidi: *Partiti sunt sibi vestimenta mea et super vestem meam miserunt sortem* (Psal. xxi). Quamquam hoc de tunica Domini inconsutili dictum videri potest. Sed eodem in loco idem expressius: *Dinumeraverunt omnia ossa mea* (ibid.), quoniam usque adeo eum in cruce extenderunt, ut omnia ejus ossa facile dinumerari potuissent. Sic postremo et Isaias ait: *Et erit principatus ejus super humerum ejus* (Isa. ix). Nam Christus portavit crucem, in qua triumphavit, ita ut vulgo dici consuetum sit Cyrenæum quidem crucem portasse, sed non sicut homo et Deus.

CAPUT XCVII.

Cur non conficiatur corpus Christi in Parasceve et de ordine ejus officii.

Corpus Christi non conficitur hoc die quatuor de causis: prima est quia Christus hoc die pro nobis revera immolatus est et, veritate veniente, debet cessare figura, ac ei dare locum; secunda, quod istiusmodi die reipsa Ecclesiæ Sponsus sublatus

sit, descendit enim ad inferos; tertia est quoniam tum temporis velum templi disruptum est, et cornua altaris sunt transversa, ita ut nobis non esset ubi corpus Christi conficeretur; quarta, quia Moyses dixit in Exodo: *Alius pugnabit pro vobis, et vos tacebitis* (Exod. xiv); alius, id est Christus. Sequitur ut de ordine officii hujus diei dispiciamus. Nam primo leguntur duæ lectiones ex Veteri Testamento, una ex rege, altera ex prophetis, scilicet ex Osee idque sine titulis. Deinde vero tractus quem vocant, canitur unus quatuor versuum; alius plurium, post quem legitur passio etiam sine titulo. Qua quidem absoluta fiunt orationes pro omni gradu Ecclesiæ, hoc est pro gentilibus sive ethnicis, pro Judæis, pro hæreticis et pro schismaticis. Atque ita deinceps crux extrahitur, ac cum ea ter in genua procedimus, cantando ter Græcè ἄγιος, et Latine *sanctus Deus*, etc., cum tribus versibus. Postea vero Dominicum corpus, quod reservatum fuit ipso die Cœnæ, altari imponitur, et cantata Dominica Oratione cum præfatione præposita, scilicet: *Oremus, præceptis salutaribus moniti*, etc., communicatur, ac deinde vero psalmi vesperarum cantantur cum oratione: *Respice, Domine*. Atque ita tandem officium terminatur.

CAPUT XCVIII.

Quare ita hujus diei officium sit institutum.

His itaque historicæ prosecutis, quid significant deinceps videamus. Quod enim duæ lectiones legantur, declarat Christum passum fuisse pro duobus potissimum populis, Hebræo nimirum et gentili. Sed earum una ex lege sumpta est, videlicet ex Levitico, altera ex prophetis, nempe Osee, quia Christi passio et a lege fuit ante præfigurata, et a prophetis prædicta, et a patriarchis sub velamine quodam nobis revelata. Abraham enim carnem Christi tectim immolavit, cum arietem sacrificaret; sic Abel quoque cum agnum in hostiam offerret. Quæ ita fuerunt Christi figura tanquam velamine tecta, ut intelligi non potuissent, nisi explicarentur. Assimilatus est præterea in prophetis, unde Dominus: *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, ita erit Filius hominis in corde terræ* (Matth. xii). Recitantur autem lectiones cum passione sine titulo, quod caput nostrum videlicet Christus nobis auferatur. Per tractum quatuor versuum intelligimus hominem Christi passione fuisse redemptum, qui ex quatuor conflatus est elementis. Hinc est quod Christus non in cœlo, neque in terra sit crucifixus, sed in medio, hoc est in aere. Fecit enim pacem inter cœlestia et terrena, atque etiam inter ipsa terrestria pacem conciliavit, postea quam erant similitudines et inimicitia inter unum hominem atque alterum, sed majores tamen erant inter angelum et hominem. Ipse vero Christus in omnibus per crucem pacem composuit, quod quæ inter se disjuncta ac discreta erant conjunxerit, et ex duobus unum fecerit. Est enim lapis angularis. Aut etiam quatuor illi versus tractus significant quatuor

partes crucis, quæ similis est ultimæ litteræ alphabeti Hebræorum, videlicet Thau, quæ sonat, si interpretetur *signum*. Omnia volumina veteris legis significarunt crucem Domini.

Hoc ergo die quatuor in uno tractu versus dici debent, ad declarandas quatuor partes crucis, sicut et quinque dicuntur in quarta feria, quod quinquies Christus sanguinem suum effuderit : primo in circumcissione, secundo in oratione, tertio in flagellatione, quarto in crucifixione, quinto cum esset lanceatus. Tractus qui prolixior est, representat magnum istud bellum Davidis contra Goliath. Nam et Christus noster David hodie magnum Goliath, id est diabolus, debellavit. Quædam Ecclesiæ tractum canunt, videlicet : *Qui habitat, etc. (Psal. cxx)*, quia Christus a diabolo primum latenter fuit tentatus, velut a dracone quopiam latitante sub petra, sed postea in passione tanquam a forti leone acriter fuit veratus, quod per hunc versum facile exprimitur : *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem (ibid.)*. Passio legitur ideo, quia tum Christus reipsa patiebatur. Cum autem ventum est ad illum locum : *Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem (Math. xvii)*, tunc duo hypodiaconi duo mantilia, vel duos alios pannos altari impositos, auferunt, quod quatuor illi milites qui Christum crucifigebant ex duabus ejus vestibus sibi indumenta conferunt, historiam ipsam representantes. Aut certe remotio pannorum fugam significat apostolorum, qui erant quasi vestes Christi. Petrus enim ad vocem unius ancillæ ipsam negavit, et Joannes nudus aufugit. Tertia vestis, quæ in altari relinquitur, designat vestem Domini inconsutilem non fuisse scissam, vel partitam, sed sortitione uni contigisse. Unitas enim Ecclesiæ non potest, nec unquam potuit ab hæreticis et schismaticis scindi, cum nulla sit sapientia adversus Dominum. Christus cum in cruce pateretur et maxima animi angustia affligeretur, prolixè oravit decantans decem psalmos, scilicet : *Deus, Deus meus, respice in me (Psal. cxi)*, usque ad, *In te Domine, speravi (Psal. cxx)*, donec pervenisset ad istum versum : *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum (ibid.)*, quo emisit spiritum. Quare et nos quoque, postquam passionem recitavimus quæ Christi anxietatem et dolorem exprimit, oramus, quantumvis sane mos iste orandi infrequens et insolitus sit. Usu enim jam pridem receptum est ut diebus aliis ante evangelium dicantur orationes. Verum hoc die contra sit ordine permutato : quod et in initio a nobis dictum est, quo quædam officia in Quadragesima transmutari ostensum est. Oravit autem Christus pro tribus, pro se, inquiens : *Pater, clarifica Filium tuum (Joan. xvii)*; pro suis, aïens : *Pater, pro eis, quos dedisti mihi rogo (ibid.)*, et pro illis etiam qui credituri erant in eum, dicens : *Pater, non tantum pro eis rogo, sed pro omnibus illis qui credituri sunt in me (ibid.)*.

A Ex quo sequi videtur quod non debeamus orare pro illis quos scimus non esse salvandos, veluti pro eis qui in inferno remanserunt, et pro Juda qui desperavit. Sed et nos similiter oramus, partim pro nobis, partim pro omni gradu Ecclesiæ, scilicet pro neophytis, gentilibus, Judæis, hæreticis et schismaticis, ut eis Deus gratiam suam infundat, et ad fidem Catholicam convertat, flectentes quidem genua pro aliis, verum non pro Judæis, quoniam isti illudentes Christo genua flexerunt. Obiter ergo hic animadvertite id quod legitur ante genuflexionem non esse orationem, sed adhortationem quemadmodum est *oremus* et quasi quamdam ostensionem pro quibus simus oraturi. Quod vero postea dicitur, oratio est. Item rursus animadvertite tres fuisse illusiones, quas Judæi genibus flexis Christo exhibuerunt. Et quidem prima fuit, velata ejus facie in atrio pontificis, altera vero prætorio. Quoniam illo tradito Judæis a Pilato ut ipsum crucifigerent, milites spinæam plectentes coronam flexis genibus illudebant ei. Quod quamvis a Judæis factum non fuerit, ascribitur tamen illis, quod causam præstiterint. Tertia denique illusio fuit, cum prætereuntes illi jam in cruce pendenti dicebant : *Vah, qui destruis, etc. (Math. xxvii)*. Contra illas tres illusiones nos ante crucis revelationem tres præmittimus adorationes cum dicimus ter *Agius, etc.*, quasi ter honorantes illusum propter nos; idque duabus linguis, quia tertia adhuc silet. Hinc igitur et illud notandum venit, quod, cum multa sint genera linguarum, tres tamen potissimum existant principales; prima Latina, propter nobilitatem et dominium Romani imperii; secunda Græca, propter sapientiam; tertia Hebræa, utpote quod cæterarum linguarum mater sit. His autem tribus linguis descriptus fuit titulus Domini in cruce. Quare præter reliquas linguas hæ tres solum in missa usurpantur, dum in ea canimus Græcè *Kyrie eleison*, Hebræice *Alleluia, etc.* Latine. Adversus tres Judæorum accusationes in Christum, dicimus nos tres excusationes in persona Salvatoris, scilicet, *Popule meus*, ubi Christus exprobrat illis sua beneficia, liberationes videlicet ab Ægypto, regimen in deserto, introductionem in terram optimam. Quasi dicat Christus : Tu accusas me, quod tributum dari negaverim, deberes potius gratias agere, quia te liberavi a servitute Ægypti. Tu accusas me, quod regem me fecerim, verum satius foret quod gratias ageres de eo quod splendide et regulariter te in deserto paverim. Tu denique me accusas, quod dixerim me Filium esse Dei, sed gratitudinis signum potius exhibe, quod tibi dederim terram lacte et melle manantem.

His ergo ita dictis, crux aperta ac nudo proferatur ad significandum omnia quæ fuerant obscura, tunc fuisse manifesta, et salutarum crux hisce verbis : *Ecce lignum, etc.*, quoniam per crucem omnibus salus reformatur ac restituitur. Postea autem adoratur, id est cum reverentia osculatur; solus enim Deus adorandus est, et cætera illius causa ve-

neranda. Crux ergo adoratur ideo, ut ostendamus nos debere humiliter facere quod illi fecerunt superbe. Osculata cruce, Dominicus corpus altari apponitur, et tunc sacerdos cum præfatione præposita, videlicet : *Oremus, præceptis, etc.*, quam addidit beatus Gregorius, cantat Orationem Dominicam. Quo quidem representatur antiqua apostolorum consuetudo, qua in celebrandis missis utebantur. Olim enim apostoli hæc tantum verba proferebant, quæ dixit Dominus : *Hoc est corpus meum, etc.* (*Matth.* xxvi); et, *Hic est sanguis novi testamenti, etc.* (*Ibid.*), quibus ipsi apostolici postea addiderunt Orationem Dominicam. Atque hæc est consuetudo apostolorum quæ hic representatur, eo modo quo antiquitus celebrabatur, sed Gelasius papa, Gregorius et Cælestinus multa tandem addiderunt, ut supra dictum est. Facta autem communione, statim cantantur vesperæ cum oratione, et tam missa quam vesperæ una finiuntur collecta. Hoc ita peracto, crucifixus in suum locum reponi debet, ante quem necesse est, ut chorus psalmos psallat, etiam episcopus vel loco ipsius vicarius ejus, idque tantisper usque ad horam illam, qua Christus resurrexerit. Atque ita tum celebrare debet mysterium de resurrectione. Primo namque provenit labor, secundo clamor, tertio autem exauditio, unde Psaltes ille : *Ad Dominum, inquit, cum tribularer, clamavi, et exaudivit me* (*Psal.* cxix.) Quare et nos oportet ejus esse imitatores.

CAPUT XCIX.

De duabus partibus sacramenti.

Nunc dicendum est, quare una pars sacramenti, scilicet corpus, sub specie panis reservetur die Cœnæ, et altera pars, scilicet sanguis, sub specie vini non reservetur. Ac duæ quidem sunt causæ, quamobrem corpus reservetur. Prima est ne fortasse quispiam ex hac vita sine viatico discedat, quod evenire posset, si reservaretur; atque institutum ita est ab Innocentio papa. Secunda est quod illis tribus diebus maxime omnes ii religiosi quibus necessitas est, debeant communicare. Quare oportet ut sacramentum illud reservetur, quoniam eo die consecrari non debet: ut supra ostensum est. Cur autem sacramentum vini non servetur, triplex est ratio: Prima est quia, cum vinum liquidum sit, non posset tam bene reservari, quin quadam negligentia facile queat labi; secunda est quod duos sacrificiorum ritus suis temporibus approbaverit Deus, veterem legis, videlicet suo tempore, et novum hoc tempore. Hos duos ritus significant panis et vinum, licet utraque res sit novi sacramenti, panis nempe novum, et vinum veterem. Nec mirum videri debet, si per rem novi sacramenti veteris sacrificium significetur, cum et contra invenitur, rem videlicet veteris Testamenti declarare novum. Nam quartis feriis septimanarum quando ordines celebrantur, duæ lectiones ex veteri Testamento recitantur, quarum altera quæ sub nocturnali tomo exprimitur, vetus significat Testamentum; altera vero quæ sub

A tono communi, Novum. Ex eo itaque, quod vinum non reservetur, ostenditur vetus sacrificium cessare debere. Tertia ratio est, quod idcirco non reservetur, quia Christus dixit in cœna : *Amen dico vobis, quod amodo non bibam de hoc genimine vitis, donec bibam illud vobiscum novum in regno Patris mei* (*Matth.* xxvi).

Si quis autem roget, num istud vinum, quod eo die in communione sumitur, ex Dominici corporis contactu consecratur, quamvis complurium scripta illud asserere videantur, nos tamen veritatem magis sequentes et ea quæ sancti Patres tradiderunt, dicimus vinum illud omnino non esse consecratum ex illo contactu, sed sanctificatum. Est enim differentia inter consecratum et sanctificatum. Consecratum dicitur quod in consecratione, ut ita dicam, transubstantiatur. Sanctificatum vero est quod per verborum significationem efficitur sanctum sine aliqua transubstantiatione, ut aqua lustralis, quam ideo benedictam dicimus. Rursus sanctificatum dicitur, quod a tractu rei sanctificatæ magis efficitur referendum. Si autem diceretur, quod solo contactu vinum vel aqua consecraretur, magna profecto inde sequeretur rerum perturbatio et confusio. Sic enim contingeret calicem non posse lavari, indeque efficeretur, ut jam sexcenti panes unius hostiæ contactu, sine verbo possent consecrari; et si una aliqua gutta aquæ lustralis seu benedictæ in stagnum vel puteum, qui ex lacunis scaturit, infunderetur, aqua illa perpetuo benedicta maneret: atque ejusmodi infinita alia incommoda, ex ea re nascerentur. Jam etiam prætereo, si Dominici corporis tactu vinum consecraretur, contra decretum fieri quod prohibet, ne hoc die consecratio fiat.

Quod autem hic quæritur quamobrem Christus discipulis prius corpus suum dederit mysticum quam in veritate illud offerret, discussum satis apud alios est. Advertendum ergo hic est, et repetendum, quod paulo ante a nobis dictum est, utpote secundum triplicem Christi crucifixionem, quæ hoc die re ipsa facta est, tribus horis, tertia videlicet sexta et nona per universum annum missas celebrandas esse. Hora enim tertia crucifixus est linguis Judæorum aientium : *Tolle, tolle, crucifige eum* (*Joan.*, xix). Hora sexta in cruce positus fuit, et nona expiravit; quapropter hæc horæ ad celebrandas missas canonicæ sunt institutæ, quæ Christi immolationem mystice representant. Diebus enim festis cum a libidine est abstinendum, missa debet tertia hora celebrari; pro festis, sexta, et in jejuniis nona, sin aliter fiat certe canonicæ et regulare non est. Exceptis interim iis temporibus, quibus nocte missa celebrari debeat, ut in Natali Domini et in Sabbato Paschæ. Missa enim quæ tunc celebratur, non ad Sabbatum pertinet, sed ad diem Resurrectionis. Unde etiam nunc Romæ et per universum Ravenensium archiepiscopatum, sub quo et Bononiensis Ecclesia continetur, tunc missam non celebrat usque ad noctem. Quod autem sic fieri debeat, satis

ipsa ostendit oratio, quæ tum dicitur : *Deus, qui hæc sacratissimam noctem*, et illud quod in cerei, quem vocant, benedictione canitur : *Hæc nox est*. Sic itidem quotiescunque ordines conficiuntur, nocte missa celebrari debet, quoniam officium majorum ordinum ad diem spectat Dominicam. Sed quia a jejuniis incipere oporteat, ideo in Sabbato post vespertas illud inchoamus, et ad noctem usque protelamus.

CAPUT C.

De officio tenebrarum.

Nunc vero considerandum est quamobrem tribus noctibus continuis officium quod tenebræ appellantur celebremus, quemadmodum ad illud officium pulsandum sit, quare et quot candelæ accendantur, et quomodo eæ exstinguantur, et deinde etiam de officii qualitate. Posito itaque Christo in cruce tribus horis fuerunt tenebræ, a sexta usque ad nonam, ita ut complectamur sextam et nonam, dum sol patiebatur eclipsim, non quidem naturalem, sed miraculosam, quanquam eam infideles juxta naturam ita accidisse mentiebantur. Quamobrem sane propter tanti illius miraculi memoriam, per noctes tres illas horas repræsentamus. Ad officium tenebrarum non campanis pulsandum est, sed ligneis tabulis. Campanæ enim significant, ut dictum est, concionatores. Atque ideo campanis non pulsatur, quia concionatores, hoc est discipuli Domini, non solum nomen ejus non prædicarunt, sed et negaverunt, ut Petrus et fugerunt. *Scriptum est enim : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis (Matth. xxvi)*. Unde Dominus videns eos ad fugam paratos ait : *Quem quæritis? (Joan. xviii)*. Quasi diceret : *Si me quæritis, sistite eos abire (ibid.)*. Magnus tamen ex ligno editur sonus. Tabula lignea Christum significat qui in ligno clamabat, prædicabat et orabat, dicens : *Pater, dimitte eis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii)*. Pulsatur igitur ligno, quod tum solus Christus existit concionator.

CAPUT CI

De numero candelarum.

Dicendum modo est de candelis, atque hic quidem in numero diversitas est. Quidam enim septuaginta duas accendunt, quidam viginti quatuor, quidam quindecim, quidam etiam duodecim, quidam novem, et quidam septem. Sed hi tamen omnes non absque mystica significatione hoc faciunt. Nam septuaginta duæ candelæ septuaginta duos discipulos significant, quorum prædicatio, sive concio, in morte Christi extincta est; vel ad designandum quod Dominus septuaginta duabus horis in sepulcro quieverit per synecdochem, quemadmodum dicitur tribus diebus et tribus noctibus, in corde terræ latitasse; vel septuaginta duas nationes, et septuaginta duo genera linguarum. Viginti quatuor candelæ quæ prius accenduntur, et postea exstinguuntur, hunc versiculum : *Gloria Patri et Filio, etc.*, significant, qui viginti quatuor vicibus in nocturnis festivitatum cantari soleat et in hoc officio omnino tacetur, quo-

niam laus Trinitatis, ad quam pertinet versus ille in morte Christi videtur extincta. Quindecim candelæ duodecim apostolos et tres Marias significant, qui omnes laudem Dei tunc subtraherunt. Sed apostolis tamen fugientibus, tres Mariæ, ut quæ minus metuebant, circa eum, quoad poterant, versabantur. Unde legitur : *Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum, et derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos (Job xix)*, id est, mulieres quæ unt quasi pellicula quædam. Duodecim candelæ duodecim expriment apostolos. At vero novem humanum genus significant, quod propter peccatum suum a consortio novem ordinum angelorum semotum est, et a vera luce exclusum. Per septem candelas, septiformis Spiritus sancti declaratur gratia, quæ in cordibus discipulorum pene fuit extincta.

Ut autem de numero candelarum sit, omnes manu cerea debent exstingui. Et quidem per manum ceream intelligitur manus illa quam vidit Balthasar rex Assyriorum, scribentem in pariete verba hujus modi : *Mane, Thecel, Phares*, quæ sic exposuit Daniel : *Mane, id est enumeravit, Thecel, appendit, et Phares divisit (Dan. v)*. Hic ergo sensus est : Dicit Dominus : Numeravi tempus regni tui, et opera tua bona et mala, et appendi et inveni plus mali quam boni, atque ideo dividetur regnum tuum in Persas et Medos. Quod utique factum est per Cyrum et Darium. Quemadmodum igitur regnum illud propter mala opera regis extinctum fuit, et divisum in perpetuum, ita quoque regnum Judæorum, propter peccatum in morte Christi commissum, divisum est et in posterum penitus deletum. Vel, quod melius est, manus cerea repræsentat manum Judæ, quæ fuit cerea, id est ad malum flexibilis, per quam Christus, rex noster et lucerna vera, traditus fuit et extinctus, quantum in ipso fuit. Atque ita per manum ceream significatur illius manus, de quo Christus ait : *Qui mecum intigit manum, etc. (Matth. xxvi)*. Ut enim hæc exstinguit lumen, ita illa verum lumen exstinxit, quantum in se fuit. Aliquando vero plures candelæ sine certo numero incenduntur, nec observatur aliquis numerus, ita ut vel quælibet mulier aut vir suam isthic sibi accendat. Per quas candelas significantur prophetæ et alii sancti Patres, qui propter Christum lumen mundi venturum annuntiantes, atque aliis verba salutis concionantes et prædicantes, variis vexati pœnis mortui sunt et extincti. Nec vero omnes candelæ simul exstinguuntur, sed successive nunc hæc, nunc illa, quoniam discipuli non simul ab eo recesserunt, sed paulatim, cum unus decessisset, abiit et alter. Una tamen quæ in earum medio est collocata, non exstinguitur, sed absconditur et occultatur, posteaque in apertum profertur, ac ejus luce omnia ecclesiæ lumina rursus accenduntur. Hic est Christus, qui licet videretur secundum corpus extinctus, secundum divinitatem tamen vivebat, quæ illis erat occulta. Hic enim paulo post resurgens cum luce clarissima se suis discipulis manifestavit, quando

in eorum mentibus charitatem jam propemodum A
extinctam sua illustratione iterum inflammavit.

Nunc de ipso officio prosequamur, quod univer-
sam Christi sonat passionem. Primus ergo versus,
a quo noctis officium alioqui incipi consuevit,
nempe: *Domine, labia mea aperies (Psal. l.)*, subte-
tur, quod Christus caput nostrum a nobis auferatur.
Sic nec *Deus in adjutorium* dicimus, quia no-
stro pastore percusso nos ihlius oves, a quo petamus
auxilium non habemus. Invitatorium autem ideo
non exprimitur, ne per hoc pravum istud Judæorum
consilium contra Jesum factum quodammodo imi-
temur, sed potius ut ipsum per invitatori silentium
detestemur. Ad lectiones quoque benedictio neque
petitur, neque datur, quod pastor qui gregi suo
benedicat modo non adsit. Vel quia per *Jube, domne*, B
significantur illi qui eunt concionatum, et per *Tu
autem*, illi qui concionandi munus obierunt, et inde
reversi sunt. Sed nec hi, nec illi tum aderant, si-
quidem aufugerant. Debent ergo dici lectiones etiam
lamentando, et maxime illæ quas Threnos appella-
mus Jeremiæ, qui deslevit sanctum illum regem
Josiam. Luget Ecclesia etiam tunc passionem, et
mortem Domini. Sed quia propter peccata nostra
ipsum amisimus, si eundem volumus recuperare,
certe ut ad pœnitentiam convertamur, ideo sub
finem lectionum per hunc versiculum, scilicet: *Je-
rusalem, Jerusalem, convertere ad Dominum Deum
tuum*, eo admonemur. Leguntur Threni Jeremiæ,
hoc est lamentationes, si verbum verbo interprete-
mur, quæ ita a Trenarō monte sunt appellatæ, ubi
animarum lamentationes, quæ isthic puniuntur,
sæpius audiuntur. Possunt tamen ideo vocari Threni,
quod semper post tertium quemque versum sequatur
littera ex Hebraico alphabeto, quod universum
in illis lamentationibus quater ordine ponitur,
Idcirco autem Jeremiæ lamentationes legimus, quoniam
sicut ille deploravit mortem Josiæ et destru-
ctionem gentis suæ futuram, ita nos deploramus
mortem Christi.

CAPUT CII.

*De expositione trium quæ præterea in eiusmodi officio
observantur.*

Restant deinceps tria inquirenda: primo quam-
obrem in hoc officio noctis antiphona quæ ad *Bene-
dictus* canitur, atque etiam totus psalmus tam alta
voce, et quasi terribili cantetur; deinde vero quare
quidam tropi hujus officii sine lamentabiliter dicantur.
Postremo cur tribus hisce noctibus ipsum offi-
cium noctis alta voce, quasi terribili et manifesta
decantetur, diurnum autem tacite ac voce omnino
dimissa. Verum enimvero quod antiphona ad *Bene-
dictus*, et ipse etiam psalmus extinctis candelis, voce
elevata et velut horribili canatur, significat tu-
multum cohortis, quam cum gladii et fustibus se-
cum Judas adduxit, quando Christum traderet. Per
nocturnum autem officium tenebrarum declaratur
prophetis prophetarum, et per diurnum, prædicatio
sive concio apostolorum. Quapropter officium noctis
alta voce canitur, quia prophetæ aperte quæ de

Christo erant ventura prædixerunt, et quod illis Spi-
ritus sanctus dictabat omni semota formidine nunti-
averunt. Sed diurnum officium submissa voce can-
tatur, quod apostoli aut omnino tacuerint, aut certe
occulte prædicaverint, et concionati fuerint. Con-
tinet autem cohors quinquaginta milites qui ob id
tanto numero cum Juda missi sunt ad Christum capi-
piendum, quoniam Judæi verebantur ne populus,
qui eum libenter audiebat, si hanc prodicionem
sciret, suas interponeret partes ad ipsum liberan-
dum. Aut certe ideo, quia facile opinabantur eum
esse fortissimum, et omnino talem, ad quem capiend-
um pauci non sufficerent. Videbant namque Domi-
nica præcedenti ipsum solum flagello ex funiculi
confecto omnes vendentes et ementes potenter e
templo ejecisse, ac nummulariorum mensas fortiter
evertisse. In quo quidem facto præterea viderant
fulgorem quemdam, quasi quosdam radios igneos,
ex ipsius facie exire. Porro autem tropi, id est ver-
sus illi, qui tribus istis noctibus in fine officii cum
Kyrie eleison, et *Domine, miserere*, velut lamenta-
biliter decantantur significant lamentationes et do-
lores mulierum, quæ propter cognationem Jesum
ab Galilæa fuerant secutæ. Inter quas erant Maria
Magdalena, Maria Jacobi et Salome, plorantes juxta
sepulcrum (*Matth. xxvii*). Tropis cantatis, in qui-
busdam Ecclesiis ad terram procedentes dicunt:
Miserere mei, Deus (Psal. l.), et collectam, videlicet
Respice, quæsumus, Domine, super hanc familiam, etc.

CAPUT CIII.

De purgatione pavimenti.

Post hæc dicendum est, cur Quinta feria ecclesiæ pa-
vimentum mundetur et altaria denudentur, ac deinde
quamobrem eadem feria ipsa altaria vino et aqua
laventur, atque asperis ramis, præsertim taxi aut
buxi quasi frixerentur. Ad primum quidem prompte
intelligendum, oportet cognoscamus Ecclesiam esse
corporalem, aliam spiritualem. Corporalis est do-
mus in qua divinum officium perficitur; spiritua-
lis vero est velut convocatio quædam fidelium. Sicut
enim ecclesia corporalis lapidibus ex diversis locis
congregatis construitur, ita quoque spiritualis Eccle-
sia ex diversis convocatur hominibus, ita ut hinc
Ecclesia ipsa appellata sit convocatio, quanquam
nomen illud proprius ac verius spirituali Ecclesiæ
conveniat quam corporali. Homines enim convocan-
tur, non lapides. Sæpenumero tamen fit ut nomen
ejus, quod significatum est, significanti attribuat. In
Ecclesia igitur spirituali sunt pavimento Christi
pauperes, hoc est, pauperes spiritu, qui in omnibus
sese humiliant, ut hinc propter humilitatem pavi-
mento maxime assimilentur. Quare obiter notemus
tria esse genera paupertatis, quorum primum pau-
pertas dicitur necessitatis, quæ est in egenis; alte-
rum simulationis, quæ in hypocritis est; tertium
autem vocatur paupertas spiritualis, quæ consistit
in bonis. Prima paupertas tolerabilis est, secunda
detestabilis, tertia laudabilis, ita ut omnibus iis
benefaciendum sit propter Dominum. Nec sane ullus
sit fortunæ respectus quantum ad primam pauper

tatem, vel causæ quantum ad secundum, sed naturæ A hominis. Pavimentum ergo ecclesiæ mundat ille, qui pauperibus propter Dominum pedes lavat cæteraque misericordiæ opera exhibet.

CAPUT CIV.

De nudatione altaris

Sequitur de nudatione altaris, quæ pars est in ecclesia dignior, usque adeo, ut si altare removeatur, ac rursus ædificetur tota ecclesia, iterum sit consecranda. Verum contra, etiam si ecclesia removeatur, hoc est pars ejus aliqua aut plures, altari immoto, ecclesia non consecratur, sed alia sanctificatione mundatur. Altare enim Christum significat. Præcepit namque Deus in lege : *Altare de terra facietis mihi* (Exod. xx). Altare de terra est Christus natus de Virgine. Unde dicitur : *Veritas de terra orta est* (Psal. lxxxiv). Hæc est terra quæ dedit fructum suum, fructum sublimem, Christum videlicet sublimatum super choros angelorum in cælis. Nudatio ergo altaris declarat quod Christus in passione sua denudatus visus sit, et despoliatus illis signis quibus ante in faciendis miraculis apparuerat gloriosus, cum solus vendentes atque ementes et templo ejecerat, facie ejus splendoris radios emittente. Qui enim prius tam potens tam gloriosus apparuerat, modo in passione visus est debilis et abjectus. Unde Isaias : *Vidimus, inquit, eum non habentem speciem neque decorem* (Isa. l.ii); et Hilarius : « Ante, ait, passionem apparuit Deus et homo, in passione totus homo, post passionem totus Deus. » Vel etiam altaris nudatio repræsentat ipsam ac veram Christi nudationem, quando milites eum spoliaverunt, et ejus vestimenta partim sunt partiti, partim sortitione abalienarunt. Aut certe vestem Christi apostolos esse dicimus, quibus Christus tanquam vestibus quibusdam ornabatur, et per quos nomen illius erat magnificatum. Altare igitur nudatur quoniam Christus a suis discipulis fugientibus, et nomen ejus tacentibus, relinquitur. Proinde vinum et aqua quibus altare lavatur significant sanguinem redemptionis nostræ et aquam regenerationis, quæ ex latere Christi fluxerunt, quando latus ejus lancea fuit apertum. Altare ergo abluitur, quia corpus Christi verum altare, sanguine et aqua in cruce aspersum fuisse creditur. Rami autem asperi quibus altare fricatur, significant spineam coronam, qua coronatus est Christus, aut flagella amara, et ictuum vibices, et graves dolores quos in morte sustinuit. Sunt ideo rami hispidi sicut rami taxi, quibus pavimentum mundatur, quod nos debeamus vitiis mundari, et in elemosynis pauperibus providere, quatenus hi sint, qui nos in æterna tabernacula recipiant. Ipsorum enim est regnum cælorum, quod intelligendum est de pauperibus bonæ voluntatis, sive spiritus.

CAPUT CV

De Sabbato.

His ita de vi feria prosecutus, transeundum est ad Sabbatum, in quo dicendum prius est de ipsius

diei nomine, ac postea de ejusdem officio, servato ordine. Hoc ergo Sabbatum κατ' ἀπονομασίαν proprie Sabbatum sanctum appellatur. Sabbatum autem interpretatur *requies*, quoniam tempore creationis mundi quam Deus sex diebus absolvit et septimo die ab opere requievit. Quamobrem in lege Deus præcepit hunc diem ab omni servili opere observari, ita ut in veteri lege haberetur sanctus. Verum hoc Sabbatum κατ' ἕξιν, seu *per excellentiam* ita est appellatum, quia significat requiem Christi ab opere recreationis in vii ætate. Quemadmodum enim Deus opere creationis mundi, sexto die completo, septimo conquivit; ita quoque in sexta ætate, recreationis opere absoluto, scilicet nativitate, passione et cæteris omnibus, quæ de illo prædicta fuerant, vii ætate requievit, quæ secundum quorundam opinionem ab ipsius passione fuit auspiciata. Alii tamen dicunt eam incœpisse a morte Abeli. Quando enim anima Christi mortalitatem et omnem patibilem corporis qualitatem exuisset, quasi in requie conquivit.

CAPUT CVI.

De officio Sabbati.

Nunc de ejusdem diei officio videndum est; et in principio quidem officii omnis ignis in ecclesia extinguendus debet, posteaque e saxo calibe aut ferro alterum excuti : quod fieri debet ex sarmento, quoniam Christus de se dixit : *Ego sum vitis vera* (Joan. xv); deinde debet benedici cum cruce et aqua lustrali. Quo quidem facto cereus paschalis, ut vocant, benedicitur, atque incenditur cum duobus parvis aliis cereis, qui ab illo accenduntur. Unus enim ab una parte consistit, alter ab alia; inter quos maximus statuitur cereus. Duo igitur minores cerei declarant sanctos veteris et novi testamenti, qui, tam videlicet hi quam illi, omnes per Christum sunt illuminati. Vel duo cerei significant doctrinam apostolorum et prophetarum, qui eum Christo in doctrina concordant et conveniunt. Tandem vero viginti quatuor in quibusdam Ecclesiis leguntur lectiones. Ac Romæ quidem hoc pacto fieri solet, ut duodecim recitentur Græce, et totidem Latine. In nonnullis autem Ecclesiis legunt tantum duodecim, et in nonnullis duntaxat septem. Atqui viginti quatuor legunt, duodecim ob id Græce recitant propter auctoritatem septuaginta Interpretum, quorum auctoritas quondam in Græcia maxime floruit, atque etiam in illa parte Italiæ, quæ magna olim dicebatur Græcia. Verum duodecim ideo dicuntur Latine, propter auctoritatem translationis Hieronymi. In minimis tamen Ecclesiis non habent, nisi sex ob senarium numerum qui quodammodo perfectus est. Qui vero duodecim servant, illud faciunt propter numerum apostolorum. Lectis ergo lectionibus itur ad fontem cum litanis, atque aqua benedicitur et consecratur. Sed peracto eorum baptismo qui fuerant baptizandi, reditur pari ratione cum litanis. Qua quidem finita ipsam missam auspicamur a *Kyrie eleison*. Nam in ea missa introitus, graduale, offertorium et commu-

nio præter solitum subticentur. Eodem modo et *Agnus Dei* a quibusdam quidem dicitur, a quibusdam vero non. Suscepta hostia, statim vesperæ cantantur, idque cum duobus tantum psalmis, nimirum: *Laudate Dominum, omnes gentes*, etc. (*Psal. cxvi*), cum *Magnificat* (*Luc. 1*). Atque ad eum modum una adjecta oratione totum ejus diei officium absolvitur.

CAPUT CVII.

Quare hæc omnia fiant.

His itaque sic breviter, et quasi historice enarratis, rationes quare hæc omnia fiant prosequamur, et quid significant suo ordine videamus. Ignis, qui antequam novus excuteretur erat in Ecclesia, veterem connotat legem. Quod ergo vetus ignis extinguitur, significat omnia legalia Veteris Testamenti Christi passione fuisse completa, et exinde debere illa cessare. Saxum, ex quo ignis excitatur, Christus est, super quem tanquam solidam ac firmam petram ecclesia est ædificata, a qua Spiritus sancti ignis procedit. Elicitur tamen aliquando ignis ex crystallo. Nam si crystallus supponatur orificio phialæ aqua plenæ ad solem, sine mora ignis e crystallo illico excutietur, si igni fomentum, quod apponi solet, adjunctum fuerit. Crystallus significat puram et pellucidam Christi carnem, quæ sine labe fuit. Cereus et renovatus et illuminatus significat quod Christus resurgens a mortuis, in carne gloriosa verus Deus apparuerit. Atque ita cereus illuminatus exprimit Christum, divinitatis splendore illuminatum. Quod autem ex igne maximi cerei duo minores ac cætera Ecclesiæ lumina incenduntur, declarat non solum prophetas et apostolos, qui per minores duos cereos, ut paulo ante dictum est, intelliguntur, igne sancti Spiritus illuminatos, sed quod omnes etiam Ecclesiæ fideles eodem igne illustrentur. Simili ratione declaratur divinitatis plenitudinem in Christo fuisse, quod a quibusdam in principio benedictionis cereus accendatur, quanquam profecto melius et commodius tum primum accendi debere videatur, cum in benedictione agitur de igne. Crux ex thure cereo imprimitur, quod nimirum significat holocaustum, id est totum incensum, et totum combustum, sine igne assumptum. In veteri namque testamento duo solebant facere sacrificia, matutinum quod totum incendebatur, et dicebatur holocaustum. Crux de incenso designat sacrificium legis vespertinum, quod immolationem Christi in ara crucis factam, idque in ipso mundi vesperæ præfigurabat, quodque in ejus passione completum fuit.

CAPUT CVIII.

Quid per cereum paschalem significetur

Annottatur quidem in cereo paschali annus ab Incarnatione Domini. Christus enim antiquus et magnus annus est, ac dierum plenus, si sumamus computationis nostræ initium a conceptione, quando B. Maria dixit: *Ecce ancilla Domini* (*Luc. 1*). Eo namque dicto statim Christus fuit homo, atque ipsa

A Spiritu sancto plena. Ideo ergo Christus annus dicitur, quod quemadmodum in dierum anno sit fructuum plenitudo, ita in Christo et fuit, et etiam nunc est omnium bonorum plenitudo et abundantia. Habet enim Christus suos menses, habet suos dies, siquidem duodecim apostoli duodecim menses sunt, et reliqui dies Christiani omnes et fideles, quorum ioræ sunt neophyti. Inscribuntur quoque cereo paschali indictio vel æra atque epacta, quoniam actiones omnium et successiones temporum per Dei dispositionem recte disponuntur. Vocabatur autem indictio antiquitus spatium quindecim annorum, quod ex tribus constat quinquenniis, in quibus orbe triumphato persolvebatur Romanis tributum ex universo orbe. Primo autem quinquennio solvebatur aurum, secundo argentum, tertio ferrum, ad faciendam arma, et æs ad ornandam civitatem. Et sic singula quinquennia illius spatii quindecim annorum similiter appellabantur indictio. Finitis autem quindecim annis revertebatur tributorum indictio, ut prius, quæ quod ita tribus lustris indicebatur, sic dicta est. Appellatum item est tributum hoc æra æræ, quod eodem modo singulis annis omnis orbis reipublicæ Romanæ quodcumque genus æris persolvere professus fuerat. Prius ergo fuerunt indicationes, et postea æræ, ob *æs*, *æris* sic dictæ. Ad cujus tandem nomenclaturam accessit epacta, quod *additionem* significat a Græco verbo *ἐπιθήκη*.

CAPUT CIX.

De consecrando sive benedicendo cereo.

Cereus a diacono benedici et consecrari oportet, non autem a sacerdote vel episcopo, etiamsi sint præsentés, quantumvis majoris sint ordinis et dignitatis. Per quod quidem intelligitur quod Christus resurgens ex mortuis primo sese obtulerit et ostenderit mulieribus, per quas, utpote quæ erant sexus debilioris, gloriam suæ resurrectionis discipulis suis nuntiavit. Sed nec illud temere fecit Dominus. Nam quemadmodum principium mortis per feminam in mundum intravit, ita quoque necessarium fuit ut initium nostræ restitutionis et salutis per mulierem mundo annuntiaretur. Unde profecto cursorie considerandum est mulieres tribus gaudere privilegiis, quorum primum est, quod in paradiso sit condita ac creata; alterum, quod ex muliere natus sit Christus; et tertium, quia resurgens a mortuis primo apparuit mulieri (*Joan. xx*).

CAPUT CX.

Cur tituli hic taceantur, et de baptismo.

Duabus de causis tituli lectionum non præcinnuntur, quarum prima est, quoniam Christus caput nostrum necdum nobis sit restitutum. Secunda vero, quia qui sunt baptizandi, ad quos totum illius diei officium pertinet, adhuc in ima ignorantia Scripturarum profunditate immersi detinentur. Cum ergo Scripturas non intelligant, non expedit earum nominare auctores. Inde quoque est quod tum lectiones recitentur ex Veteri Testamento, cujus cognitio non nisi spiritu renatis perfecte manifestatur.

Absolutis lectionibus in magnis quibusdam Ecclesiis litania juxta numerum religiosorum, qui isthuc conveniunt decantatur. In quibusdam vero Ecclesiis ter dicitur; ut fides Trinitatis representetur. Quod autem eundo ad fontem ac redeundo litania canteur, declarat sanctos orare pro baptizandis, ut baptismi sacramentum vera fide percipiant, et jam baptizati deinceps in veritate fidei et sacramento confirmantur. Sciamus ergo quod in baptismo tempore apostolorum aliud nihil dicebatur, nisi hoc tantummodo: *Ego baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti*. Sed B. Clemens ex doctrina B. Petri inunctionem chrismatis et olei addidit. Postea Leo et Damasus, summi pontifices, ac beatus Ambrosius reliqua adjecerunt, priusquam baptizabant in fluvii et stagnis. Quod vero sacerdos in aquis suaviter anhelat, significat fidelem facile diabolum posse abigere. Anhelat igitur isthuc, ut diabolus inde expellatur: levi enim flatu potest repelli ab illo qui in Domino confidit. Cereus in aquis ponitur, quod contactus corporis Christi in baptismo aquas sanctificaverit et vim regenerandi illis contulerit. Representat autem cereus super columnam positus et accensus columnam ignis, quæ nocte præcedebat filios Israel, quando Ægypto exeuntes intrarunt mare Rubrum, in quo præfigurabatur baptismus, ut per desertum venirent in terram promissionis. Extinctus vero ostendit columnam nubis, quæ item eosdem præibat interdium. Columna enim tria præstabat: protegebat namque illos a sole, ab hostibus, et nocte eis lucem præbebat. Pari ratione Christus præcedens baptizatos, obumbrat eos contra incitamenta vitiorum et protegit ab hostibus, scilicet a dæmonibus et mundanis cupiditatibus, atque illuminat per charitatem. Unde dicitur: *Ignis consumens in nobis vitia*.

Proinde quod chrisma in aquas funditur, significat cælestia terrenis per fidem baptismatis conjugungi. Ob quam etiam causam fieri dicimus quod sacerdos vocem mutet, et quandoque utatur voce alta, quandoque demissa. Eo enim nobis innuitur quod ima, id est terrestria per baptismum jungantur cælestibus. Consecrata igitur aqua veniunt baptizandi, vel a susceptoribus afferuntur, et baptizantur, sed prius tamen de fide interrogantur. Postea vero oleo inunguntur in pectore et in scapulis. In pectore quidem, ut capaces sint intellectus mandatorum Dei; in humeris vero, ut sint robusti ad portandum jugum et onus legis. Deinde ter merguntur, quod in fide Trinitatis baptizentur. Primo recta facie versus aquam, et capite versus orientem debent immergi, secundo ad aquilonem capite verso, tertio capite verso ad meridiem. Ac primo quidem dicere debet: *In nomine Patris*, mergendo puerum in aquam facie versa ad orientem, postea paululum lavare et dicere, et *Filii*, mergendo eum versus sinistram partem, et iterum paululum lavare, ac dicere, et *Spiritus sancti*, eundem mergendo versus dexteram partem. Atque ita tandem ipsum in altum

A sublevare, ac susceptoribus committere debet sacerdos, a cujus manu puerum ut hi suscipiant, oportet; unde et susceptores sunt appellati. Non enim debet sacerdos ipsum in aquis relinquere, sed susceptoribus tradere. Tunc baptizatus in vertice capitis inungitur, in ejus significationem, quod Spiritus sanctus ei datur. Bis autem datus est Spiritus sanctus. Primo, Christo adhuc degente in terra, quando discipulis discumbentibus inspiravit, inquit: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata*, etc. (Joan. xx). Secundo e cælo, atque ideo bis quilibet homo inungitur chrismate: Primo in baptismo, et in vertice, postea in confirmatione ab episcopo in fronte. Datur enim nobis bis Spiritus sanctus: In baptismo quidem datur, ad emundationem et collationem virtutum; in confirmatione vero ad corroborationem. Inuncto chrismate baptizato, imponitur capiti ejus chrismale, rotunda quædam mitra quæ coronam vitæ significat; vel candida induitur vestis, quæ ad similitudinem cuculli ex albisimo panno conficitur filo rubro supertexto. Candida illa vestis innocentiam stolam designat, quæ nobis redditur in baptismo. Et notandum est quod hujusmodi albam vestem gestare debeant septem integris diebus, nec confirmari nisi illis septem plene absolutis, propter septiformem Spiritum qui datur in baptismo. Sed rubra illa fimbria, quæ vesti isti assuitur et supertexitur, significat passionem Christi, per quam baptismi sacramentum impletur. Aut sane rubra illa fimbria exprimit funem, quem Raab in Jericho per fenestram dimisit, propter hospitium quod ipsa præstiterat exploratoribus missis ab Josue, ad cujus signum salvata est domus ejus cum tota sua familia (Josue 11).

Cæterum rursus hic animadvertite quod supra dictum est, neminem debere in susceptorem accipi, nisi Orationem sciat Dominicam, et duodecim suæ fidei articulos. Hæc enim duo omnes susceptores ut filios suos doceant obligantur, eum illorum fidei sint quasi fideijussores. Quocirca eos observare quam fieri potest studiosissime debent, ne unquam fide et justitia excidant, utpote responsuri in die judicii de omnibus illis quæ enormiter isti perpetraverint. Sacerdos quoque pater et susceptor illorum est quos baptizat, ita ut eos instruere etiam teneatur. Sed quia propter multitudinem omnibus vacare non posset, totum illud curæ susceptorum committitur. Itemque et spiritualis pater esse dicitur sacerdos illorum, nempe quibus verbum vitæ conacionatur, et quorum audit confessiones. Unde sane gravius ille peccare dicitur, qui ei mulieri concumbit, quæ suæ est parocia quam mulieri quæ est alterius, cum ejusmodi mulier spiritualis sua appelletur filia. Solet apud nonnullos quæstio exoriri de numero susceptorum, et quot debeant esse necessario ad puerum e sacro fonte suscipiendum. Verum non dicimus quod unus facile posset sufficere. Sed cum in ore duorum vel trium testium

consistat omne verbūm (*Deut. xix*), ideo ad minus tres necessario requiruntur, quorum unus vir sit oportet, et duæ mulieres, nec etiam plures, ne carnalis copula per spiritualem conjunctionem impediatur. Quatuor autem sunt genera personarum, quas Ecclesia in susceptores non recipit, ut sunt abbates, monachi, abbatissæ cum suis monialibus, qui sunt unum genus. Ad alterum referimus infideles; et ad tertium illos qui necdum sunt confirmati. Hi enim fideles vere appellari non debent, ita ut nec hinc veri testes esse possint. Ad postremum genus referendus est vir cum sua uxore, nisi prius castitatis ambo fecerint votum. Nam si permitteretur, ut ambo eundem puerum e fonte susciperent, jam ejusdem fierent patres spirituales, ita ut inde in posterum sese mutuo carnaliter cognoscere non liceret, quemadmodum in decretis prohibitum est (8). Sed et hoc egregie admittendum est ut aliqui eum puerum e fonte susciperent, qui cum illis jus est cognationis. Nam dilectio charitatis, quantum fieri potest, per baptismum extendi debet. Proinde vero quanquam pagani sive gentiles templa sua circa fontes conficere soliti sint, atque aquam isthic semper in promptu habere, per cujus aspersionem se purificari credebant, ita ut illos fontes delubra nominaverint a *diluendo*, atque sic naturaliter ad baptismum accesserint, nos tamen ab eorum consuetudine baptismorum non sumpsimus. Habemus enim illud a tribus potissimum, quæ in Veteri Testamento fuerunt, nimirum a cataclismo, id est a diluvio, a mari Rubro et ab Jordane, quæ nobis velut figuram baptismi præbuerunt.

At roget aliquis num etiam liceat in cocta aqua, ut in cervisia vel mulso, vel in vino, vel in oleo, vel in alio liquore aliquem baptizare? Verum enim vero nulla in alia re istud facere permissum est, nisi tantummodo in pura aqua, sive illa ex nive et glacie sit resoluta, sive marina, sive fluvialis. Sed hoc animadvertendum est quod non debeat celebrari baptismus, nisi in Sabbato paschali et Pentecostes. Fieri tamen potest causa necessitatis, quæ triplex est: prima est causa munitionis, ut si rex civitatem aliquam vellet obsidere, tunc loci ejus pueri licite baptizantur, ne contingat eos aliquo periculo mori nedum baptizatos; altera est ægritudo: accipitur autem hic late ægritudo pro quavis naturæ infirmitate, quæ facile potest dissolvi, ita ut nesciamus diem neque horam, et ideo frequenter sit baptismus non solemnis, nec tempestivus, hoc est, non congruo et convenienti tempore factus; tertia est, quæ sit causa persecutionis gentilium. Solebant tamen Græci baptismum celebrare in Epiphania, quod tum Dominus esset baptizatus, atque ita baptizabant tribus diebus continuis. Consideremus interim quatuor esse genera aquæ benedictæ: aqua videlicet, in qua fit judicium purgationis, quæ in Ecclesiæ dedicatione sanctificatur et qua diebus

A Dominicis aspergimur, atque aqua baptismi qua aspergi solebamus priusquam chrismate ungeremur, quod in quibusdam locis etiamnum observatur. Sed postea interdictum est, ne stultulus quispiam atque rerum imperitus hujus aquæ aspersione se iterum a peccatis mundari putet, cum evidenter satis manifestum sit neminem posse bis baptizari. His ergo duobus Sabbatis ideo celebratur baptismus, quia in primo per Christi passionem redimimur; in altero, quoniam ipso die Pentecostes datur nobis Spiritus sanctus, per quem facta est remissio peccatorum

CAPUT CXI.

De reliquo officio in vigilia Paschatis.

B Nunc ad propositum redcamus. Celebrato baptismo reditur ad chorum cum litanis, eaque cantata, ipsum sacrum sive missa sine introitu inchoatur a *Kyrie eleison*. Sed introitus propterea subicitur, quod caput nostrum videlicet Christus necdum nobis sit restitutus. A *Kyrie eleison* ideo incipitur, ut vetus inchoandarum missarum consuetudo, quæ fuit ante Cælestinum summum pontificem, repræsentetur. Canitur autem ideo *Gloria in excelsis*, quia angeli ob renatos baptismate et neophytos in cælis gloriantur, qui Domino jam nato hunc hymnum decantarunt. Epistola vero Pauli tono ac voce communi legi debet, quoniam doctrinam significat apostolorum, quæ modo baptizatis est prædicanda et aprienda. Sed lectiones præcedentes nocturno tono pronuntiantur, quod prophetas connotent. Graduale propterea non canitur, quia baptizati nulla adhuc opera, nullumque gradum in virtutibus fecerunt. *Alleluia*, quæ vox est plane angelica, vel ob id maxime cantatur, quod angeli lætentur baptizatos ex servitute diaboli ereptos, et ad fidem conversos esse. Sed quoniam adhuc eis sit laborandum quandiu quidem in hac vita fuerint, idcirco tractus, scilicet, *Laudate Dominum, omnes gentes*, confestim subjungitur. Subicitur porro offertorium, ut per hoc expresse indicemus mulieres tacite ad monumentum venisse. Tres enim Mariæ stabant juxta sepulcrum cum silentio et voce compressa (*Matth. xxvii*). Nec pacem ad hanc missam dare debemus, quod Christus necdum resurrexit, qui nostra pax est, sed *Agnus Dei* ter dicitur cum *Miserere nobis*. Quod tamen nunc de resurrectione canitur sciendum est hoc fieri in gratiam renatorum, hoc est eorum qui sunt modo baptizati. Tacetur præterea et communio, quoniam baptizati nondum communicaverunt. Nam ipso die Paschatis debent communicare. Facta igitur communionem statim ante collectam sive orationem cantantur vesperæ cum uno psalmo duorum versuum, scilicet *Laudate Dominum, omnes gentes*, et cum hymno, videlicet *Magnificat*, dicunturque ambo sine *Gloria Patri*. Breviore ideo sunt vesperæ, ne neophyti qui divinis nondum assueve-

(8) 30, q. 4. Quod videtur extra de cogn. Spirit, c. II et IV.

runt, aliquo officii tædio afficiantur. *Gloria Patri* A ob eam causam non dicitur, quod Filius qui tertia in Trinitate persona est, nondum nobis sit redditus. Sed ideo quoque vesperæ ante orationem missæ decantantur, ne finita missa populus videatur habere redeundi facultatem, quasi amplius nihil debeat expectare. Vel sane idcirco una oratione totum absolvitur officium, quoniam baptismi sacramentum universum in Christi passione consummatur.

CAPUT CXII.

De tempore regressionis.

Dictam est hactenus de duobus temporibus revocationis nimirum et deviationis. Nunc vero sequitur tempus ipsum regressionis, non quidem ordine temporum, sed ratione officiorum. Hoc itaque tempus vocatur Paschale, significatque tempus illud quod futurum est post diem iudicii. Quoniam tum temporis ad vitæ patriam quam per Adamum amisimus, propitiante Deo regrediemur. Cognoscendum tamen est primam hujus temporis septimanam communem esse et huic tempori et præcedenti. Pertinet enim tota ad Septuagesimam, ut supra dictum est. Unde profecto illud est, quod tractus, qui in ipso Sabbato Paschæ canitur, et graduale per totam illam septimanam cantentur, quæ laborem nobis indicant. Duo etenim illa respectu cantantur Quadragesimæ. Alleluia vero et cætera cantica lætitiæ, propter tempus regressionis. Dicitur autem hæc septimana paschalis, quæ a Paschate, primo hujus temporis die, sic denominata est.

CAPUT CXIII.

De officio hujus temporis.

Ut ergo temporis hujus officium commode tradamus et a primo die incipiamus, necesse est videamus primo de ipso nomine ejusque ratione et causa, ac deinde de ipsius diei officio. Vocatur dies hic Pascha aive Resurrectio Domini. Est autem Pascha Græca vox, diciturque nobis *transitus*, non passio ut plerique arbitrantur. Hebraice vero dicitur phase. Sed ideo diem hunc Græco nomine, et non Hebraico appellamus, licet Hebraica lingua dignior sit, ut non solum in aliis, verum etiam ne in nomine quidem videamur judaizare. Propter hanc eandem causam et Pascha et Pentecostes, quas ipsi celebrant, in nostris calendariis certo die non annotantur, nec unquam eas illo tempore celebramus quando illi, ne eos in aliquo imitemur, neve hic rursus quosdam sequamur hæreticos, qui dicebant Evangelium non posse sufficere ad salutem sine cæremoniis legalibus. Vocamus autem diem hunc Græco potius vocabulo quam Latino, quod Græca lingua olim apud Romanos tantæ fuerit auctoritatis, ut dies solemnes, ac dignitates suas Græcis nominibus vocarent, ut Pascha, Pentecoste, ὑπανή Epiphania, Apostolus, Episcopus, Archiepiscopus, etc. Vel dici potest juxta Augustinum nomen hoc Paschæ divina constitutione compositum fuisse a Græco verbo τοῦ πάσχειν, quod

pati interpretatur, et hoc nomine Hebræo Phase, quod si Latine reddatur sonat transitum. Recte enim duo hæc nomina πάσχειν et Phase, conveniunt in hoc nomine Paschæ, tam secundum significationem, quam secundum voces. Secundum quidem significationes quoniam in passione Christi fuit transitus. Per passionem enim Christus transivit a morte ad vitam, et fecit nobis viam credentibus in resurrectione ejus, ut transeamus et nos de morte ad vitam. Quare non immerito nomen hoc utriusque nominis habet significationem, atque ita artificiose etiam in re complectitur significationem ejus vocabuli Latinam, ut ex duabus linguis fiat tertia, nempe Latina. Appellatur enim Pascha ipsa dies resurrectionis. Verum tempus paschale dicitur a Dominica in Ramis palmarum usque ad octavam Paschæ, ita tamen, ut Dominica in Ramis palmarum appelletur minus Pascha, quia tunc inducebatur agnus qui sexta feria debebat immolari. Proprie vero dicebatur Pascha dies quo agnus immolabatur.

Modo de causa nominis dicendum est. Vocatur autem tempus hoc Pascha secundum historiam, tropologiam, allegoriam, et anagogen. Et quidem secundum historiam, quoniam populus Israeliticus quando primum celebratum est Pascha, transivit per mare Rubrum, cum ex Ægypto egrederetur. Vel quando angelus ille exterminator per Ægyptum transivit, interfecitque totius Ægypti primogenita ab homine usque ad pecus (*Psal. cxxxiv*), ad illas domos pertransiens in quarum foribus non inveniebat sanguinem agni in formam litteræ hujusmodi T. Secundum allegoriam, quandoquidem hoc tempore per baptismum Ecclesia ab infidelitate transit ad fidelitatem. Dicitur enim allegoria alieniloquium, vel potius inversio, cum aliud verbis, aliud sensu ostendimus. Secundum vero tropologiam, quoniam, hoc tempore per confessionem transimus a vitiis ad virtutes, diciturque tropologia, quasi sermonis ad mores conversio. Denique secundum anagogen, quia Christus nunc a mortalitate ad immortalitatem transivit, fecitque ut quemadmodum jam resurrexit, nos in ultima et universali resurrectione ex hac mundi miseria ad æternam beatitudinem transiremus. Nam et illi qui in inferno erant tunc transierunt, idque ab inferno ad portam paradisi. Dicta est autem anagoge ab ἀνά sursum et a γωγή id est ductio, quasi sursum ductio. Volente enim Deo a mortalitate transibimus ad immortalitatem: qui transitus subtilis et excelsus est. Sic enim in hoc nomine Jerosolymæ quatuor ista possunt inveniri: historia, quemadmodum de ea civitate ad quam pergunt hospites et peregrini; allegoria, ut est Ecclesia militans; tropologia, ut quævis anima fidelis; anagoge denique, ut Jerosolyma cælestis. Intellige tamen Christi transitum anagogice non allegorice in prædictis, scilicet Pascha, et cæteris.

De officio autem hujus primæ septimanæ generatim dicimus ad nocturnos nocte tres duntaxat psalmos. eum tribus antiphonis, tres item lectiones eum tri-

bus responsorii, idque ex homiliis tantum dici debere. Cæterum in quibusdam Ecclesiis ad unum quodque responsum annectunt *Gloria Patri*. Fit etiam in plerisque Ecclesiis ut cantato ultimo responso, cum candelis cereis et solemnī processione eant ex choro ad locum quemdam, ubi imaginarium sepulcrum compositum est, in quod introducuntur aliquot in personis mulierum et discipulorum Joannis et Petri, quorum alter altero citius revertitur, sicut Joannes velocius cucurrit Petro, atque item alii quidam in personis angelorum qui Christum resurrexisse dixerunt a mortuis. Quo quidem facto personæ eæ redeunt ad chorum, referuntque ea quæ viderint et audierint. Tunc chorus, audita Christi resurrectione, prorumpit in altam vocem, inquit: *Te Deum laudamus*. Ad primam vero nonnulli dicunt tota hac septimana psalmum hunc, *Confitemini Domino quoniam bonus* (*Psal. cv*); quod præcipue de Christi resurrectione agit. Symbolum autem Athanasii, *Quicumque vult*, etc., toto illo tempore non cantatur, quoniam maxime pertinet ad fidem. Sed hoc tempus indicat octavam ætatem, ubi non fides erit, sed res; ubi non figura erit, sed veritas. Paulo tamen aliter in quibusdam Ecclesiis solet fieri, ut in nostra Parisiensi. Sed animadvertere quod cum *Credo in unum Deum* perinde fidei sit symbolum, ad missam tamen legatur, et quod illud quidem fiat ad instructionem neophytorum in articulis fidei. Aliud vero symbolum quod minus appellatum est, ad primam plane subicitur ob suam significationem. Nam cum venerit quod perfectum est, tum perimetur id quod ex parte constat (*I Cor. xiiii*). Præterea animadvertite hanc solemnitatem usque adeo esse magnam, ut per antonomasiam atque excellentiam vocetur Solemnitas solemnitatum.

CAPUT CXIV.

Quæ circa hoc tempus sint observanda.

Posthæc priusquam cætera prosequamur de quibusdam quæ huic consideranda veniunt, oportet paucis tractemus, videlicet de ornatu templi, de reconciliatione proximi, de modo salutandi, de veneratione hujus temporis, de mensa corporis, et postremo de quadam libertate Decembris. Ac templum quidem aliud, ut diximus, est materiale, aliud spirituale. Materiale est quod ex lignis, cæmentis, saxi, lapidibus, et cæteris ædificandi materiis confectum est, spirituale vero nos sumus. Utrumque circiter hoc tempus mundandum est, utrumque ornandum et poliendum. Necesse enim est ut hoc tempore ad balneas veniamus, non utique ad voluptatem, sed ad ejus rei declarationem, ut per extrinsecam corporis abluionem interiorem animæ purgationem fieri debere intelligamus. Exigit præterea tempus hoc ut barbas radamus ac tonsuras et coronas, quas in vertice capitis gestamus, capillosque demamus. Abrasio enim capillorum et barbæ, quæ ex superfluis stomachi nascuntur humoribus, ut unguis ex superfluis humoribus cordis, significat quod debeamus vitia et peccata, quæ nobis sunt superflua, re-

A secare. Capillos ultra aures demere debemus, ut quinque corporis sensus expeditos et promptos ad serviendum Deo habeamus. Sed ideo summitatem capitis radimus, quo per hoc nihil inter nos et Dominum esse demonstramus. Oportet ergo hic mundas et solennes induamus vestes, maximeque candidas depositis nimirum nigris et pœnitentialibus. Indicat enim tempus hoc secundam illam resurrectionem, qua nos stolam salutis vel glorificationis corpore induemus, et animo stolam justitiæ; vel etiam propter renatos, qui albis vestibus tunc sint induti; vel denique ob angelos, qui in resurrectione Domini albis vestibus apparuerunt.

CAPUT CXV.

De ornatu templi materialis.

B De emundatione materialis templi superius dictum est. Nunc vero de ipsius ornatu exponamus, qui triplex est, in ornandis parietibus, in choro et in altari. Ad parietes quidem sunt appendendæ cortinæ, aulæ, et pallæ sericæ. In choro habenda sunt dorsalia, tapeta, sedilia clericorum. Sunt autem tapeta tegmina variis coloribus depicta, quæ præcipue sub episcoporum pedibus sternuntur, quod mundana pedibus penitus calcare debeant. Sic et velamen adesse debet, quod ante crucifixum removetur, retro quem ponitur pallium, quod quæ prius erant operata ante Christi passionem, modo manifestentur. In quibusdam locis crux in altum erigitur cum vexillis, per quæ Christi victoria designatur. Altare quoque suis ornamentis decoratur, ut crucibus ordine collatis, capsis testibus evangelicis, phylacteriis. Est tamen discrimen inter phylacterium et phylacteriam. Phylacterium enim chartula est, in qua decem legis præcepta scribebantur, cujusmodi chartas solebant ante suos oculos circumferre Pharisei in signum religionis. Unde in Evangelio: *Dilatant enim phylacteria sua, et magnificant simbrias* (*Matth. xxiii*). Atque hoc quidem phylacterium a *φυλάξω* id est *custodio*, dictum est et thoral, quod est *lex*. Phylacteria autem phylacteriæ vasculum est vel argenteum vel aureum, vel etiam crystallinum, in quod sanctorum cineres et reliquiæ reponuntur. Porro autem tres sunt causæ quæ obrem Ecclesiæ thesaurus in magnis solemnitatibus in apertum profertur. Et primo sane propter cautelæ considerationem, ut appareat quam cautus ille fuerit in servando qui istum servare debuerit. Tum vero propter solemnitatis venerationem, tandemque ob memoriam oblationis, quo videlicet in illorum offeratur memoriam qui istiusmodi bona Ecclesiæ prius obtulerunt. Ante altare dependi oportet pulchrum aliquod velamen nimirum pallium, vel ei simile quidpiam, seu tabula vel aurea, si habeatur. Ante quod quidem ornamentum in nonnullis magnis ecclesiis velamenta trium colorum poni solitum est, unum rubrum, alteram subalbum, tertium nigrum, quæ tria significant tempora. Paschate enim cum prima lectio finita est cum suo responsorio velamen nigrum, quo tempus ante legem indicat, removetur. Post-

quam vero secunda cum responsorio absoluta est, A remouetur velamen candidum, per quod tempus sub lege exprimitur. Ita demum et tertia lectione finita ac responsorio, deponitur velamen rubrum, quo tempus gratiæ significatur, in quo per Christi passionem ad sancta sanctorum, id est ad æternam gloriam nobis patet aditus.

CAPUT CXVI.

De reconciliatione proximi.

Sequitur de reconciliatione proximi: Cum enim illo die communicare omnes debemus, si cum aliquo discordes fuerimus, necessario oportet ut ipsum nobis reconciliemus. Alioqui certe iudicium nobis sumeremus, quod eleganter a minori probari potest, juxta illud evangelicum: *Si offers manus tuas, etc. (Matth. v).* Unde est quod sacerdos diebus Dominicis postquam concionem absolverit, teneatur populo Orationem Dominicam, et fidei articulos vernacula lingua exponere. Ex qua etiam causa fit, quod Oratio Dominica alta voce in missa canatur, ut omnes eam addiscant, et hinc ad conciliationem proximi admoneantur. Tota hac paschali septimana æquum foret ut, nisi aliter modo usus obtineret, hoc pacto unumquemque salutarem, videlicet *Resurrexit Dominus (Matth. xxviii)*, et qui ita salutatus esset responderet, *Deo gratias*, Jatis sibi mutuo osculis in signum dilectionis et charitatis.

CAPUT CXVII.

De veneratione hujus temporis.

Vero nunc quoque de veneratione hujus temporis pauca dicamus. Usque adeo tempus hoc venerandum et colendum est, ut omnia ergastula et operatoria et officinas tam mulierum quam virorum occidere debeamus, ac nulla venalia exponere, exceptis illis sine quibus cœnari non posset. Præterea oportet nos latomias et cætera genera carcerum relaxare, et captivos communi aeri restituere integra hac septimana, ut gaudio nostro nobiscum communicent. Sunt autem latomiæ lapidicinæ, in quibus cæduntur lapides, et ad quas damnari solebant ii qui in opus metalli damnabantur. Tametsi quidem et pro quovis carcere accipi possit, vel quod Romæ hujusmodi latomia in carcere prope Tullianum fuerit, vel quod lingua sæculorum latomia Syracusis carcer appellabatur. Servos autem et ancillas ac omnes qui nostro servitio sunt addicti, profecto ab omni servitutis severitate eos hoc tempore laxare debemus, quemadmodum etiam nostros pastores, sive sint equorum, sive porcorum, sive armentorum, sive etiam ovium et caprarum, ut libere et secure omnes possint ad audiendum divinum officium convenire, et communicare. Inhumanum quoque est hoc tempore debita a debitoribus exigere, ita ut vel hinc tum temporis pascha communia esse dicantur.

CAPUT CXVIII.

De mensa corporis.

Nihil quod non sit a sacerdote benedictum, hoc

die Paschatis comedere debemus. Unde etiam nunc in quibusdam regionibus pro more receptum est ut in magno vase omnia quæ velint illo die comedere fercula ad ecclesiam deferant, in cujus atrio et vestibulo a sacerdote cum cruce et aqua lustrali, quam benedictam dicimus, in sacris vestibus benedicuntur. Postea vero sacerdos aliquid sibi de singulis ad suam necessitatem sumit. Et certe nullus quovis die quidquam vel edere, vel bibere deheret, quod non ante sit benedictum, unde B. Hieronymus de quadam moniali recenset in eo libro, cui *Vitas Patrum* titulum fecit: « Cum enim illa forte fortuna in ortum suum iret, et lactucas absque benedictione comederet, simul etiam diabolus qui sub eas sese abdiderat, imprudens deglutiit, qui multo tempore eam acerbe vexavit. » Debet autem quisvis homo hoc die tria potissimum exercere, misericordiam videlicet, liberalitatem et sobrietatem. Misericordiam, ut egenos et vagabundos ad se suscipiat, eisque misericordiæ opera exhibeat, et illis aliquid juxta quod in lege præceptum est, mittat, qui nihil sibi aut coxerunt, aut præpararunt. Liberalitem vero maxime hoc tempore quemque exercere oportet, ut, si abundat, vicinis et amicis suis quidpiam impartiat. Sed et sobrietatem ideo, quod debcamus illo die magis sobrie comedere, ut sibi quisque parvus sit, aliis vero largus. Observet ergo quilibet misericordiam quantum ad pauperes, liberalitatem quantum ad amicos, et sobrietatem quantum ad seipsum.

CAPUT CXIX.

De parvo prandiolo.

Exponendum modo est de parvo quodam prandiolo, quod fieri debet ante magnum prandium in Paschate quando communicatum est. Statutum enim est in quibusdam Ecclesiis, et ubique terrarum sic debere fieri, ut illo die panis et vinum in ecclesia habeatur, et cum homines communicaverint, detur statim unicuique panis buccæ priusquam recedant, et paululum vini, ne forte quidpiam de sacramento in ore remanserit, quod expuendo facile emitti queat. Posset enim facile contingere, si non statim comederetur. Quæ sane laudata consuetudo omnibus probatur, sumpsitque originem ex institutione B. Benedicti. Instituit namque vir ille sanctissimus ob eandem causam ut illi, qui aliis fratribus debent in prandio post communionem ministrare, aliquid prius comederent. Atque hoc quidem prandium mistum appellari solet. Debent autem singulis diebus religiosi communicare, qui vel pomum, vel aroma aliquod, vel tale quidpiam saltem comedere debent, quod nauseam comescat. Eadem etiam consideratione statuit Ecclesia ut missæ tribus certis horis pro dierum qualitatibus celebrarentur. Tertia videlicet hora diebus festis, sexta profestis, et nona in jejuniis, ut absoluta missa, et peracta communionem, statim accedatur ad prandium, ne prædictam causam incurrant hi qui communicaverunt. Dixi his tribus horis, quia his cele-

bratis hæc prandere pro qualitate dierum, et non prius. Si autem forte contingat ut vel hoc die vel quocunque etiam alio sacramenti aliquid e calice excidat, sciendum est, si de corpore fuerit, quod sumi oporteat; si vero de sanguine super pannum ceciderit, quod debeat illud omne lambi quantum fieri potest, et si pannus iste lavandus sit, lavetur in piscina. Sed si super lapidem vel lignum ceciderit, debet omnino eradi, et quod abrasum est comburi, ac cinis ille sub altari recondi. Idem faciendum est, si simile quidpiam nausea acciderit.

Animadvertamus ergo hic quod ob duas præcipue causas aliquid lavatur: nempe propter venerationem sacramenti, sicut sacerdos lavat manus quando sacramentum tetigit; et propter immunditiam, ut quod immundum est, mundum efficiatur. Itemque et illud animadvertamus decretum fuisse in quodam concilio Pictaviensi, ut nullus unquam sine lumine aut communicaret aut missam celebraret. Proinde cum eo quod statim diximus, observemus neque laicum, neque sacerdotem debere post communionem in talem locum exspuere, quo sputum istud facile possit conculcari, videlicet ante comestionem. Ubi etiam diligenter cavendum est, ne in locum immundum et impurum exspuatur. Quod autem hic quæritur, quemadmodum canon dici debeat, citone an tarde? respondemus verba debere cito pronuntiari, sed tamen discrete. Et cur obsecro, cito? ne videlicet muscæ venientes auferant suavitatem unguenti. Quod quidem constat etiam ex Veteri Testamento in Exodo, ubi hoc pacto dicitur: *Comeditis festinanter (Exod. xii)*. Dictum enim illud de immolatione agni.

CAPUT CXX.

De quadam libertate Decembris.

Restat ut de eo nunc agamus, quod ultimo loco in partitione superiori propositum fuit, nimirum de quadam libertate Decembris, quæ hoc tempore in quibusdam locis observatur. Sunt enim nonnullæ Ecclesiæ, in quibus usitatum est ut vel etiam episcopi et archiepiscopi in cœnobiis cum suis ludant subditis, ita ut etiam sese ad lusum pilæ demittant. Atque hæc quidem libertas idæ dicta est Decembrica, quod olim apud ethnicos moris fuerit ut hoc mense servi et ancillæ et pastores velut quadam libertate donarentur, fierentque cum dominis suis pari conditione, communia festa agentes post collectionem messium. Quanquam vero magnæ Ecclesiæ, ut est Remensis, hanc ludendi consuetudinem observent, videtur tamen laudabilius esse non ludere.

Notandum quoque est in plerisque regionibus secundo die post Pascha mulieres maritos suos verberare, ac vicissim viros eas tertio die, quemadmodum licebat servis in Decembris dominos suos impune accusare. Quod ob eam rem faciunt, ut ostendant sese mutuo debere corrigere, ne tempore illo alter ab altero tori debitum exigat. Unde sciendum est in concilio Elibertino sub Sylvestro ponti-

fice hujusmodi decretum fuisse: ut vir et uxor quando deberent communicare, tribus diebus antequam communicarent, ab amplexibus abstinere, et postea item tribus sequentibus ad minimum, vel quinque vel septem, propter septem dona Spiritus sancti. Quod sane decretum sumptum est ex lib. Regum, idque ex eo loco ubi dicitur, David fugiens a facie Saul venisse Nobe, ad sacerdotem Abimelech, et petiisse ab eo cibum. Qui cum non haberet quod ei daret, nisi panes propositionis, quos non licebat nisi sacerdotibus comedere, et illis etiam mundis: cum postularet tamen illos sibi dari David: *Sunt, inquit, pueri tui mundi? Cui David respondit: Si de mulieribus quæris, ab heri et nudius tertius abstinimus (I Reg. xxi)*. Alii autem codices sic legunt: Si pueri tui sunt mundi, maxime a mulieribus, manducent. Quasi diceret: Necessitas non habet legem. Si tamen ex coitu sunt immundi, ne in necessitate quidem eis dabo. Et inquit ad eum David: *Ab heri et nudius tertius nos continuimus: et sunt vasa puerorum sancta, id est, corpora in quibus continentur animæ vel ipsi pueri. Porro via polluta est, sed hodie sanctificabitur in vasis (ibid.)*. Quasi dicat: Forte in via hac aliquid immunditiæ contraximus, sed munditia corporum sufficit ad eam mundandam. Nec vero dico quod si vir ab uxore tori debitum postulet, quod huic illa non reddet, sed debet ipsum placide monere ne exigat. Si vero instet, nec ullis monitis acquiescat, persolvat, ne exigenti forte hinc magis peccare accidat, quemadmodum non ita pridem quibusdam Germanis fertur evenisse. In Germania enim cum caste integra Quadragesima viventes vir et uxor seorsum cubuissent, forte fortuna paschali nocte cum ad matutinas surrexissent, mulier exegit debitum. Quam diligenter vir corrigens, cum nihil bonis admonitionibus proficeret, promisit se illud facturum quod peteret simul atque rediret, et sic ad matutinas abiit. Illa vero quasi furibunda domi remansit, et accessit ad juvenem quemdam sui mariti fratrem, in eadem domo dormientem, petens ab eo ut se cognosceret. Qui nolens ei acquiescere, tum propter temporis venerationem et sanctitatem, tum propter incestum, quod illa impudenter petebat, prorsus se facturum denegavit, atque iterum hic obdormivit. Tum mulier ob repulsam, quam passa fuerat, vehementius ardens, dormientem juvenem obruncat. Viro autem redeunti domum omnem rem narrat ordine, inquit: « Hujus mali tu auctor es, qui hæc me facere coegisti. » Proinde longam, multamque ambo egerunt pœnitentiam, nec ideo sunt separati.

¶ Quare hac in parte intelligendum est, virum mulieri in omnibus præesse, et in mulierem omne habere imperium, exceptis genitalibus, in quibus utriusque par est et dominium et imperium. Unde dicitur: *Vir non habet potestatem suæ carnis, sed mulier; nec mulier sui corporis, sed vir (I Cor. vii)*, hoc est genitalium; sic enim exponit Augustinus. Hinc etiam est quod sacerdotes non habeant mulieres. Si

enim haberent, quotiescunque ab iis debitum exigent, istud solvere tenerentur, et sic non possent infra tres dies sequentes altari ministrare. Ac sciendum præterea est quod tribus diebus Pascha sequentibus plane sit feriandum; sed quarto die licet viris rustica exercere opera, feminæ autem debeant a nendo abstinere. Magis enim sunt necessaria ea quæ ad agrorum culturam pertinent, quam ista alia. Unde Gregorius: « Melius est, inquit, fodere et arare die Dominico, quam ducere choreas. » Ex hoc sane fieri dicimus, quod singuli isti dies propria et peculiaria habeant officia et propria responsoria, alia autem non item, sed quasi per quamdam accommodationem. In hac porro septimana nihil legendum est ex Veteri Testamento, sed quælibet dies sua habet officia. Nec cantandum etiam est, *Quicumque vult*, quia hoc tempus significat futurum illud tempus, quod adfore post resurrectionem credimus, quando omnis fides, omnis spes omnino destruetur. Post officium autem hic versiculus dicitur, scilicet, *Domine, probasti me et cognovisti me (Psal. cxxxviii)*, et quidam tacent *sessionem meam (ibid.)*. Sed tamen utrumque dici potest, quo indicatur duplex in Christo natiuitas. Bifariam prima cantari potest, aut brevius, aut prolixius. Prolixius quidem, cum plena esse dicitur, fitque in litaniam et cum precibus. Brevius autem, cum minus plena esse appellatur, ac fit vel tantummodo cum precibus et sine litaniam, vel sine litaniam ac sine precibus. Atque hæc est, quam hisce diebus canimus sine precibus, et omnino brevius quam alio tempore.

Magna item in communicandis cautio opus est, ut videlicet sacerdos prius audiat confessionem eorum qui sunt communicaturi, et si quis adversus fratrem suum odium vel criminale aliquid habeat, admonendus prius est ne communicet antequam fratri suo reconcilietur. Sed si huiusmodi aliquis se cum aliis imprudenter ingerat, non est ei negandum, nec agendum ut quidam agunt, qui hostias habent et consecratas, et non consecratas ita ut si aliqui accesserint, qui fratrum odium exercuerint, vel aliquid criminale, communicent de non consecratis, verum eos graviter peccare satis manifestum est. Fallunt enim eos, quanquam non minus, imo magis peccant alii qui sumunt, cum sponte et voluntarie rei sint. Nam putant se verum corpus sumere, et non pertimescunt illud sumere indigne. Debet ergo sacerdos panem habere consecratum, ut si tales accesserint illo etiam pane communicent. Quatuor autem modis communicatur in Ecclesia, vel sumendo corpus Domini, vel pacem dando, vel benedictionem accipiendo, vel etiam sub finem missæ cum dicitur: *Humiliate vos ad benedictionem*. Quod ideo institutum est, ut si quis hoc modo non communicet, saltem illo. In primitiva enim Ecclesia præceptum erat ut singulis diebus corpus Domini sumeretur: postea vero crescente numero fidelium, ut singulis diebus Dominicis. Unde etiam nunc in Græcia sub anatho-

mate ponitur qui a tribus diebus Dominicis non communicaverit. Modo autem nos tenemur in tribus solemnitatibus, nimirum Paschate, Pentecoste et Natali. Appellatur autem prima illa solemnitas Paschæ agnus et transitus, salutandumque eo tempore est hoc modo: *Resurrexit Dominus*. Sic et eodem die in principio missæ populo est concionandum, vel post Evangelium: et admonendi sunt discordes ad concordiam. Ob quam quidem causam fieri putatur, ut cum Dominica Oratio in prima dicitur voce submissa, et alta et expressa eadem pronuntietur in missa, ut vel eo pacto adhortentur qui in fraterno sunt odio, et ad concordiam discordes excitentur, antequam communicent. Nunquam etiam magis indigne corpus Christi sumi potest quam ad eum modum.

CAPUT CXXI.

Expositio quorundam, quæ cum circa hoc tempus, tum alibi etiam observantur.

Quamobrem autem episcopi et alii ecclesiastici feriis hisce paschalibus ludere possint, modo expositum est. Sed deinceps ut et alia nonnulla, quæ cum hic tum alibi, sunt explicemus, hinc ordiemur, videlicet apud quosdam hoc tempore aquarum fieri demersiones, ne quia tota Quadragesima vigilaverunt, his sanctis diebus velint dormire. Induimus autem hoc etiam tempore albas vestes, tum quod pueri regenerati eas habeant, tum quod eo die angeli in albis visi sint. Ob causas supradictas tacetur, *Quicumque vult*, et canitur *Credo in unum Deum*. Animadvertite hic obiter, si forsitan vinum in calice congeletur, sacerdotem debere tantisper exhalare, donec glacies resolvatur. Quod si vero non possit eo modo resolvi, necessarium est ut igni apponatur. Sed si quid casu in calicem ceciderit, sive nimirum musca, sive aranea, certe quidquid illud est, omne istud sacerdotem deglutire oportet. Proinde vero Sabbatum sequens in Albis appellatum est, idque ex veteri consuetudine, cum eo die nigras vestes omnino deponebant atque induebant albas, sed hoc nonnulli faciunt in Sabbato Paschæ. Statim autem Dominico sequente novem lectiones cantandæ sunt: unde et historiam habent, videlicet, *Dignus es, Domine*. Sic enim fit Romæ. Nec his diebus flectenda sunt genua, sed recte orandum est, quia, ut inquit Ambrosius sub finem Lucæ, mulieres venerunt ad monumentum, nec flexerunt genua, sed recte inspexerunt sepulcrum. Nota interim non debere in festo B. Mariæ Annuntiationis sequentiam, quam etiam prosam appellatam esse diximus, cantari, etiam causa devotionis, nec unquam nisi canatur *Alleluia*. Moris enim fuit ut post *Alleluia* cantaretur neuma. Nominabatur autem neuma cantus, qui sequebatur *Alleluia*. Postea vero quidam Papa instituit loco neumæ dici sequentiam; quæ, quod *Alleluia* sequetur, sic appellata videri potest. Conceditur nihilominus, ut hoc tempore aliquis genua flectat, modo id non aperte, sed secreto faciat, et jejundet etiam qui velit. « Nam, ut ait Hie-

ronymus, utinam possemus omni tempore jejuna-
re? Sunt autem prohibitæ in jejunio carnes, quem-
admodum et ova, caseus, lac, quod, ut idem putat
Hieronymus, hæc omnia sint carnes liquidæ. Beatus
tamen Benedictus permisit ova, lac et caseos comede-
re, ut, quamvis libibinis quædam sint incitamenta,
ad majorem tamen coronam et victoriam comedan-
tur. Verum eis, qui jejulant pisces permitti sunt,
sed, ut ait Hieronymus, pisciculi pauci: quo facile
intelligitur, quod et parvi et pauci esse debeant.
Dicitur autem tempus hoc Quinquagesima, quod
per tempus hoc jubilei, quo plena erit libertas, et
nostra nobis reddetur hæreditas. Unde profecto
et *Alleluia* cantamus. Verum genua non flectimus.
imo stantes oramus, nisi in litanis.

Ad postremum autem animadvertamus Pascha
Judæorum fuisse figuram nostri Paschatis, et no-
stram vicissim significare Pascha futurum, quod
erit in fine mundi. Quod ut pateat sciendum est
duo esse opera Dei, scilicet opus creationis et opus
recreationis. Opus creationis fuit in principio, cum
Deus mundum et omnia quæ in ipso continentur,
creavit. Opus vero recreationis fit quotidie; sed
Deus illud maxime exercebit in die judicii, quando
omnia innovabuntur. Tempori utriusque operis ne-
strum Pascha convenit et concordat. Et quidem
tempore creationis, quia tunc angeli Dominum lauda-
verunt, unde dictum est *Job*: *Ubi eras cum astra
matutina laudarent me, et omnes filii Dei jubilarent
ante me (Job xxxviii)*. Sic et nos in nostro Paschate
renati. *Alleluia* laudando Dominum cantamus. Tem-
pus vero recreationis pari ratione nostrum Pascha
e vestigio repræsentat. Tres enim illi dies qui Pas-
cha præcedunt, indicant tempus Antichristi, cui
tres reges manus dabunt, cuique postea per eos
septem sibi regna subjicient, et decem regna ejus
imperio inservient. Nam apud nos quemadmodum
illo tempore, videlicet ipso die Cœnæ pœnitentes in
ecclesiam recipiuntur, eodemque die pedes, qui
sunt corporis Christi extrema pars, lavantur, ita et
Judæi aqua baptismatis extremo tempore munda-
buntur. Vide reliquiæ Israel salvæ fient (*Rom. ix*).
Die vero Parasæve passio recitatur, sicut et tunc
Ecclesia maxime persequetur. Tum enim solvetur
Satanas, qui a passione Domini ligatus in inferno
detentus fuit; utque hoc die cymbala non pulsantur,
sic tunc concionatores sive prædicatores contice-
bunt. Quare et in tenebris *Benedictus* alta voce ca-
nitur, quia tum temporis Antichristo interfecto
multi gaudebunt, ita ut ignis qui in tenebris modo
videbatur penitus exstinctus et postea elicitur, sig-
nificet quod nimirum illo tempore in iis in quibus
Spiritus sancti ignis videbitur exstinctus, rursus
relucescet. Sic in Sabbato baptizantur pueri, et
tunc baptizabantur Judæi. Ipso die resurrectionis
in persona Christi cantamus: *Resurrexi et adhuc
tecum sum (Psal. cxxxviii)*, sed tunc dicemus illud
ipsum in persona nostrâ, quando resurgentes trans-
ibimus ex hac mortalitate ad immortalitatem. De-

bent ergo in octavis Paschæ novem dici lectiones
ex Apocalypsi, quod ostenditur per responsorium,
Dignus es, Domine (Apoc. iv). Ideo enim responso-
rium nominatur, quia ut jam sæpe dictum est, le-
ctioni quæ præcessit, debet respondere. Nec est
quod quis objiciat in ætate qualibet Dominica res-
ponsorium dici de Trinitate, cum tamen de ea
nulla lectio recitetur. Fuit enim illud ita in pri-
mitiva Ecclesia institutum ut videlicet singulis die-
bus Dominicis diceretur et lectio nona et responso-
rium de Trinitate. Sed quia lectio illa in dissuetu-
dinem abiit, tantummodo responsorium remansit.
Toto tempore Paschali non debemus flectere genua,
nec ex necessitate jejunare. Sed ex pietate et devo-
tione utique, ut diximus, licitum est. Nam tempus
hoc paschale octavam significat ætatem, in qua erit
perfectum gaudium omnibus sanctis. Unde est,
quod hic non jejunamus, nec genua flectimus, sed
stantes oramus, ac delicatius et lautius comedimus,
nisi in duabus litanis, de quibus hic agendum est.

CAPUT CXXII

De litanis.

Primo ergo videndum est quid sit litania, secun-
do cum sint due litanie, quare una dicatur major;
altera minor, tertio quamobrem fuerint institutæ,
quarto quemadmodum in his jejunandum sit et ve-
stiendum, quinto et ultimo quid populus in litania
debeat cantare. Litania interpretatur Latine *supplicatio*
sive *rogatio*. Supplicatio dicitur, quia tunc Deo
supplicamus ut a morte subitanea et ab omni ad-
versitate nos defendat. Rogatio appellatur, quia
tunc sanctos rogamus, ut pro nobis ad Dominum
intercedant. Duæ sunt litanie, major et minor.
Major fit in festo B. Marci evangelistæ. Dicitur au-
tem major, tum auctoritate institutionis, quod eam
instituit Gregorius papa ejus nominis primus, qui
et magnus Gregorius dictus est, tum auctoritate
loci. Fuit enim instituta Romæ, et publico decreto
sanctum ut ubique celebraretur. Alia litania nomi-
natur minor, quia a minori instituta fuit, scilicet a
B. Mamerto episcopo, idque Viennæ. Atque hæc non
celebratur nisi in Ecclesia Cisalpina. Quare autem
fuerit instituta prior litania, hanc reddit causam
Paulus Montiscasinii monachus, Longobardorum
historiographus. « Nam, » ut inquit ille, « tempore
Pelagii papæ tanta fuit aquarum inundatio in uni-
versa Italia, ut aqua ascenderet ad superiores usque
fenestras templi B. Zenonis, quod erat Veronæ, nec
tamen miraculose aqua templum influit. Ex qua
inundatione per Tyberim affluxit in agros multitudo
serpentum, inter quos exstitit maximus draco, et
omnes per duo ostia Tyberis intrarunt mare. Ex
horum serpentum venenato afflatu et maxime istius
draconis, corruptus est aer et infectus usque adeo
ut inde gravissima pestis inguinaria nata sit, qua
homines passim moriebantur. Tum Pelagius papa
indixit jejunium, et præcepit ut processionem insti-
tuerent; quod ita factum est. Sed in ipsa processione
ipse cum septuaginta aliis exspiravit. In ejus

autem locum institutus est Gregorius magnus, qui hujusmodi litaniam ubique terrarum observari præcepit

De secunda litania quæ per triduum celebratur, ait Gregorius episcopus Turonensis, « quod tempore Beati Mamerti Viennæ et circa Viennam fiebant crebro terræmotus et tanti etiam, ut vel maximæ domus et multæ ecclesiæ inde collapsæ sint et corruerint; quæ tempestas toto anno duravit. Sic etiam Sabbato paschali, dum ipse Mamertus divinum celebraret officium, igne cœlitus demisso, combustum est civitatis palatium. Præterea bestię, ut lupi et apri ex silvis in civitatem exibant, atque homines devorabant. Pro his ergo incommodis Beatus Mamertus triduanum indixit jejunium, ad similitudinem Ninivitarum. præcepitque ut processionem facerent, ut quemadmodum illi per triduanum jejunium urbis evaserunt subversionem, ita hi liberarentur ab istiusmodi adversitatibus: quod ita factum est. » Gregorius autem ille, cujus paulo ante mentionem fecimus, legitur statura fuisse admodum exigua, usque adeo ut cum forte Romam veniret, omnes ipsum parvipenderent, atque ipse etiam papa miratus fuerit quod tam parvus homuncio factus esset episcopus, ad quem ille honeste respondit: *Ipse Deus fecit nos, et non ipsi nos* (Psal. LXXXIV). Simile quidpiam dixit beatus Hilarius cuidam ipsum vocanti gallum: « Non sum, inquit, natus Gallus, sed ex Gallia; et tu es Leo, sed non ex tribu Juda; sic enim vocabatur

CAPUT CXXIII.

De institutione et modo litaniarum.

Instituit igitur B. Mamertus, ut singulis annis hæc litania tribus diebus continuis in Ecclesia Cisalpina celebraretur, quod ita Romæ fuit canonicatum. Papa etiam Liberius instituit ut pro fame, pro peste, pro clade, et hujusmodi adversitatibus imminetibus semper litanias faceremus, ut sic illa per supplicationes, orationes et jejunia evitarem. Vocantur autem hæc processiones litanie, Græco vocabulo propter auctoritatem Græci sermonis, sicut Pascha et Pentecoste. In his litanis jejunandum est cibo quadragesimali, in vestibus pœnitentialibus. Nam et omnes illo die a mundanis operibus prorsus abstinere debent, etiam et servi et ancillæ, ac interesse tantisper processioni, donec ipsa celebretur: ut quemadmodum omnes peccaverunt, ita etiam omnes pro venia supplicent. In hujusmodi autem processionibus itur in magnis ecclesiis septeno ordine, unde septiformes dictæ sunt. In primo ordine sunt clerici, in secundo monachi et canonici, in tertio thoniales, in quarto pueri, in quinto laici provecctæ ætatis, in sexto viduæ, et in septimo conjugati. Sed quod nos non possumus in numero personarum, id supplemus in numero litaniarum. Septies enim litaniam dicere debemus. Ubi obiter animadvertemus quod Rupertus Tuitiensis abbas dixerit ultimam litaniam multis annis in-

A cœpisse ante primam. Nos autem has litanias ideo maxime hoc tempore facimus, quoniam tum præcipue bella exoriri soleant, et terræ fructus, qui adhuc sunt teneri, vel in flore, corrupti injuria nebularum, vel pluribus aliis modis possint. Ut ergo Deus hæc omnia avertat, instituimus litanias, continuantes ultimam Ascensioni, ut per jejunium et orationes Christum sequi, et ad cœlos ascendere mereamur. Draco qui triduo illo deportatur inflata et longa cauda duobus quidem diebus ante crucem et vexillâ, postea ultimo retro, significat diabolum, qui tribus temporibus ante legem, sub lege et tempore gratiæ, quæ per hos tres dies indicantur, homines fefellit, aut fallere conatur.

Primis duobus temporibus quasi erat dominus orbis, unde Christus eum vocat principem mundi (Joan. XIV). Tempore vero gratiæ per Christum fuit devictus nec audet ita aperte regnare, ut prius, sed per suggestiones homines latenter seducit, quos pigros, et remissos videt in bonis operibus, nec viam vitæ sectantes, sicut in deserto debiles et infirmos, et eos, qui remanebant ultimi, hostes a tergo venientes, quasi aberrantes interficiebant. Inde profecto est quod primis duobus diebus præcedit, et ultimo sequatur. Ipse est draco et leo. Draco modo est, quia homines non ita aperte, sed latenter decipit. Leo erit tempore Antechristi, quoniam tunc manifeste sæviet in nomen Christi. Draco fuit, quando Christum super pinnaculum templi ubi multos ante per vanam gloriam seduxerat, latenter fallere voluit, et tentavit iniquus: *Si Filius Dei es, mitte te deorsum* (Matth. IV). Et quasi hoc facere posset secure addidit: *Quoniam angelis suis mandavit, etc.* (Psal. LXXXIX.) Bene enim intelligebat Scripturas; sed quod sibi malo erat subticuit, videlicet, *Super aspidem et basiliscum ambulabis, etc.* Leo autem fuit in passione Domini, cui ipsum crucifigere etiam curavit, de illo ait Joannes in Apocalypsi: *Ecce draco magnus rufus habens capita septem et cornua decem, et in capitibus suis diademata septem et cauda ejus trahebat secum tertiam partem stellarum.* (Apoc. XII.) Per stellas hic significantur homines qui tripartito dividuntur: in perfectos, imperfectos et reprobos. Tertiam ergo partem stellarum trahit secum diabolus, nimirum reprobos; nam hi sunt cauda illius. Alibi vocat eum Christus Satanam: *Videbam Satanam tanquam fulgur de cælo cadentem* (Luc. X). Et ad Petrum inquit: *Vade retro me, Satana* (Marc. X). Non est autem intelligendum quod vocet eum diabolum, sed *adversarium*, quod interpretatur Satanus. Hæc enim ejus loci mens et sententia est: *Vade retro me, Satanus, id est, sequere me per imitationem passionis: Noli disturbare passionem meam. Vel certe hæc videbat enim Christus, ut ait B. Hilarius, dæmonem in aurem Petri suggerentem, ut impediret suam passionem et ait ei: Satan, satan. Ac si diceret: Nequidquam et frustra laboras. Et conversus ad Petrum dixit: *Vade retro me, id est, sequere, imitandæ meam passionem.**

CAPUT CXXIV.

De festo apostolorum Philippi et Jacobi.

Nunc dicendum est de quibusdam solemnitatibus, quæ hoc tempore in Ecclesiis celebrantur, videlicet de festo S. Philippi et Jacobi, et omnium apostolorum (sic enim est in magnis et plenis calendariis) de Inventione S. crucis, de festo Joannis ante Portam Latinam, et B. Mariæ ad Martyres, et de commemoratione sancti Michaelis. Hoc ergo tempus, ut prædictum est, significat octavam ætatem, ubi bonum quod erit in dispari claritate singulorum, et futurum est omnium. Unusquisque enim gaudebit perinde ob alterius bonum ac propter suum, bonum omnium erit singulorum. Quare cum tempus hoc maxime solemnitatibus conveniat, cumque in primitiva Ecclesia apostoli non haberent particulares solemnitates, statutum fuit ut ipsis Calendis Maii celebraretur solemnitas in honorem omnium apostolorum. Hoc etiam die festum est Philippi et Jacobi, idque adeo quia forte illo die passi sunt. Hic Jacobus Minor appellatus est, non utique ætate, sed vocatione, sicut fit inter monachos; ut qui ante factus est monachus etiamsi vel puer sit, tamen præcedat eum, qui quantus sit postea cœnobium ingressus est. Dictus est præterea frater Domini, vel quia similis erat ei faciei, ut dicitur, vel ideo, quia erat filius Alphæi, fratris Josephi viri beatæ Mariæ, et Mariæ sororis ejus. Et qui ita ex utraque parte sanguinis sese contingebant, apud Judeos fratres vocabantur. Jesus autem putabatur esse Josephi filius. Hic Jacobus dictus est primus post passionem Christi Jerosolymæ missam celebrasse, et Petrus Antiochiæ. Idem hic Jacobus factus est episcopus Jerosolymitanus, qui cum nomen Christi prædicaret, et publice fateretur, præcipitatus est a Judæis e pinnaculo templi, et pertica fullonis interfectus. Alter vero Jacobus Major, appellatus est, et vocatione et dignitate, quia familiarior fuit Christo. Ad secreta enim sui operis eum vocabat, ut quando transfiguratus est, et quando mortuum suscitavit in domo.

CAPUT CXXV.

De Inventione sanctæ crucis.

Cruce Domini inventa ab Helena matre Constantini per Judam, ut narrat historia, festum ejus primo celebratum est Jerosolymæ. Sed Eusebius papa trigesimus a B. Petro illud postea ubique terrarum celebrari præcepit. Judas ille, per quem crux inventa fuit, legitur postea ad finem fuisse conversus, et appellatus mutato nomine Quiriacus, creatusque tandem episcopus Jerosolymitanus. De quo quidem diabolus, cum alterum sibi amicum expectaret, sic dixisse fertur: « Per Judam Christus morti traditus est, et per hunc Judam Christus mortuus exaltatus, sed brevi Julianus amicus meus rex erit, qui me de illo egregie vindicabit. » Quod sane ita factum est, ut qui ipsum interfecit, quemadmodum dicitur. Ferunt Julianum hunc monachum fuisse, et magnum religionis simulatorem,

A adeo ut quædam mulier tres ollas auro onustas, ita ut in earum orificiis aurum cinere cooperiretur, ne facile inveniretur apud eum deposuerit, ejusque fidei concrederet. Quando quidem virum illum sanctum esse credebat, nec tamen confessa est in iis aurum inesse. Sed eo invento ab illo et furato ollas cinere implevit, et mulieri requirenti depositum reddidit. Cum vero Paulo post mulier aurum sibi quæreret, nec inveniret, non potuit, quod ipse haberet, convincere, quod de auro nullos habebat testes. Nam alii monachi, ad quorum testimonium ollas tradiderat, nihil in eis præter cineres viderant, atque ita aurum obtinuit. Quo cum Romam fugisset, et frequenti tempore consulum obtinisset, factus est imperator. Qui cum magicæ artis a puero peritus esset, ac eam multum adamaret, plures sibi magistros ascivit. Cum ergo quodam die absente suo, magistro solus domi mansisset, ac legere inciperet dæmonum conjurationes, convenit ante ipsum magna multitudo dæmonum, qui omnes erant nigri et Æthiopes. Tunc ille præ timore fecit signum crucis, et omnes illico evanuerunt. Quod cum Julianus magistro suo referret quærenti quid ipse vidisset, dixit ei magister, signum illud dæmones maxime odio habere. Electus ergo hic in imperatorem, et adhuc ejus rei recordans, cum artem magicam exercere vellet, factus est apostata. Signa crucis ubique destruxit, et Christianos, quantum potuit, persecutus est credens, aliter fieri non posse ut sibi dæmones obtemperarent. Quare etiam tunc Judam modo appellatum Quiriacum interfecit, per quem crux fuerat inventa.

Legimus præterea militem quemdam similiter Quiriacum vocatum hunc Julianum interfecisse. Nam cum hic per Epheson suum duceret exercitum alios gentiles expugnaturus, qui adversus eum et Romanos insurrexerant, et videret isthic quamdam abbatiam, mandavit eis ut sibi prandia pararent. Sed hi plane negaverunt tum quia apostata esset, tum quia pauperes erant. Tunc ille ad hæc ita ex-candescens, eis rursus nuntiavit se, priusquam annus finiretur, locum istum deleturum, eosque interfecturum, et omnino effecturum ut isthic segetes succrescerent. Quo sane audito timuerunt monachi, sed abbas eorum vir sanctissimus eos in Domino confortavit, et effecit ut sua confortatione jam ad martyrium essent parati. Quadam vero nocte, cum abbas in oratione persisteret, visa est ei beata Maria monasterium aperire, et ad tumulum cuiusdam militis, qui dicebatur Quiriacus, quique mortuus erat nondum septem diebus et isthic sepultus, venire ac ei ut inde surgeret et se armaret ac de Juliano eam vindicaret præcepisse. Tum ille surgens, se armis suis, quæ adhuc in templo affixa erant, induit, et equum suum, qui adhuc in stabulo erat, vidente abbate ascendit, et ad fines Juliani se contulit. Sequenti die quæcunque viderat abbas, suis monachis narrat ordine. Qui militis tumulum aperientes, ut rem probarent, nec invenerunt cor-

pus, nec equum, nec arma. Tertia vero die configente Juliano cum suis hostibus, interfectus est a prædicto milite, et sequenti nocte miles, vidente abbate, ad sepulcrum suum rediit, equumque et arma in locis suis reposuit. Post hunc Julianum fuit Cyprianus homo gulæ et luxui deditus, qui ad beatam Justinam virginem, cum ad suam luxuriam concitare vellet, misit quemdam dæmonem, qui hujusmodi immunditiæ præerat, sed signo crucis repulsus est. Misit rursus alium fortiozem, qui eodem modo crucis signo se devictum fatebatur, ita ut hinc Cyprianus ad fidem convrsus sit. Tantæ potestatis est crux Christi, per quam ille nos plane immeritos æternæ felicitati restituit.

CAPUT CXXVI.

De sancto Joanne evangelista ante Portam Latinam.

Nero interfecerat Petrum et Paulum. Quo mortuo, successit ei Vespasianus, atque ei Titus, cui postea Domitianus. Sub hoc beatus Joannes evangelista profectus est Romam, ut isthic verbum Dei concionaretur. Domitianus autem ipsum poni curavit in dolium ferventis olei plenum ante Portam Latinam, sic enim vocabatur. Sed B. Joannes nullam isthic sensit læsionem, divina gratia ipsum protegente. Quantum tamen ad illum attinet, martyr fuit. Quapropter festum de illo agitur, non secus ac si martyrium ibi sustinisset. Tum a Domitiano in Pathmos insulam deportatus est. Sed tandem a Nerva imperatore revocatus est. Notemus hic tres tantum apostolos vivos fuisse Romæ, Petrum nempe, Paulum et Joannem: ac tres item evangelistas, Joannem, Marcum, et Lucam. Præterea animadvertamus Christi apostolos sive discipulos non ideo fuisse passos, quod Christum prædicabant, sed quod ipsum deificabant ac Deum esse aiebant sine Romanorum auctoritate; quod ipsi prohibuerant.

CAPUT CXXVII.

De festo B. Mariæ ad Martyres.

Cum singula Romanorum idola non possent templum Romæ habere, fecerunt Romani unum templum omnibus idolis, quod dictum est Pantheon. Illud templum imperavit dari Ecclesiæ Christi Bonifacius quartus Papa a Phoca Cæsare Constantinopolitano imperatore, et illud, rejectis idolis omnique eorum spurcitiâ, dedicavit in honorem B. Mariæ et omnium martyrum (nondum enim sebant festa confessoribus); et statuit ut singulis annis celebraretur illo die festum martyrum, sicut ipsis Kalendis Maii festum apostolorum. Sed quia in illo mense non est tanta copia victualium, ut in aliis (solet enim tunc annona deficere) et populus qui confluebat ad illa solemnia, propter inopiam ciborum quandoque non poterat bene celebrationi vacare; ideo Gregorius Mihor, qui ejus nominis quartus fuit, duo hæc festa transtulit, et ea Kalendis Novembris, quædam major est rerum copia, feri instituit. Nec solum apostolorum et Martyrum, sed etiam Trinitatis, omnium angelorum et archangelorum, patriarcharum, prophetarum et aliorum

A sanctorum atque sanctarum, velut festum generale, ejus officium ordinavit,

CAPUT CXXVIII.

Quare non celebremus festa sanctorum qui cum Christo surrexerunt.

Quæritur quare non celebremus hoc tempore festa sanctorum qui cum Christo surrexerunt, vel cum illo in cælos ascenderunt. Debemus enim de eorum glorificatione gaudere et solemnizare, sicut de aliis sanctis, cum certi simus eos ascendisse. Verum ejus rei ratio talis est. De morte eorum non solemnizamus, quia ad inferos descenderunt: de glorificatione autem in anima festum aut in Pascha aut saltem in ascensione Domini deberemus celebrare, sed non possumus propter auctoritatem et magnitudinem officiorum illorum dierum. Obumbraretur enim eorum festivitas dignitate majoris solemnitatis. Quemadmodum si cum rege veniret alicujus familiaris, propter præsentiam regis non tam diligenter ei obsequeretur, quam si solus veniret. Ideo ergo statutum est ut aliis anni temporibus, iis diebus quibus ecclesiæ sibi dedicatæ fuerunt, festa illorum celebrentur, ut festivitas beati Joannis Baptistæ sub finem Augusti, qui tamen circa Pascha mortuus est. Propter eandem sane rationem festum beati Jacobi Compostellæ in Julio observatur. De festo beati Petri ad Vincula alibi dicitur. Animadvertite ergo quod festa sanctorum Veteris Testamenti, ut Abrahami, Isai, Jacobi, Davidis, Danielis et aliorum in Græcia et Venetiæ colantur, habeantque isthic suas ecclesias.

CAPUT CXXIX.

De sancto Michaeli.

De festo S. Michaelis dicimus, quod hoc tempore barbari Apuliam ingressi sint, eamque misere depopulati. Quare Christiani in dicto jejunio triduo auxilium S. Michaelis imploraverunt. Et cum essent congregati instructaque acie exercitum adversus hostes producerent, apparuit eis sanctus Michael, quasi illis auxilium præstans: tum hostes versi sunt in fugam. Quia ergo per beatum Michaellem victoriam obtinuerunt, ideo statutum est ut eo die semper festum ejus celebraretur.

CAPUT CXXX

De varietatibus hujus temporis.

D Dicto de festis, considerandæ sunt quædam hujus temporis varietates. Sunt enim hæc tres septimanae quasi propriis vocabulis nuncupatæ. Prima est paschalis, secunda in albis, tertia exspectationis, illa videlicet quæ est post Ascensionem Domini. Prima dicitur sanctificata, quia homines per baptismum sanctificati tota illa septimana vestem gerunt in qua baptismum susceperunt, quæ significat primam stolam. Secunda septimana appellatur in Albis, quoniam tunc baptizati altero Sabbato vestes baptismi deponentes, albas induunt vestes. Vel quoniam tunc solent illi qui baptizati sunt confirmari ab episcopis, et alias albas vestes induere, usque ad sequens Sabbatum. Vel certe ideo nomi-

natur in Albis, quia significat vitam æternam in qua utraque stola vestiemur. Tertia tandem nuncupata est, ut diximus, septimana expectationis, quod repræsentet tempus illud quo apostoli expectaverunt adventum Spiritus sancti. Atque hinc animadvertamus quosdam solere jejunare ab Ascensione usque ad Pentecosten, quia apostoli eo tempore dicuntur jejunasse Sed D. Gilberto videtur non esse jejunandum, quod ad Paschale tempus pertineat. Alia item varietas hic est attendenda. Septimana enim paschalis non protenditur nisi usque ad Sabbatum in Albis, atque ita Pascha pro octavis sex duntaxat dies habet. Septimana in Albis incipit a Sabbato in Albis, et finitur in altero Sabbato, et sic durat octo diebus. Octavæ Ascensionis cum deberent terminari v, Feria ante Pentecosten. Nam licet duo dies qui octavis supersunt, ad missam officium suum facile possint ab Dominica accipere, tamen non haberent ad nocturnos invitorium vel responsoria, nisi ab Ascensione Domini illa peterent. Unde profecto decem illi dies pro una octava reputantur. Nec id quidem mirum cum totum Paschale velut una habeatur octava, quemadmodum etiam tempus illud a Nativitate Domini usque ad octavas Epiphaniæ.

CAPUT CXXXI.

De Pentecoste.

His breviter de Paschali tempore expositis, de Pentecoste Domini deinceps agendum est. Populus Israeliticus quatuor præcipue celebrat solemnitates, Pascha scilicet, quia tunc eos Dominus liberavit ab Ægyptiorum servitute, et a percussione angeli, aspersis immaculati agni sanguine postibus. Non enim fuit domus alicujus Ægyptii, in qua non mortuus aliquis conspiceretur. In domibus vero Hebræorum minime. Celebrant præterea Pentecosten, quia tunc acceperunt legem, et Scenopogiam in Septembri, quæ interpretatur *fixio tabernaculorum*. In hieme denique celebrant Encæniâ, id est *dedicationem templi*. Nos autem tantum duo istorum servamus, Pascha videlicet et Pentecosten, sed alia ratione atque illi: illi enim celebrant Pascha, quod tunc ab Ægyptia servitute fuerint liberati: nos ideo Pascha celebramus, quia tunc per Christum redempti sumus. Illi celebrant Pentecosten, quod tunc legem acceperunt; nos ideo, quia tunc accipimus Spiritum sanctum. Illi acceperunt legem in tabulis lapideis extrinsecus scriptam. In tabulis quidem lapideis, ad designandum eorum duritiam; extrinsecus vero scriptam, quod litteræ spiritualem intelligentiam non pertingebant. Sed Spiritus sanctus datus est septuaginta duobus discipulis, in corde digito Dei intus spiritualem intelligentiam eis dictante. Verum animadvertite aliud esse Pentecosten, aliud quinquagesimam, itemque quinquagesimam multifariam accipi. Est enim quinquagesima dierum annorum, psalmorum, personarum et denariorum. Rursus quinquagesima hæc dierum triplex est. Est enim una a Dominica, quæ vulgo

appellatur *Esto mihi*, usque ad Pascham; alia a Paschate ad Pentecosten, et tertia, a Sabbato in Albis usque ad Sabbatum post Pentecosten. Prima est pœnitentiæ et afflictionis, secunda lætitiæ et exultationis, tertia velut figuræ: præfiguratur enim octavam ætatem, in qua utraque stola induemur. Ex quo quidem fit quod dno *Alleluia* illa quinquagesima cantamus, quorum primum significat corporis stolam, secundum animæ. Sic quoque tres sunt psalmorum quinquagesimæ, prima est a *Beatus vir* usque ad *Miserere mei*; secunda a *Miserere mei* usque ad *Domine, exaudi*; tertia denique a *Domine exaudi* usque ad *Omnis spiritus laudet Dominum*. Hæ quinquagesimæ dies diluvii significant. Tot enim diebus aquarum fuit inundatio, scilicet centum et quinquaginta diebus. Idco autem tres quinquagesimas psalmorum cantamus, ut Deus a tali diluvio et ab omni malo defendat. Quinquagesima porro annorum erat jubileus. De quinquagesima personarum habetur in Genesi, ubi Abraham in hunc modum a Domino quærit: *Si septuaginta*, inquit, *in populo inveniantur justi, nunquid eis parces?* (*Gen. xviii.*) Ita, respondit Deus, et sic postea de sexaginta, et quinquaginta, usque ad decem (*ibid.*) De quinquagesima vero denariorum habetur in Evangelio, ubi de duobus agitur debitoribus, quorum unus debebat centum denarios, alter quinquaginta. Sed hæc de illis dixisse satis sit.

Dicitur ergo Pentecoste a πεντήκοντα quinquaginta, quod dies hæc a resurrectione Domini distat quinquaginta diebus. Hinc πεντηκστής Latine dicitur quinquagesimus. Sicut enim populus Israeliticus quinquagesimo die a Pascha, quod celebraverunt in Ramasse, venerunt ad montem Dei Horeb vel Sina, quod idem est, et legem tunc acceperunt (*Exod. xx.*) ita die quinquagesimo a passione Domini Spiritus sanctus discipulis in superiori cœnaculo adventum ejus expectantibus datus est in linguis igneis. Et in linguis utique, ut in omni genere linguarum et sermonum facundi essent (*Act. ii*); in igneis vero ideo, ut inflammarentur amore charitatis. Datus est igitur Spiritus sanctus discipulis, cujus gratia est septiformis, quoniam numerum scilicet septenarium, maxime observant Judæi in omnibus, idque non sine specie figuræ. Ipsi enim celebrant septimum diem, videlicet Sabbatum; septimam septimanam, nempe Pentecosten; septimum mensem, nimirum Septembrem, qui apud eos fere habetur celebris; et septimum annum, utpote qui servi a Judæis manu mittebantur, si vellent. Si autem aliquis manumitti non vellet, sed in domini servitute remanere, is ad postes tabernaculi vel templi ducebatur, atque ejus aures subula perforabantur, quod erat signum servitii, ne amplius manumitteretur, si forsitan postea ex servitute manumitti vellet. Sic quoque hoc anno quæcunque terra ex se gratis procreabat, erant communia. Non enim colebatur eo anno. Pari ratione nos septimo die, videlicet in Sabbato, baptismum celebramus. Sabbatum enim requiem significat, et nos per baptismum sab-

batizamus, id est requiescimus, quoniam quando A homo baptizatur, habet anima ejus quietem, cum per Spiritum a vitis emundata in fidei unitate quiescit. Sciendum ergo est duobus tantum Sabbatis regulariter baptismum celebrari. Sabbato videlicet paschali, et Pentecostes: paschali quidem Sabbato, quoniam in passione Christi omnes baptizamur, hoc est redimimur; Sabbato vero Pentecostes, quia tunc per Spiritum sanctum mundamur et sanctificamur. Atque hujus quidem Sabbati officium nunc tractandum est.

CAPUT CXXXII.

De officio sabbati Pentecostes.

Officium hujus diei nihil discrepat ab officio sabbati Paschæ, excepto quod in eo prima lectio sit de Adamo, id est de mundi creatione. Hic vero prima est de Abrahamo. Et huic quidem lectioni de Abrahamo, canticum subjungitur, illi vero de Adamo, non utique. Duæ hæ lectiones illos duos parentes significant, quorum unus fuit pater erroris et deviationis, scilicet Adamus; alter fuit pater fidei et revocationis, videlicet Abrahamus. Lectioni de Adamo non subjungimus canticum, quod ille non bene nobis cecinerit, quoniam transgressus est Dei mandatum. Unde non respondemus ei, quasi nobis male cantanti. Quod autem male cantaverit ex eo patet, quod ei dictum est: *Maledicta terra in opere tuo* (Gen. iii). Lectioni de Abrahamo canticum subjungimus, ut qui bene nobis cecinerit, unde ei dictum est: *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (Gen. xii). Tacentur autem hac die tituli, propter parvulos qui necdum cognoscunt auctores Novi et Veteris Testamenti. Missa hoc sabbato ita incipit, quemadmodum sabbato Paschæ videlicet per *Kyrie eleison*. Proinde *Gloria in excelsis* tam hoc, quam illo sabbato canitur, atque etiam die Cœnæ, sed non nisi in illa ecclesia, in qua consecratur chrisma. Alibi enim cantari non debet. In vespers denique hi dicuntur Psalmi: *Laudate, pueri, Dominum* (Psal. cxii); *Laudate Dominum, omnes gentes* (Psal. cxvi); *Lauda, anima mea, Dominum* (Psal. cxlv); *Laudate Dominum quoniam bonus* (Psal. cxlvi); et *Lauda, Jerusalem, Dominum* (Psal. cxlvii).

CAPUT CXXXIII.

De jejuniis Quatuor Temporum.

Dicendum modo est de jejuniis primitiarum, quæ in septimana Pentecostes solent contingere. Et primo quidem de origine, secundo de institutione, tertio de nomine et ejus ratione, deinde de officio, et ultimo de ordinibus quæ in iis celebrantur, oportet dispiciamus. Origo istorum jejuniorum sumpta est ex Veteri Testamento. Sicut enim populus ille Deo ex omnibus rebus suis dabat primitias, sic nos ex temporibus primitias, et non solum ex temporibus, sed etiam ex omnibus quæ possidemus dare debemus. Nunc sequitur de institutione.

(9) Dist. 66.

PATROL. CCII.

CAPUT CXXXIV.

De institutione jejuniorum Quatuor Temporum.

In primitiva Ecclesia fuit institutum ut jejunia hæc quoque anno ter fierent. Sed Calixtus papa instituit (9) ut quater fierent, sumens rationem ex Veteri Testamento. Judæi namque quater jejunabant in anno, ante Pascham, Pentecosten, Scenopegiam, id est ante siccationem tabernaculorum in Septembri, et ante Encæniam, id est dedicationem in Decembri. Præterea si ter fierent, et tres dies singulis vicibus jejunarentur, anno diviso in tres partes remaneret semper aliquot dies, quorum primitias non redderemus. Sunt rursus et multe aliæ rationes, quamobrem quater fiant in anno. Una est quod in humanæ naturæ constitutione quatuor sunt qualitates, ut pote quod sinus calidi, frigidi, humidi, sicci, ex quibus qualitatibus quilibet peccandi petit delectationes. Ut ergo quatuor hæc qualitates a peccandi libidine refrenemus, quater in anno jejunamus. Vel talis etiam ratio reddi potest: Homo constat ex anima et corpore. Corpus autem consistit ex quatuor elementis. Sed anima tres potissimum habet proprietates, uti ratione, irasci, et concupiscere. Quare ut hæc in nobis moderentur, quater in anno tribus diebus jejunamus, ut quaternarius numerus referatur ad corpus, ternarius ad animam. Rursum, annus in quatuor tempora dividitur, quorum unumquodque tres habet menses. Quater igitur in anno jejunamus tres dies, pro quolibet mense diem unum. Est iterum alia ratio, cur quater jejunamus, ob quatuor videlicet anni tempora. In hieme enim mandamus terræ semina, in vere arbores florescunt et vineæ pubescunt, in æstate metimus nonnullas fruges, et in autumno colliguntur uvæ. Quater denuo jejunamus, quia ut veteres quoque anno quater jejunabant quadragesimam diem, et nos his temporibus tres dies jejunamus. Dicuntur autem jejunia Quatuor Temporum, vel jejunia primitiarum, vel jejunia duplicia, quia fiunt tribus diebus, quibus solemus jejunare in una septimana. Sunt vero instituta, ut dictum est, a Calixto papa, et prima hujusmodi jejunia fiunt in Martio, in prima videlicet septimana Quadragesimæ, ut in nobis marceant vitia. Non enim omnino possunt exstingui. In æstate fiunt secunda, nimirum in septimana Pentecostes, ut quoniam tunc venit Spiritus sanctus, et nos esse debeamus ferventes spiritu. Tertia jejunia fiunt ante festum sancti Michaelis, in tertia septimana Septembris, quod quemadmodum tunc arborum fructus colligantur, et nos quoque deceat Deo reddere bonorum operum fructus. Quarta postremo fiunt in septimana, ante Natale Domini scilicet in Decembri, quia sicut tunc herbæ moriuntur, ita et nos oportet mori mundo, et renasci Deo.

In horum jejuniorum quarta feria dici debent duæ lectiones tono sive voce nocturnali: una ex Veteri Testamento, altera ex Novo, tono et voce

communi, ad significationem ejus, quod qui ordi-
nandi sunt Sabbato sequenti, oporteat ut sint utri-
usque Testamenti periti. Idem indicat mitra episco-
palis per duo illa cornua (10). Debet enim hic
utriusque Testamenti non esse ignarus, quo tan-
quam duplici cornu possit ferire fidei inimicos atque
hæreticos. Sexta jejuniorum feria, una duntaxat
dici debet lectio, quod auctor Veteris et Novi
Testamenti unus et solus sit Deus atque ex Veteri
et Novo Testamento unum factum sit Evangelium.
Sabbato autem quatuor recitantur lectiones, ante-
quam celebrentur ordines, quarum prima pertinet
ad populum, secunda ad Ecclesiae primates, tertia
ad ministros, quarta ad omnes religiosos. Lectio
Danielis ideo sequitur de tribus pueris, quod qui
sunt ordinandi, in fide debeant esse probati, sicut
illi fuerunt. Sunt autem hi circa tria potissimum
inquirendi, circa naturam, utrum videlicet ex legi-
timo matrimonio sint procreati: circa litteras et
circa vitam ac bonam conversationem. Notemus ergo
hic quod archipresbyter ordinandos prius debeat
offerre archidiacono: unde hic etiam dicitur vica-
rius, quoniam in hoc vicem supplet sacerdotum.
Eorum enim esset hoc facere. Archidiaconi officium
est eos examinare et scrutari in vita, in natura et
honestâ conversatione, atque ita eos tradere in
manus scolasteris, cujus munus est periculum facere
in litteris. Sic itaque diligenter inquisiti debent
tradi in manus episcopi. Post lectionem Danielis
subjungitur cantus *Benedicite*. Sed quare ad lectio-
nem Danielis non flectuntur genua, supra dictum
est. Epistola Pauli deinde legitur, ad quam genua
non flectimus, quoniam ad Novum pertinet Testa-
mentum. Huic deinceps tractus subjungitur cum
gravi cantu, quod ordinati graves esse debeant et
constantes, ne facili superbiæ flatu afferantur. Obi-
ter tamen animadvertere non permissum esse, ut
eadem die bis aliquis ordinetur. Sed si necesse
fuerit, potest ordinari Sabbato in diaconum, et
Dominica sequenti in sacerdote, et postea in octavis
Pentecostes potest consecrari in episcopum.

CAPUT CXXXV.

De tempore peregrinationis ac festis in eo contentis.

Ab hoc ergo Sabbato incipit tempus peregrinatio-
nis, quoniam sumus quidem in itinere quo venit
ad patriam, sed hostes et adversarios habemus ante-
quam illuc perveniamus, nimirum carnem nostram,
mundum et diabolum. Legimus hoc tempore librum
Regum, ubi bella nobis proponuntur et victoriæ, ut
et nos contra hostes fortiter pugnemus, et adepti
victoriam in cœlis tandem coronemur. Et notemus
obiter apud auctores tribus potissimum nominibus
appellari Judæos. Primo, quia vocantur recutiti,
unde Isaias: Recutita, inquit, sabbata, id est Ju-
daica, quoniam recisam verendorum cutem habent.
Appellantur etiam Palæstini: unde Ovidius:

Terra Palæstino septima culta viro.

(Ovid. *De Art. amat.* lib. 1, vers. 415.)

(10) 23, q. 1, c. *Episcopus*.

A Et communi nomine Judæi ab Juda filio Jacob,
qui unus fuit ex duodecim patriarchis. Quantumvis
enim duodecim fuerint tribus, quæ a duodecim fi-
liis Jacob descenderunt, a Juda tamen Judæi ideo
sunt appellati, quod de regno Judæ hoc pacto pro-
phetaverat Jacob: *Non deficiet princeps de Juda,
nec dux de senioribus ejus, donec veniat qui promissus
est* (Gen. xliix). De tribu autem Juda venit Dominus
noster Jesus Christus. Notemus præterea, quod ali-
quæ sint octavæ devotionis, ut sancti Nicolai, et
sanctæ Mariæ Magdalenæ, qui octavas non habent,
sed quoniam sunt quarundam ecclesiarum patroni,
ideo eis fiunt octavæ. Sunt et octavæ venerationis ut
in magnis solemnitatibus; et significationis, ut Pe-
tri et Pauli quæ secundam significant stolam quam
habaturi sunt, videlicet corporis glorificationem.
B Paulus historiographus diaconus Romanæ curiæ,
monachus Cassiniensis, cum die quodam paschalem
cereum consecraret, fauces ejus raucæ factæ sunt,
cum prius esset satis vocalis. Ut ergo vox ei resti-
tueretur, in honorem S. Joannis hymnum hunc
composuit: *Ut queant lazis, etc.*, unde in principio
petit vocis restitutionem, sicut restituta est Zacha-
riæ merito S. Joannis. De quo quidem dicemus, si
primo festum Gervasii ac Prothasii breviter expo-
suerimus. Et quidem hoc unum hic dicimus, quod
in eorum officio cantatur: *Loquetur Dominus pacem
in plebem suam* (Psal. lxxxiv). Nec hoc sane sine
causa tum temporis dicitur, quod in horum festo
reformata fuerit concordia inter Longobardos et
C Romanum imperium. Cætera de illis historia plene
perstringit.

CAPUT CXXXVI.

De Nativitate sancti Joannis.

Videamus igitur modo de ipsius S. Joannis Nati-
vitate, et primo quamobrem nativitas ejus celebre-
tur cum in peccatis fuerit conceptus. Nullius enim
conceptio facta in amplexu maris et feminæ potest
esse sine peccato. Quidam enim sunt sine patre et
matre, ut Adamus, alii ex patre sine matre, cujus-
modi fuit Eva; alii vero ex patre et matre, quod est
frequentius, ut Abelus; alii tandem ex matre sunt
sine patre, qualis est Christus. Unde in persona il-
lius dictum est: *Ego sum vermis et non homo* (Psal.
xxi), hoc est secundum legem vermium natus, non
autem hominum. Sed animadvertatur hic hominem
prius, ut ita dixerò, seminari, ac postea in vulva
concipi, ibique carnem formari. Verum post quadra-
ginta et sex dies creari animam, et corpori infun-
di, secundum theologos, quibus magis credendum
est quam physicis. Celebratur ergo hujus nativitas
secunda, quando nimirum primo exit in lucem. Nam
prima est, quando ipsa anima corpori infunditur;
secunda vero, cum prodit in lucem: quare juxta se-
cundam, sine peccato fuit conceptus. Sanctificatus
enim fuit in utero quemadmodum Jeremias, in cu-
jus prophetia hoc ita continetur: *Antequam exire*

de ultra sanctificari te, etc. (Jer. 1.) Quod quidem A in hujus figuram fortasse dictum fuit. Sed de quo genere sanctificationis hoc isthic dicatur Deus novit. Sūnt qui putent de sanctificatione originali dictum fuisse, idque hoc pacto probare conantur, quod videlicet Spiritus sanctus puerum repleverit, atque adeo ut ex istiusmodi Spiritus sancti repletionē, et repleta fuerit mater. Atqui si esset in originali, foret utique et in mortali. Ergo neque puer sancto Spiritu esset repletus, neque ejus mater. Nec vero refert, quod et mali quam plurimi prophetaerunt ut Caiphas et Balaam, et quod asina etiam locuta sit. Verum contra videtur, quod ei peccatum illud originale remissum non fuerit. Dixit enim Joannes ad Christum : *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me baptizari (Matth. iii)*. Ex quo intelligitur ipsum voluisse ablui a peccato originali. Sed intelligendum plane est ipsum hoc dixisse in persona Ecclesie, in qua etiam opinione glossa est pervulgata.

CAPUT CXXXVII.

De vigilia sancti Joannis.

Festum sancti Joannis habet vigiliam, hoc est ejus festi dies præcedens dicitur vigilia vel ejus loco jejunium, quod vice vigiliarum est institutum. Fuit enim moris apud veteres ut in festivitibus viri cum uxoribus et siliabus suis ad ecclesiam convenirent, atque isthic cum lumine et candelis vigilarent. Sed quoniam in his vigiliis crebro contingebat ut puellæ vitiarentur, ac malitiosi opportunitatem haberent, quo flagitia sua commode perficerent, ideo factum est ut vigiliæ mutarentur in jejunia. Unde etiam nunc antiquitatis nomen retinuit. Vocatur enim vigilia. Celebratur autem Nativitas Joannis, tum propter historiam (habet enim Evangelium : *Et multi in nativitate ejus gaudebunt (Luc. 1)*, quod observant Christiani et pagani) tum propter allegoriam et mysterium. Per Joannem enim significatur ortus gratiæ, ex quo quidem fit ut tum magis solemnizemus propter mysterium quam propter ipsam personam. Credimus autem quod hic in utero sanctificatus est, sicut Jeremias, unde eo die de Jeremia legitur. Sed quo genere sanctificationis nec satis liquet, nec legimus. Plerique tamen affirmant ipsum ab omni peccato fuisse mundatum. Salvator autem attulit nobis ortum gratiæ. Hunc Joannes præcessit annuntiatione, nativitate, prædicatione, passione, et ad inferos descensione. Officium ejus partim constat ex Veteri Testamento, partim ex Novo, quoniam ipse fuit finis Veteris et initium Novi. Fuit namque quasi lapis angularis, hoc est Novum et Vetus conjungens Testamentum. Quod autem hoc festo jejunamus, totum illud natum est ex sympathia quadam et compassione qua ei compatimur, quod jejunaverit in deserto, atque isthic vitam egerit admodum acerbam. Solent porro hoc tempore ex veteri consuetudine mortuorum animalium ossa comburi, quod hujusmodi habet originem. Sunt enim animalia, quæ dracones appellamus, unde in psalmo : *Laudate Dominum, de terra dracones (Psal. cxlviii)*,

nós thracones, ut quidam mendose legunt, scilicet terræ meatus. Hæc, inquam, animalia in aere volant. in aquis natant, in terra ambulant. Sed quando in aere ad libidinem concitantur (quod fere fit), sæpe ipsum sperma vel in puteos, vel in aquas fluviales ejiciunt ex quo lethalis sequitur annus. Adversus hæc ergo hujusmodi inventum est remedium, ut videlicet rogos ex ossibus construeretur, et ita fumus hujusmodi animalia fugaret. Et quia istud maxime hoc tempore fiebat, idem etiam modo ab omnibus observatur. Est et alia causa quamobrem ossa animalium comburantur, quod ossa sancti Joannis in civitate Sebastæ ab ethnicis combusta fuere. Consuetum item est hac vigilia ardentibus deferri faculas, quod Joannes fuerit ardens lucerna, et qui vias Domini præparaverit. Sed quod etiam rota vertatur hinc esse putant, quia in eum circulum tunc, sol descenderit ultra quem progredi nequit, a quo cogitur paulatim descendere, quemadmodum vulgi rumor de B. Joanne Christo adveniente ad summum pervenit, cum Christus putabatur, posteaque descendit ac fuit diminutus, ut vel ipse de se testis est : *Me, inquit, oportet minui, illum autem crescere (Joan. iii)*. Quod quidem propterea dictum esse nonnulli arbitrantur, quod tum dies incipiant minui et decrescere, et in Christi nativitate crescere. Verum enimvero quia aliquando dies ante festum sancti Joannis decrescant, et ante natale Domini crescant, intelligendum est istud de nativitate in matre, quando scilicet uterque conceptus est. Conceptus enim est Joannes diebus decrescentibus, ut in Septembri, et Jesus crescentibus, ut in Aprili. Proinde missa hujus diei officium petit partim ex Veteri, partim etiam ex Novo Testamento, cum in eo quædam sint Testamenti Novi, quædam Veteris. *Nam lex et prophetæ fuerunt usque ad Joannem (Matth. xi)*, ita ut hic fuerit tanquam in medio constitutus Veteris et Novi Testamenti. Postea tamen circumcisis est Christus. Eodem vero die et Joannes evangelista in fossam descendit, sed quia propter nativitatem B. Joannis Baptistæ, ejus festivitas plene venerari non posset translata est ad Natale Domini. Quare cum neque ibi propter festum S. Stephani vigiliam habere potuerit, hinc esse dicimus, quod hoc die duplex missa anatur, altera quidem de vigilia evangelistæ, nimirum, *Justus ut palma floreat*; altera vero de vigilia Baptistæ, tanquam dicere possimus vigiliam Joannis Baptistæ plenum habere, et absolutum officium. Ex quo sane fieret, ut illo die non celebraretur vigilia sancti Joannis evangelistæ.

CAPUT CXXXVIII.

De festo apostolorum Petri et Pauli.

Hucusque de Nativitate S. Joannis ejusque vigilia actum est, sequitur deinceps festivitas duorum apostolorum, Petri videlicet et Pauli. De his magna est controversia, utrum eodem die passi sint. Henricus enim solitarius velle videtur eodem die eos, anno tamen revolutio, passos esse. Sed Pelagius papa, atque alii sancti Patres qui de illis scripserunt

in Decretis, voluit illos eodem die eademque hora sub pessimo illo imperatore Nerone fuisse passos. Alioqui enim falsæ essent historiæ de illis proditiæ. Sed tamen in diversis locis passi sunt, et diversis pœnis. Petrus enim cruci fuit affixus; Paulus vero obruncatus, quæ pœna videbatur esse honestior. Nam civis erat Romanus, ut habetur in Actibus apostolorum. Postea vero eorum corpora fuere eodem loco eodemque sepulcro posita, ubi multo tempore simul permanserunt. Sed ad fidem Christianam converso imperatore Romano, et Christiana religione magis ac magis crescente, utriusque apostolo suam peculiarem edificaverunt ecclesiam et cum vellent corpora separare, dubitarentque quænam ossa Petri, et quæ Pauli essent, illis orantibus, jejunio peracto, responsum est cœlitus, majora esse ossa prædicatoris, minora vero piscatoris. Atque ita sane seorsim a sese mutuo ossa fuere separata, et in suis ecclesiis posita. Quamquam vero horum festa eodem die celebranda occurrant, beatus tamen Gregorius instituit ut festum Petri ipso die tantum celebraretur: major enim fuerat sanctitate, et Romæ primas tenuerat, sequenti vero die coleretur festum Pauli. Ipso tamen die Petri dicitur in missa oratio, sive, ut vocant, collecta, illis duobus communis. Potest ergo hic missa inchoari vel de S. Petro, vel per hujusmodi introitum: *Terribilis est locus iste* (Gen. xxviii), quia eo die ecclesia Petri fuit dedicata.

Queritur autem hic de Lino an papa fuerit, atque itidem de Cleto. Sed responsum est, et negatum, eosque fuisse discipulos Petri, ac ejus vicem in his duntaxat suppluisse, quæ ad activam pertinebant vitam, unum videlicet intra muros, alterum vero extra. Sed Petrus vacabat orationi, unde etiam nunc Romæ præter papam et alius quispiam episcopus est. Considerandum porro est interdum inveniri Paulum Petro esse minorem, et quandoque etiam majorem, vel inter sese eos esse æquales. Sed istiusmodi controversia hoc modo dissolvi potest: Fuit enim Paulus minor Petro, videlicet dignitate, quod hic fuerit princeps apostolorum. Verum eodem major fuit prædicatione, et æqualis et par vitæ sanctimoniam. Horum itaque festum tria habet præcipua, jejunium, octavas et solemnitate. Jejunium quidem, quia si cum eis regnare optemus, oportet nos etiam cum iis compati. In solemnitate vero propter eorum glorificationem gaudemus. In octavis denique ob illorum futuram beatitudinem in corpore et anima, cujus certi sumus, lætamur.

CAPUT CXXXIX.

De divisione apostolorum.

De festo divisionis apostolorum magnæ auctoritatis scriptores varii dissentiunt. Quidam enim volunt divisionem hanc intelligendam esse quasi quæ Jerusalem post duodecim annos facta esset, cum videlicet apostoli partiti ac separati fuerint ad concionandum ethnicis: Nonnulli vero putant festum hoc esse accipiendum de divisione Petri et Pauli, illa

videlicet, de qua superius mentio facta est. Illam enim tali die factam fuisse arbitrantur quod utique bene fieri potuit. Dicitur autem hoc die magna illa apostolorum sequentia, cujus initium est hujusmodi. *Cæli enarrant*, et Evangelium Ascensionis, sed non integrum, ut quod ibi incipit: *Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est* (Marc. xvi). Ad cujus extremæ partis probationem nonnulli hic mentionem faciunt de duobus discipulis Petri, qui cum ad prædicandum missi essent, et circiter viginti dies iter ingressi, alter eorum mortuus est, et alter ad Petrum rediit. Hunc aiunt fuisse B. Maternum. Sed Petrus ei tradidit baculum suum, ac ipsum remisit, præcipiens ut ad corpus socii sui adiret, et illud suo baculo tangeret. Quod quidem cum hic fecisset, e vestigio alter revixit ad tactum baculi, qui jam mortuus fuerat quadraginta diebus. Et sic verum esse completum est, quod dixerat Dominus: *Et majora horum facietis* (Joan. xiv). Dominus enim quadruiduanum suscitavit Lazarum, quod sane oppido quam magnum fuit: sed magis quod ad tactum baculi Petri revixit ille, qui jam mortuus fuerat quadraginta diebus.

CAPUT CXL.

De festo sancti Jacobi.

Festum hoc Jacobi est majoris, fratris Joannis evangelistæ et filii Zebedæi. Hujus corpus quiescit in Compostella, quæ Hispaniæ pars est. Missus enim fuit ut Hispanis verbum Dei concionaretur. Sed propter malitiam et duritiam principum extra unum ad fidem Christi neminem convertere potuit. Quod cum videret vir sanctus Jerusalem rediit, ut conspiceret an illi, quos isthic reliquerat, etiamnum satis essent in Christi fide confirmati, et invenit multos in ea errantes, imo qui jam fere omnino eam deseruerant, propter Hermogenem et Philæum, qui magicis artibus quasi miracula faciebant, quibus homines misere decipiebant. Verum hos magos aggrediens apostolus ad fidem convertit, populumque ad cultum Dei reduxit. Deinde vero cum ad Herodem duceretur, in via paralyticum quemdam sanavit, et qui ipsum ducebat ad fidem convertit, ac baptizavit. Tandem ab ipso Herode fuit obruncatus. Tum magi illi, qui jam ejus facti erant discipuli, cum aliis tribus eisdem discipulis cum corpore in navim ascenderunt, et sese sine rectore mari commiserunt, ut ei divina providentia sepulturæ locum tribueret. Tandem navis illa Hispaniæ applicuit ad regnum Lupæ. Erat autem tum temporis regina quædam in Hispania isthoc nomine, cujus vita et mores nomini plane conveniebant. Ad hanc ergo reginam discipuli aliqui exierunt, et illi dixerunt hoc pacto: « Dominus Jesus Christus misit ad vos corpus sui discipuli, ut quod recusastis vivum, saltem mortuum recipiatis. » Ac narravit illi totum istud miraculum, quo pacto illuc appulissent. Quod cum audiisset Lupa misit eos ad crudelissimum quemdam virum qui eos in carcerem detrusit. Sed cum hic pranderet, angelus Domini eos e car-

cere eduxit, qui civitatem exeuntes velut peregrini, A populo vidente ac nemine impediante, ad suos redierunt socios

Absoluto prandio, tyrannus ille ad se captivos adduci jussit. Sed cum venissent ad carcerem qui illuc missi erant, invenerunt carcerem apertum, nec in eo captivos, quod domino suo retulerunt, qui ita percitus extemplo famulis præcepit, ut eos insequerentur. Verum cum hi a civibus passim duos tales viros sibi visos fuisse, et pontem civitatis transiisse intellexissent, et ad eos impetu quodam cucurrissent, pons fractus est, et in aqua submersi sunt. Quod quidem simul atque audivisset princeps, et sibi et suis timens, motus poenitentia, alios misit, qui sanctos illos viros rogaret, ut ad se securi redirent, promittens quodcumque eis placeret se B facturum. Illi autem redierunt, et populum civitatis ad fidem Christi converterunt. Quod factum Lupa regina summopere doluit, et redeuntibus ad se discipulis non ausa aperte eis nocere, fraudem verbis dissimulans, ait: « Accipite boves quos habeo, et plaustro eos jungite, et quo placuerit corpus domini vestri abducite. » Dicebat autem istud animo plane malevolo. Noverat enim boves esse indomitos, ac fieri non posse ut vel jungerentur vel currui applicarentur; aut certe si posset, ut currerent nunc hocsum, nunc illorsum, atque eos ita dissiparent et occiderent, ac corpus ipsum caderet. Sed nulla est sapientia adversus Dominum. Discipuli enim posteaquam crucis signum fecerunt, statim boves mansueti velut agni facti sunt, nec hominis contractationem veriti. Hi ergo apostoli corpus in grandi saxo posuerunt, quod ita se corpori aptum reddidit, quasi humana opera ad id fuisset confectum, sepelcrumque corpori præbuit. Quod cum ita simul cum corpore currui imposuissent, boves sine aliquo rectore recta ad palatium Lupæ currum advexerunt, nec quieverunt, donec ad ipsius palatii medium pervenerunt. Qua re stupefacta regina, et tanto miraculo exterrita, ad fidem conversa est, et ex suo palatio sancto dedicavit ecclesiam, omniaque ornamenta, quæ possidebat isthic ad cultum ecclesiæ consecravit, ac felicissima tandem morte obiit. Colitur autem festum B. Jacobi octavo Kalendas Augusti, non quod tunc obierit (passus enim est D circa Pascha, ut liquido in hujus diei Epistola constat: *Misit Herodes rex, etc. (Act. xii)*, sed quod hoc die ei sit dedicata ecclesia in Compostella. Nec vero habet jejuniium institutionis festum hoc, ea ratione qua supra ostensum est.

CAPUT CXXI.

De festo Petri ad Vincula.

Theosebia, uxor Theodosii imperatoris, cum per Alexandriam proficisceretur Jerosolymam, incidit in ejus regionis homines, qui tum temporis festum in honorem Augusti Cæsaris colebant de triumpho

habito adversus Cleopatram et Marcum Antonium. Quod cum animadvertisset Theosebia ægerrime tulit tantum honorem exhiberi ethnico homini et damnato. Cum autem venisset Jerosolymam datae sunt ei cujusdam beneficio catenæ, quibus sub Herode ligatus fuit Petrus. Tandem vero Romam rediens super eo, quod in Alexandria viderat, summum consuluit pontificem, eique ostendit catenas, quas Jerosolymæ dono acceperat. Jussit item papa illas afferri catenas, quibus sub Nerone ligatus fuerat Petrus, quæ simul atque tangerent alias, ita fuerunt conjunctæ atque implicatæ, ac si semper eadem fuissent. Quo quidem viso Theosebia jussit consilio pontificis ædificare ecclesiam in honorem beati Petri, et in ea catenas illas collocavit. Dedicatio autem ejusmodi facta est Kalendis Augusti; statuitque pontifex ut quod indiscreta et inepta hominum voluntas huc usque fecisset principi Romano, modo idem Christianorum pietas in universo orbe semper faceret principi apostolorum Petro. Atque ad eum sane modum solemnitas Petri existit solemnitate Augusti.

CAPUT CXXII.

De festo Machabæorum.

Ihc animadvertendum est Machabæos hos non illos esse ex quibus fuit Judas Machabæus, sed qui fuerunt filii Felicitatis, ut quibusdam placet. Alii affirmant Felicitatem matrem fuisse aliorum septem fratrum, qui Christi nomine passi sunt et quorum nomina ignorat Ecclesia. Hanc Felicitatem vocat B. Gregorius plusquam martyrem, quod septies passa sit in septem filiis, et octavo tandem in proprio corpore. Certe illa Felicitas, cujus hi sunt liberi, quorum festum hic agitur, duplex sustinuit martyrium, vidit enim filios diversa pati tormenta, et deinde ipsa martyrium sustinuit. Erant enim ejus septem filii, tametsi non hos fuisse quidam putent. Meminit autem eorum festum Ecclesia tam Orientalis quam Occidentalis, quanquam nullius sancti Veteris Testamenti præter hos, si ita sint, contra multorum habet festa. Verum hos utraque colit Ecclesia, quod propter legis observationem passi sint, cum carnem porcinam comedere recusarent. Est rursus alia ratio quoniam numero septem fuerunt. Atqui septenarius numerus, ut est præter cæteros plenus et perfectus, ita numerum exprimit universitatis. Quare in his septem significantur omnes martyres, tam Veteris quam Novi Testamenti. Atque exhibentur martyribus Novi Testamenti in exemplum, ut quemadmodum illi pro sua lege passi sunt, ita et nos vel mortis periculum pro nostra adire non horreamus, si necesse fuerit. Sane ergo hujusmodi festum magis celebratur gratia eorum qui significantur quam qui significant.

CAPUT CXXIII.

De Inventione sancti Stephani.

Sequitur dicendum de festo B. Stephani (11), id-

(11) Festum hoc instituit Callistus III, ita ut

hinc dicere sit necessarium caput hoc non esse hu-

que de ipsius inventione. Verum enimvero considerandum est ejus inventionem fuisse factam eo die quo ejusdem celebratur passio, et contra. Mutatio tamen hæc facta fuit duabus de causis: Prior est, quia Christus natus est in terra, ut homines nascerentur in cælo. Cum ergo beatus Stephanus fuerit protomartyr, et martyrium sanctorum sit eorumdem nativitas in cælis, merito post Natalem Domini colitur nativitas protomartyris Stephani. Unde illud vulgo protritum: *« Heri natus est Christus in terris, hodie Stephanus nascetur in cælis. »* Posterior ratio est, quia ad ejus inventionem cum maxima hominum multitudo convenisset, qui miracula quæ quam plurima in inventione Deus fecit videbant, majori cultu annuatim illum diem celebraverunt quam vel diem ipsius passionis. Statuerunt ergo sancti Patres ut festum passionis transferretur ad hunc diem inventionis, et contra festum inventionis, ad festum passionis, quia hoc dignius est, ut ideo majori cultu diem illum annuatim celebrarent, et populus diem illum qui Natale Domini sequitur, ferventiori cultu colebat in Augusto. Animadvertamus hic obiter, si festum alicujus martyris et confessoris concurrant, si illustrior sit confessor et plenum habeat officium, collectam sive orationem ejus esse præponendam, et in altera solummodo alterius faciendam mentionem sive commemorationem.

CAPUT CXLIV.

De festo beati Sixti et Transfiguratione Domini.

Post hæc ordine dicendum esset de festo B. Sixti; sed quia ejus passio manifesta satis et nota omnibus est, ad alia transeamus. Hoc ipso die festum sit de Transfiguratione Domini. Non quod tali die transfiguratio facta sit, sed quod tunc temporis ab iis qui secum fuerant in monte, primo manifestata et publicata fuerit. Præceperat enim Dominus, ne cuiquam dicerent, donec a mortuis resurrexisset (*Matth. xvii*). Illi autem usque in hanc diem tacerunt. Enimvero sane transfigurationem hanc certo constat factam fuisse sub finem hiemis et circa principium veris, cum videlicet de illa legitur Evangelium. Et notemus quidem Christi sanguinem eadem hac die confici ex novo vino, si inveniri possit, aut aliquantulum ex matura uva in calicem expressa, et quod racemi benedicantur, indeque homines communicent. Quare autem hoc fiat, hæc est ratio: Quia ipso die cœnæ dixit Dominus Jesus apostolis et aliis qui cum illo cœnabant: *Amen dico vobis, posthac non bibam de hoc genimine vitis, donec bibam illud novum in regno Patris mei.* (*Matth. xxvi*). Quoniam ergo tum dixerit novum, et Transfiguratio Domini pertineat ad illum habitum quem nactus est post resurrectionem, ideo quaeritur hoc festo vinum novum.

CAPUT CXLV.

De sancto Laurentio.

Nunc de festo B. Laurentii breviter est dicendum. Ius auctoris, sed a scriptore quopiam fuisse postea adjectum. Sed cum in ea omnia, quibus usus sum,

A Beatus Sixtus, cujus paulo ante mentionem fecimus, in Hispaniam profectus, inde secum duos juvenes, videlicet Laurentium et Vincentium ejus cognatum adduxit Romam. Horum alter Laurentius nimirum cum eo mansit Romæ, ac gravissima perpressus est tormenta, quemadmodum satis copiose tradit ipsius historia. Cognatus vero ejus Vincentius reversus est in Hispaniam, vitamque ibi glorioso finiit martyrio. Hoc autem festum tria habet præcipue, cujusmodi habere solent magnæ solemnitates, nempe jejunium, ipsius diei solemnitatem et octavas. In tribus enim potissimum sanctus hic habet privilegium. In jejunio quidem primum quod solus inter martyres habeat jejunium, utpote institutionis. Alterum vero in octavis, quoniam hic duntaxat et B. Stephanus octavas habent inter martyres; beatus vero Martinus inter confessores, ut dicitur postea ubi de ipsius festo agemus. Postremum ejus privilegium quod habet, consistit in regressibus antiphonarum, veluti habet B. Paulus. Sed ille habet propter supremam pœnam martyrii, hic ob excellentiam prædicationis. Tria autem sunt in sacrosancta Ecclesia privilegia, baptismus videlicet, prædicationis et martyrii, verum Laurentius privilegium obtinet martyrii. Nam quamlibet multi alii æque gravia sustinuerunt tormenta, ut B. Vincentius et Georgius et forsitan etiam majora ac plura, non tamen ista universa observat Ecclesia, quæ de illorum tormentis feruntur. Vel etiam propter loci dignitatem eo gaudet præ cæteris privilegio, quod Romæ passus sit.

CAPUT CXLVI.

De Assumptione beatæ Mariæ Virginis.

Agendum deinceps est de Assumptione B. Mariæ. In primis tamen scire oportet quod sanctorum transitus multis appellatur modis. Dicitur enim exitus, transitus, obitus, natale, nativitas, natalitium, dormitio, depositio, quemadmodum est Joannis evangelistæ, passio et assumptio. Sed hoc nomen quasi per antonomasiam solummodo de beata Maria dicitur. Verum esse beatam Mariam, quod ad animam ejus attinet, assumptam fuisse certo novimus; an vero corpus illius postea etiam assumptum fuerit, profecto incertum est. Pie tamen credimus ipsam integre fuisse assumptam, sed prius animam, ac deinde corpore. Nihilominus tamen mulier quædam religiosissima appellata Elisabeth, quæ etiam nunc in vivis est, habitatque in finibus Saxonæ, ait sibi esse revelatum quod circiter dies quadraginta assumptum fuerit corpus post Assumptionem animæ. De qua re opusculum quoddam composuit, sed non est in Romana Ecclesia comprobatum. Quaeritur autem quoniam illo die cantetur evangelium de beata Maria Magdalena et Martha? Ad cujus rei evidentiore declarationem sciendum est quandoque evangelium legi in ecclesia tot rationibus, quot a nobis ante satis expositum est. Fit namque ut inter-exemplaria constanter conveniant, temere hic omit-tendum esse non putamus.

dum legatur evangelium propter rem ipsam quam A continet, cujusmodi est de Trinitate; interdum vero propter rei partem aliquam, ut est *Liber generationis* (*Matth.* 1), quod ob ultimum versiculum quo Christi fit mentio, recitatur. Legitur et aliquando propter totum, quale istud profecto est quod in Circumcisione dici consuetum est: *Postquam consummati sunt dies octo*, etc. (*Luc.* 1). Si nonnunquam propter tempus, ut in prima die Quadragesimæ, ac propter jejunium, nonnunquam propter litanias, cujusmodi istud est evangelium, quod ovi, pisris, ac panis mentionem facit. Nonnunquam denique causa loci, veluti hoc quod in Septuagesima legitur: *Exiit homo qui seminat, seminare semen suum*, etc. (*Matth.* XIII). Dicitur autem homo hic fuisse beatus Paulus, qui seminavit semen, id est B verbum Dei. Atque ideo illo die recitatur collecta de sancto Paulo, sub cujus finem habetur: *Doctoris gentium*, etc. Eo namque die D. Papa in beati Pauli ecclesia sacrum celebrat. Postremo evangelium aliquando vero juxta historiam, ut in Circumcisione, aliquando vero juxta suam allegoriam, quemadmodum hoc est quod in Assumptione Mariæ virginis de Maria Magdalena ac Martha legitur. Quod ergo hic istiusmodi legatur evangelium, indicat utramque vitam, et contemplativam et activam in una Maria virgine fuisse. Ipsa enim fuit Magdalena, hoc est quæ circa vitam contemplativam versabatur. Ipsa fuit Martha, id est quæ circa activam vitam tota etiam fuit occupata, quemadmodum ex C multis locis liquido probari potest. Nam et in contemplativa ipsam sedulo versatam fuisse, vel hæc verba satis declarant: *Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo* (*Luc.* 1). Habet autem festum hoc jejunium atque octavas præter cætera Mariæ festa, cum et nullum ejus sit majus aut celebrius, quemadmodum de quolibet etiam alio sancto censendum est, utpole cujus transitus solemnior sit quam ejusdem festum aliud. Ab hoc tamen excipitur festum Joannis Baptistæ, quippe quod ejus nativitas longe major sit quam passio, idque ob ejusdem significatum atque annuntiationem.

Notemus vero hic quinque esse festa Mariæ Virginis authentica ac comprobata, quorum primum est Nativitas. Festum enim Conceptionis aliqui inter C dum celebrarunt (12), et adhuc fortassis celebrant, sed authenticum atque approbatum non est: imo enim vero prohibendum potius esse videtur. In peccato namque concepta fuit (13). Alterum vero est

parientis, hoc est in Natali Domini. Sed quoniam tum et Filii festum agitur, quod plenum exigit officium, nullam ejus servamus solemnitatem usque in octavas. Tum enim omnia responsoria de beata Maria cantantur cum prima ejus diei missa, cujus introitus est: *Vultum tuum*. Missa autem secunda de puero est. Tertium festum Mariæ est Purificationis, et quartum Mariæ ad Martyres, quod modo festum Omnium Sanctorum appellatum est. Denique quintum est Assumptionis, cujus gratia hæc omnia tradimus.

Præterea et illud hic animadvertere operæ pretium est, nempe quatuor in universum esse de beata Maria evangelia, quorum unum est, *Missus est Gabriel* (*Luc.* 1), tametsi quidem non nisi in Adventu B et in ejus Annuntiatione usurpetur; alterum, *Extollens vocem quædam mulier*; tertium, *Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione* (*Luc.* 11), etc. (*Luc.* 1), ac quartum tandem, *Stabat juxta crucem* (*Joan.* 19). Atque hæc quidem tria postrema ejusmodi sunt, ut quotiescunque peculiaris missa de ipsa celebratur, cani aut legi possint. Meminerimus interim festum Annuntiationis non tam Mariæ esse quam Domini, imo potius hujus quam illius, ut hic sint quod eadem habeatur præfatio in Natali Domini quæ in ejusdem Annuntiatione. In hoc itaque Assumptionis festo psalmi atque alia quæ generatim diei consueverunt in Dedicatione ecclesiæ, speciatim de B. Maria cantantur. Ut enim Ecclesia mater est omnium sanctorum, nomenque tenet virginitatis, videlicet mentis ac fidei, quæ corporis præfertur virginitati, sponsa Christi dicta. Unde illud, *Respondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (*II Cor.* 11), sic profecto B. Maria dicta et Virgo est, et sanctissima sanctorum. Recitantur autem lectiones ex Cantico amoris, nempe, *Osculetur me osculo oris sui* (*Cant.* 1). Unde et responsoria atque antiphonæ petuntur. Illud quoque diligenter observandum est, nimirum hoc tempore legi oportere li. ros Salomonis, primo quidem Parabolas, idque ab initio Augusti, deinde Ecclesiasten, ac tandem etiam Canticum amoris cujus dimidium in hoc festo usque ad octavas legitur, reservato altero dimidio usque in Nativitate B. Mariæ. Quarto vero recitatur Ecclesiasticum, quinto liber Sirach, sexto denique liber Philonis, scilicet Sapientiæ, qui appellatus est Salomonis, quod sententias contineat Salomonis; Philonis autem, quod ille eas in librum redegerit. Nec vero convenit ut

absque lacrymis fatendum est; licet, inquam, illæso orthodoxiæ nomine, Matris Domini honorem lædere sanctissimamque ejus conceptionem calumniari. Instat vero dies quam fecit Dominus, dies omnium catholicorum votis exoptata, octava scilicet Decembris anni hujus (1854), in qua Matrem dilectam eruet Christus a lingua dolosa. Surgens enim in die illa Pius papa nonus, quem elegit Deus secundum cor suum, eructabit ex cathedra Petri verbum bonum, beatæque Mariæ *immaculatam conceptionem*, inter dogmata fidei, cum universi orbis plausu et tripudio recensebit. (EDIT. PATROL.)

(12) Vide concil. Basiliense, etc. Firmissime de consec. dist. 4.

(13) Vox linguæ Christianæ indigna, etsi non hæretica, siquidem dogma *immaculatæ conceptionis*, ab Ecclesiæ præcordiis, in quibus ab initio viget foveturque, nondum eruperat, imo, nec nostris, eheu! temporibus erupit! Quamvis enim quintum jam currat sæculum, ex quo sacrosancta Basiliensis synodus doctrinam illam tanquam piam et consonam cultui ecclesiastico, fidei catholicæ, rectæ rationi, et sacre Scripturæ, ab omnibus tenendam et amplectendam, diffinivit; licet tamen, quod via

ipso die Assumptionis sermo hic Hieronymi in ecclesia legatur, sed in capitulo, utique, ad quod nimirum proprie compositus videri potest. Ad postremum ergo hic animadvertere quod paulo ante dictum est, virginitate videlicet mentis prævalere integritati corporis. Quod enim hoc verum sit facile ex verbis B. Mariæ constare potest. Ait namque hoc modo: *Respexit humilitatem ancillæ suæ. (Luc. 1).* Non, inquit virginitatem, sed humilitatem, hoc est fidem et puritatem mentis. Atque hæc de festo Assumptionis dicta sufficiant.

CAPUT CXLVII.

De Decollatione sancti Joannis.

Ut modo Decollationem Baptistæ aggrediamur, præcipue illud cognoscendum est, ipsum tempore Paschali fuisse decollatum et corpus quidem a discipulis suis Sebastæ sepultum, caput vero minime. Quid autem de capite ejus postea actum sit, et quemadmodum in Aquitaniam venerit, dicitur alibi. Movetur hic quæstio, cum truncus in alio loco, atque in alio caput fuerit sepultum, in utro illorum dicatur Joannes sepultus, sed huic controversiæ ex supra dictis dari potest solutio. Pergamus ergo. In eo loco ubi corpus erat situm multa in dies Deus et maxima operabatur miracula, ita ut isthuc magna Christianorum turba conflueret. Quod sane cum ethnici vidissent, moleste admodum tulerunt, et quoniam hoc tempore imperabat Julianus apostata, maximus Ecclesiæ persecutor, in dedecus Christianorum S. Joannis mausoleum destruxerunt, et ossa ejus per-agros sparserunt. Sed cum et illuc Christiani venirent, nec miracula cessarent, rursus ethnici ossa collegerunt et combusserunt. Verum digitus ille quo Dominum ad Jordanem venientem demonstraverat, inquit: *Ecce Agnus Dei*, comburi non potuit. Multi tamen Christiani, qui ethnicis intererant, dum ossa colligerent, quæ potuerant, reservarunt. Atque ob hanc quidem rationem placuit D. Gilberto festum hoc potius collectionis dici debere, quam decollationis. Non desunt qui putant B. Theclam digitum S. Joannis, qui comburi non potuit, ex oris transmarinis detulisse in Mauritaniam, ibique in honorem B. Joannis ecclesiam construxisse, quæ hoc die fuit dedicata. Quare statutum fuit a pontifice ut hic dies per universum orbem Christianum beato Joanni sacer haberetur, juxta quod videtur festum hoc appellandum esse dedicationis. Festum Bartholomæi prætermittimus, quod quæ hic essent dicenda, satis cumulate ejus tradat historia. Concionatus tamen est verbum Dei in India, ubi primo die fuit excoriatus, altero obruncatus et translatus Beneventum.

CAPUT CXLVIII.

De sancti Augustini festo.

Circa festum Augustini hoc tantum inquisitione dignum esse videtur, ut cum eodem die plura concurrant festa, veluti Augustini, Hermetis, et Juliani, ejusnam potius officium celebrari illo die debeat consideremus. Nam in eam rem hujusmodi tradi po-

test responsio, et in alia his similia: Si omnes martyres essent illius, qui inter eos majoris esset nominis officium celebraretur. Si vero alius confessor, alius martyr, vel plures fuerint martyres, et si confessor majoris sit nominis, quam martyr, aut privilegium aliquod habeat, ut B. Martinus, et ejus officium generatim in Ecclesia Dei sit institutum, dicendum profecto est officium de confessore, et mentis sive memoria facienda est de martyre. Si autem non, celebrandum est de martyre.

CAPUT CXLIX.

De Nativitate beatæ Mariæ.

Deinceps sequitur Nativitas B. Mariæ. Festum hoc olim fieri non consuevit, sed quodam tempore vir quispiam pius, cum noctu oraret, audivit angelos in cælo canentes. Idem accidit pluribus annis eandem per noctem. Quare petiit a Domino ut quid hoc sibi rei vellet ipsi revelaretur. Et indicatum est ei angelos ita in cælis gaudere, ac velut solemnizare, quod istiusmodi nocte nata esset beata Virgo. Ille igitur rem, quam audiverat, ad papam defert: qui cum intellexisset eum virum esse sanctum et magnæ auctoritatis, credens ipsum vera loqui, instituit ut per totum mundum christianum, festum hoc celebraretur. Nec vero habet jejunium, vel octavas institutionis. Potest tamen nihilominus habere devotionis. Legitur hoc festo evangelium: *Liber generationis (Matth. 1)*, ubi agitur de genealogia Christi. Sed quæritur cur in generatione potius computetur Joseph, quam B. Maria, cum Christus non sit filius Joseph. Verum enimvero in Veteri Testamento potius solet fieri computatio per viros quam per feminas, nec multum refert per quem hic fiat computatio, cum Joseph et B. Maria eandem habuerint generationem. Et sane Christus maluit fabri filius vocari, quam ut mater sua lapidibus obrueretur. Revera filius fabri fuit, non illius Nazarenæ, sed fabri ejus, qui fabricatus est auroram et solem.

CAPUT CL.

De sanctis Sapientia, Felice et Audacto.

Sapientia mulier fuit sancta quæ tres habuit filias: Fidem, Spem, Charitatem, quæ omnes martyrium cum matre susceperunt. Sed de beatis Felice et Audacto sciendum est quod, cum beatus Felix pro Christi nomine ad martyrium duceretur, quidam subito sese in medium protulit, inquit: *Et ego sum Christianus.* Ad quem responderunt carnifices: *Ergo et tu venies.* Cum igitur nomen illius ignoraretur, appellatus est Audactus, quasi beato Felici audacter associatus.

CAPUT CLI.

De Exaltatione sanctæ crucis

Exaltata fuit sancta crux, ejusque festum institutum eo tempore quo Heraclius vicit Cosroem regem Persarum. Hic autem Cosroe cum, destructa Hierosolyma, crucem Domini inde abstulisset, facta domo ad similitudinem cæli, fecit sibi in ea sedem, ac lignum a dextris posuit loco Filii, gallum a sinistris loco Spiritus sancti, atque ita ipse in medio

stans se Deum et Dominum appellari voluit. Quod A
audiens Heraclius imperator Romanus aciem movit
juxta Danubium illum, qui apud Persas est, non
hanc qui in Suevia oritur. Nam alterum illum forte
ex his partibus in illas venisse dicere possumus et
nomine hujus esse appellatum, sicut Trojani fecisse
dicuntur. Hinc victo filio Cosroes singulari certa-
mine, crucem Domini tulit Heraclius, voluitque il-
lam in suum locum restituere. Sed cum appropin-
quaret Hierosolymam, portæ civitatis per se fuerunt
clausæ, ut non intrare potuerit. Quod cum vehe-
menter admiraretur, audita vox est e cælo, inquires
Regem regum non sic intrasse Jerosolymam phale-
ratum, sed humilem et super asinam sedentem. At-
que hic statim suam agnoscens elationem, ex equo
desiliit, et valde esse humiliatus, ac portæ sua sponte
et apertæ sunt, nudisque pedibus civitatem intravit.
In hujus ingressu multi diversorum genere morbo-
rum per crucem curati sunt. Ferunt ab Adamo Seth
filium ejus missum fuisse in paradysum, qui ramum
inde sibi datum ab angelo retulit ad patrem, qui
statim illius arboris mysterium cognoscens, eam
terræ inseruit, in magnam arborem procrevit. Postea
vero cum in templi ædificatione ex diversis mundi
partibus arbores afferrentur, allata est illa et reli-
cta tanquam inutilis. Unde deinceps ad foveas quas-
dam civitatis posita est, per quam commode trans-
ire possit. Hanc cum vidisset regina Saba, noluit
transire, sed adoravit. Postea autem rejecta est in
probatricam piscinam, quæ tempore passionis Chri-
sti desiccata fuit, ac tum apparuit lignum, cui cum
aliud non invenirent Dominum affixerunt. Major vero
est festivitas inventionis quam exaltationis, quod
ab Eusebio fuerit instituta, qui eo die fecit populum
convenire ad adorandum crucem. Fuit enim hic pon-
tifer Romanus trigesimus.

CAPUT CLII.

De beato Mauritio, ejusque sociis.

Sequitur videndum de festo B. Mauriti, et The-
bæa legione. Multæ sunt Thebæ, una in Ægypto a
Bosiride rege Ægypti condita, dicta alio nomine He-
liopolis. Ex hac oriundus fuit Mauritius atque inde
dicuntur Thebæi. Alla est in Beotia a Cadmo Age-
noris filio condita, a qua dicti sunt Thebani. Tertia D
est in Judæa, unde appellati sunt Thebites. Illi vero
qui cum Mauritio mortui sunt, erant ex Thebe Ægy-
ptiorum. Cum ergo Galli exercitum suum in Roma-
nos eduxissent, dux Ægypti collegit exercitum in
quo fuit beatus Mauritius, qui sub se habuit legio-
nem, virorum scilicet sex millium sexcentorum et
sexaginta sex. Verum cum jam essent in exercitu,
tyrannus voluit eos cogere ad adorandum idola, qui
ut non voverunt, ita decimam accepit partem atque
interfecit. Quod animadvertens Mauritius, sermo-
nem suum convertit ad socios, orans ut viriliter
agerent et starent, qui sic ab eo corroborati, marty-
rium perpassi sunt. Sed illi priusquam Romam ve-
nissent sunt baptizati.

CAPUT CLIII.

De sancto Matthæo.

De beato Matthæo hoc tantum dicimus, quod le-
vita fuit, ideoque in lege magis edoctus. Inde est
quod profundæ significationis oppositiones adver-
sus hostes suos fecerit. Fuit autem Hebræus, quare
et Hebræis Evangelium Hebraice scripsit. Ubi obiter
animadvertite nos Hebræos dicere, si quando de lin-
gua loquimur; Judæos cum de ritu vel gente. Post-
ea hujus liber translatus est in Græcum, et deinde
de Græco in Latinum. Prædicavit autem sub Caio
Caligula, qui sic nominatus est, quod cum nasce-
retur in expeditione caligis fuerit coopertus. Scri-
psit vero Joannes sub Nerva; Marcus sub Nerone.
Sed quo tempore Lucas scripserit, incertum est.
Nomen hoc Matthæus, ut inquit Beda, in sua ortho-
graphia per duplex *tt* scribitur.

CAPUT CLIV.

De festo angelorum sive Michaelis.

Festum angelorum, quod hoc tempore colitur est
Dedicationis, quando eis basilicæ dedicatæ sunt,
quoniam hoc festum omnium angelorum dicitur. De
barbarorum autem fuga et tauro agitur inter Pascha
et festum Ascensionis, quando de festo angelorum
agitur. Proinde vero de nominibus angelorum dici-
mus, quod nec sibi nomina imposuerunt, nec eis a
Deo data sunt, sed ab hominibus: a quibus autem,
nescimus. Caterum in festo S. Michaelis cum de
angelis omnibus agatur, Michael nominatur, quia
ipse præest paradiso, et ad suscipiendas animas
princeps est constitutus. Hic quoniam in Gargano
monte visus sit, ac ipse locum sibi in alto elegerit,
ideo ei ubique fere terrarum in edicto loco basilica
constituitur. Sanctis vero quasi hominibus et terre-
nis in imo templa dedicantur. Dicunt autem non-
nulli tot esse in quolibet angelorum ordine legio-
nes, quot sunt legionis unitates, scilicet sex mille
sexcentæ et sexaginta sex. Certum est tamen plures
esse legiones quam ordines, unde Dominus inquit
Petro: *Nescis, quod si rogavero Patrem meum, mit-
tet mihi plusquam duodecim legiones angelorum* (Matth.
xxvi). Ait Haymo tertius episcopus Halberstatensis,
quod si quis posset videre spirituales creaturas, ita
eas videret ebullire in aere, tanquam minimas ato-
mos in splendore solis. Constantinus etiam impera-
tor, cum ad oras transmarinas proficisceretur, in-
venit Eusebium virum sanctissimum, cui dixit.
« Vir sancte, pete a me quo tua Ecclesia ditetur. »
Ile vero respondit, Ecclesiam suam satis divitiis
abundare, sed se rogare, ut in omnibus mundi pla-
gis serutentur nomina sanctorum, et eorum passio-
num tempora, ac sub quibus et quemadmodum passi
sunt, rescribat. Quo quidem facto refert Eusebius,
quolibet anni die plusquam quinque millia sancto-
rum festa concurrere. Unde fertur Gregorius dix-
isse: « Totus mundus sanctis plenus est. » Quod
autem Michael dicitur pugnasse contra draconem,
allegorice quidam intelligi volunt, videlicet Michael,
id est Christus. Dicunt tamen alii historice esse in-

telligendum, quoniam scilicet ministerio Michaelis et angelorum ejus depulsus est diabolus. Quamobrem ita etiam depingitur in Ecclesia propter laicos. Queritur præterea utrum Michael sit nomen unius angeli, an vero plurium? Dicunt aliqui unius esse. Sed putant alii, quod quando unus angelorum mittitur ad aliquod magnum et mirabile faciendum, is Michael nuncupetur. Certum est autem Michaelen fuisse, qui missus est in Ægyptum, et celebres illas ac famosas plagas fecerit, et mare Rubrum divisit.

CAPUT CLV.

De sancto Remigio.

Sanctus Remigius Gallorum dicitur pontifex, quoniam primus regem Gallorum inunxit, atque ideo in tanto honore et veneratione habetur in Francia, ut festum illud obfuscet festum beati Michaelis.

CAPUT CLVI.

De sancto Luca.

Lucas natione fuit Syrus, patria Antiochenus, et prædicavit in Bithynia, atque isthuc propria morte absque martyrio vitam feliciter finivit. Vixit autem octoginta annis, et duo volumina posteritati reliquit, Evangelium videlicet et Actus apostolorum. Fuit discipulus Pauli, a quo quæ docuit didicit, sicut Marcus a Petro. In prologo tamen Evangelii invenitur, quod ipse didicisset a quibusdam qui a principio fuerunt cum Domino. Ex quo sequi videretur, quod non ex Paulo didicisset, cum hic a principio cum Domino non fuerit. Verum quædam ex Paulo didicit, quædam etiam ex aliis, sed maxime tamen a Paulo edoctus est.

CAPUT CLVII.

De Simone et Juda.

Jacobus, Simon, Judas, qui et Thadæus, Joseph Barsabas, qui et Justus cognominatus est, ne propter injustitiam ab apostolatu fuisse repulsus credatur, fratres fuerunt, inter hos scilicet Joseph Barsabam, et Matthiam facta est sortitio. Atque ille quidem Jacobus frater Domini dictus est, quoniam omnes cognati Hebræo idiomate fratres vocabantur, vel quia ipsi erat quam simillimus. Joseph vero cognatus dicitur Domini, vel quia pater putativus erat, vel quia cognatus esset ex parte matris, nimirum B. Mariæ. De Simone fertur quod sit crucifixus. Sed prius tamen in Ægypto prædicavit, ac postea venit Jerosolyman, atque isthuc post beatum Jacobum minorem, qui dicitur est frater Domini, creatus est episcopus. Vixit autem centum et viginti annis, suscitavitque antequam moreretur triginta mortuos, filium nempe sui hospitis submersum fluctibus, et ejus gratia cæteros. Obiit vero annorum centum et viginti in Bosphoro, non in Pastophorio, ut quidam censent. Est autem Pastophorium, ut nonnulli volunt, porticus templi, in qua jacebant custodes templi. Judas vero prædicavit apud Persas et Medos, atque isthuc mortuus est apud Hermenios.

CAPUT CLVIII.

De festo Omnium Sanctorum.

Posteaquam hæc de sanctis hucusque prosecuti sumus, necessarium plane est ut ad maximum illud et generale festum veniamus, videlicet Omnium Sanctorum. Sed quamobrem istud fuerit institutum et quare hoc præsertim tempore fiat, satis, ut ego quidem arbitror, supra ostensum est. Pauca tamen adhuc de eo dicenda restant, nimirum de jejuniis et ordine ipsius officii. Festum ergo hoc jejunium habet institutionis, nec debet profecto aliquis comedere nisi a vesperis, nec jejunium oportet mutari, ut quidam faciunt propter festum S. Quintini. Ait enim ille: « Putasne sancti gaudeant cibis, qui meruerunt vitam jejuniis? » Quoniam autem festum hoc Omnium est Sanctorum, ideo variatur illius officium, prout habetur varietas sanctorum. Prima enim antiphona, prima lectio, et primum responsum cantatur de Trinitate, quod festum est Trinitatis. Secundo loco canitur de B. Maria, tertio de Angelis, quarto de Prophetis, quinto de Apostolis, sexto de Martyribus, septimo de Confessoribus, octavo de Virginibus, nono de Omnibus Sanctis. Atque in horum quidem officiorum lectionibus observatur auctoritas. Nam præstantior in ecclesia, si episcopus præsens fuerit, recitabit lectionem de Trinitate, vel decanus, vel saltem sacerdos, et sic fiet descensus in legendo personarum usque ad pueros. Octavam namque lectionem leget unus ex pueris. Nonam enim lectionem majoris est recitare.

CAPUT CLIX.

De officio mortuorum ac ratione sepeliendi.

Nunc agendum est de officio mortuorum, et quidem primo de loco ubi debeant sepeliri, secundo de iis qui sunt sepeliendi, et de modo ac ratione sepeliendi, tertio quis eam invenerit, et quamobrem, ac tandem de ipso officio. Non puto esse operæ pretium ut eam repetamus divisionem quam in initio de locis fecimus, ad quam nos lectorem modo remittimus. Verum illud duntaxat hic sciamus religiosum locum dici eum, juxta leges et instituta Romanorum, in quo sepelitur corpus alicujus hominis, seu caput tantum. Ac ideo caput dico, quoniam nullus duas habere potest sepulturas, sed ubi caput est, isthuc alicujus esse dicitur sepultura. Sive ergo Christianus, sive paganus, sive infans, etiam non baptizatus, aliquo in loco sepeliatur, secundum Romanorum instituta, locus ille religiosus appellabitur: at vero Christiani non eum locum censent esse religiosum. Ubi sepelitur Judæus vel paganus, vel infans non baptizatus, sed tantum ubi Christianus, usque adeo, ut si excommunicatus aliquis sit ibi sepultus, inde extrahatur, atque extra cœmeterium ejiciatur.

Locus autem iste diversis appellatur nominibus, ut cœmeterium, et polyandrium. Atque ipsum sepulcrum hujusmodi: Mausoleum, dormitorium, monumentum, ergastulum, sarcophagus, pyramis, tumulus. Dicitur autem cœmeterium a Græco verbo κοιτάω, quod est *sopio*, quasi quod isthuc mortui dor-

miant, unde etiam nominatum est dormitorium. Polyandrium locus appellatur, ubi multa sunt sepulcra publica. Mausoleum dictum est a Mausoli sepulcro quod Arthemisia ejus uxor ædificavit ita egregiis operibus ut inter septem orbis miracula numeretur. Attollitur enim in altitudinem viginti quinque cubitorum, ac columnis cingitur triginta sex. Quare ab hoc sepulcro omnia pretiosa sepulcra isto nomine mausolea sunt appellata. Monumentum vero nominatur a monendo, quod nos prætereuntes qui in monumentis et sepulcris sunt, admoneant, et se olim fuisse et perinde mortales, ut et nos meminerimus, quod cineres simus et in cineres revertimur, pulvis et in pulverem redibimus. Tumulus appellatus est, quasi terra tumens, id est collis, quod ibi coacervari terra consuevit. Ergastulum dictum est per antiphrasin ab *εργαστομαι*, *operor*, quasi quod in sepulcris corpora minime laborent, sed requiescant, qui in Domino moriuntur. Sic item sarcophagus appellatus est a *σάρξ σάρκως*, *caro*, et *φάγω*, *comedo* quasi isthic caro consumatur et comedatur. Dicitur etiam pyramis sepulcrum ejusmodi, quod flammæ habet similitudinem, ita ut a lato in acutum tendat. Est enim altissimum genus sepulturæ. Tale Romæ visitur, in quo positi sunt cineres Julii Cæsaris, vocaturque acus S. Petri, atque etiam nunc in dubio est, an ex uno constet lapide, an vero ex pluribus. Similem pyramidem exstruxit Cæsar Turonis, juxta ripam Liguris et in ea inclusit cujusdam sui amici cineres, qui fuit interfectus.

Nunc ergo deinceps de iis qui sunt sepeliendi dicamus, et prius quidem quibus locis debeant sepeliri, et an locus eis etiam aliquid conferat, necne. Ac nonnulli sane arbitrantur locum mortuo non prodesse, quod hinc confirmare volunt, cum Lucifer e cælo fuerit ejectus, et Adam e paradiso expulsus, quæ tamen loca sunt optima, nec quidquam bonitatis eis contulerunt. Item Joab in tabernaculo fuit interfectus, et Job in sterquilinio triumphavit. Potest autem locus obesse, ut si quis sepeliatur in ecclesia, cum non sit dignus. Certe nullum corpus in ecclesia debet sepeliri, nisi sint corpora sanctorum Patrum, qui dicuntur patroni, id est defensores. Ipsi enim meritis suis totam patriam defendunt. Sed cæteri circa ecclesiam debent sepeliri. Dicunt enim quidam, quod locus triginta pedum circa ecclesiam in eum finem debeat consecrari. Alii vero putant solam episcopi circuitionem, quando ecclesiam dedicat, sufficere. Olim enim apud veteres solebant nomines in suis ædibus sepeliri. Sed propter fetorem cadaverum statuerunt, ut extra civitatem sepelirentur, et locum quemdam communem ad hoc quasi sanctificarent. Nobiles vero sepeliebantur in montibus, sive in eorum medio, sive in radicibus. Proinde si quis interficiatur in obsidione, vel aliquo tumultu, nec posset habere cæmeterium, sepeliant ipsum ubi possunt. Si vero aliquis moriatur in mari, et terra fuerit vicina, navigent illuc, ipsumque ibi sepeliant. Sed si procul a terra abfuerint, videantque in me-

adio mari insulam, vertant eo ve.a, et sepeliatur in insula. Verum si terram penitus non videant, paratur ipsi domuncula quædam ex lignis, si possit haberi, et projiciatur in mare. Quo etiam modo fiat, si dives fuerit. Sed cum thesauro suo, si habet, ejiciatur, ut qui eum invenerint ex thesauro ipsum nobilem fuisse cognoscant, aut certe amore thesauri ipsum terræ mandent. Verum enimvero animadvertite quandocumque sepelitur Christianus, vel quocumque etiam loco crucem capiti ejus apponi debere, ad designandum illum fuisse Christianum. Vel ob id etiam quod summopere diabolus signum hoc pertimescat et ad eum locum horreat accedere, qui cruce est designatus.

Videndum deinceps est unde cæmeterium initium habuerit, videlicet ab Abrahamo. Hic enim emit agrum ab Ephron Hethæo in quo duplex erat spelunca, ubi ipse sepultus est cum Sara, Isaac, Jacob, Adam et Eva. Ad hoc enim emit, ut sibi et suis sepultura esset (*Gen. xxiii*). Duplex spelunca ideo dicebatur, quoniam ibi duo sepeliebantur contiguae maritus et uxor. Vel quia duæ aderant speluncæ, et in una sepeliebantur viri in altera mulieres; vel etiam, quia duplex fiebat unicuique spelunca sepeliendo in modum cathedræ. Sepeliebantur enim quasi sedentes, et pars speluncæ superior quæ a naribus truncum capiebat, dicebatur una spelunca: pars vero quæ continebat pedes, crura et femora, dicebatur spelunca alia. Opportune hic considera non legi in prima ætate nisi duo duntaxat sacramenta fuisse inventa, oblationem nimirum et penitentiam, sed in secunda cultum Dei fuisse ampliatum. Fecit enim Noe arcam, atque illi inclusit multa animalia ad sacrificandum Deo. In quarta autem ætate divinus cultus magis auctus est. Tunc enim lex data est, et multa genera sacrificiorum offerabantur Domino. Sic in quinta ætate magis adhuc auctus est. Tum namque factum est templum, et cultus divinus optime sane habuit incrementum. In sexta tandem ætate venit Christus, qui seipsum obtulit Deo hostiam placentem et sufficientem pro omnibus.

Porro autem in cæmeterio Christianorum, non nisi Christianus sepeliri debet, nec tamen omnis. Nullus enim in suo maleficio interfectus, sepeliri debet in cæmeterio, ut latro, si in latrocinio interficiatur. Intellige autem hic maleficio, si sit mortale peccatum, ut interfectus in adulterio, et in ludis ethnicorum. Si vero moriatur subito in ludis consuetis, ut in ludo pilæ, potest sepeliri in cæmeterio, sed sine psalmis et sine exsequiis. Si præterea aliquis ex prostibulo rediens, vel ex alio loco ubi fornicatus sit, et in via occidatur, aut alio casa non confessus moriatur, si legitimis testibus potest probari eum fuisse fornicatum, nec postea confessum. In cæmeterio sepeliri non debet. Si non potest probari sepeliri licebit. Latro in eo loco in quo suspenditur sepeliatur, nisi prius satisfecerit, si autem satisfecerit, in cæmeterio sepeliatur. Mulier si in partu moriatur, utique in ecclesia sepulturæ tradi

non debet, sed extra eam. Quare canantur ei exsequiæ, et postea sepeliatur in cœmeterio, sed puer excidatur e ventre ejus, ac sepeliatur extra cœmeterium. Debent autem mortui ad hunc modum sepeliri, sudariis videlicet induti, et ut caligas circa tibias habeant et soleas in pedibus, quo significant ita se paratos esse ad iudicium. Ponantur præterea capite versus occidentem, et pedibus versus orientem. At vero clerici, si sint ordinati, illis indumentis sepeliantur, quibus fuerant ordinati: Si non habeant ordines, more laicorum, et tondeantur ac radantur. Omnium autem corpora debent lavari. ad significandum quod, si anima per confessionem a culpa fuerit mundata, utrumque, hoc est anima et corpus, in die iudicii sempiternam habebunt glorificationem. Si vero aliquis in hastiludio moriatur abeque pœnitentia, quando videlicet sacerdotem ipse non quærit, sepeliatur instar asini, atque ita quoque si in ripa. Sed si ludi gratia vel propter negotium suum conficiendum naviget ac pereat, potest sepeliri in cœmeterio. De istiusmodi enim non iudicat Ecclesia manifeste. Si quis subito moriatur non propter aliquam causam manifestam, sed occulto Dei iudicio, honorifice sepeliatur. Justus enim quacunque causa moriatur, salvabitur. Qui denique si manum inserunt, ac mortem propria voluntate depaciscuntur, non debent in cœmeterio habere sepulturam.

Solet autem hic quæri utrum post diem iudicii homines sint futuri nudi, an vero vestiti. Et videtur quidem quod vestiti, quoniam angeli semper vestiti solent apparere, et Christus etiam post resurrectionem cum veste visus est, ac in transfiguratione quoque fuit vestitus. Unde illud: *Apparebant vestimenta ejus alba sicut nix* (Matth. 11). Contra vero videtur quod erunt nudi, idque ex ea auctoritate quod ea tum sumus futuri forma in qua fuit Adam ante peccatum, atque etiam in meliori: atqui tunc nudus fuit, ergo et nos similiter ierimus nudi. Verum nihil nos dicendo præsumamus de veste vel de qualitate, nisi unum hoc, videlicet isthic neque deformitatem fore, neque infirmitatem.

CAPUT CLX.

De institutione officii.

Sequitur de officio, et primo quidem a quibus fuit institutum, secundo a quibus fuit actum, tertio a quibus habuit initium, quarto de modo celebrandi. Officium ergo mortuorum primo ab apostolis fuit institutum, sed ab origine, ut testatur Isidorus in libro De ecclesiasticis officiis, fuit actum, et ex maxima parte ordinatum. Unde ipsum commendat beatus Aug. in quodam libro quem ille appellat Enchiridion, inguens eum fuisse secundum in ecclesiast eis officiis post apostolos. Officium hoc initium habuit a veteri lege. Legitur enim quod, mortuo Jacob, Joseph et alii fratres ejus ut eis præceperat, eum multis Ægyptiis attulerunt eum in Hebron, sed prius flevissent ipsum in Ægypto triginta diebus, ac postea septem in area Athad (Gen. 1). Præ-

terea legitur quod, mortuo Mose, populus Israeliticus eum deploravit triginta diebus (*Deut. xxxiv*), quemadmodum etiam ferunt factum fuisse de Aaron et Maria. Verum animadvertite quod, mortuo Josue qui eos in terram promissionis introduxerat, non legitur ipsum populus flevisse, quamvis tamen contra credatur. Ideo de Josue tacet historia, quia præfiguravit Christum, et mors ejus mortem Christi, videlicet ejus qui nos a morte redimens ad vitæ patriam reduxit, ubi neque luctus neque dolor est. Propter figuram igitur de morte illius historia tacet, sicut alibi de patre Melchisedech qui Christum figuravit, quoniam non legitur habuisse patrem, quemadmodum nec Christus patrem habuit hominem. De Mose, licet melior credatur fuisse quam Josue, et de aliis qui mortui sunt in deserto, populus dicitur flevisse, quoniam desertum aliquando alienationem a Deo significat. Pro illis itaque flendum est qui per peccata sua a Deo alienantur. Ex qua quidem re, inquit Salomon: *Luctus filii tui sapientis mortui septem diebus* (*Prov. x*): *Luctus filii tui stulti æternus, quandoquidem in æternum punietur. Sic: Filius sapiens latificat patrem, stultus vero mœstitia est matris suæ* (*Eccli. xxiii*).

Septenarius igitur mortuorum luctus et trigenerius a Veteri Testamento sumpsit exordium, quemadmodum enim Jacob filii flevissent septem diebus, et Moysen quandoque triginta suorum mortuorum celebrat officium. Notemus interim quatuor modis subveniri mortuis, oratione videlicet, amicorum eleemosyna, cognatorum jejunio et missarum celebratione. Septem ergo diebus nostris mortuis officium facimus, ut ad Sabbatam animarum citius valeant pervenire. Aut certe propter septenarium animæ et corporis. Habet enim anima tres potissimum proprietates, uti nimirum ratione, concupiscere, et irasci. Corpus vero ex quatuor constat elementis. Ut itaque peccata quæ homo commisit per hæc septem deleantur, septenarium mortuis celebramus. Ter decem triginta faciunt. Per ter intelligimus Trinitatem, per decem Decalogum. Quare trigenerium mortuis ideo facimus, ut quod in observatione decem præceptorum deliquerunt, Dei misericordia eis condonetur. Quidam tamen tribus diebus hoc faciunt, ut in eo tridua Christi sepultura representetur, et quod vivus peccaverit cogitatione, verbo et opere mortuo remittatur. Quod autem plerique officium faciunt novem dierum, licet ea consideratione hoc faciant ut per huiusmodi officium illorum mortui a pœnis liberentur, ac novem ordinibus Angelorum associentur, non tamen approbatur, sed omnino interdicitur, quoniam ab ethnicis sumptum esse videtur, qui nono die cineres et busta suorum recondebant. Sicut enim non imitamur Judæos in celebrando pascha, ita etiam in hoc officio ethnicos imitari plane prohibitum est. Sunt præterea nonnulli qui quinquagenarium faciunt, et alii qui quadragenarium, sed hi utriusque satis cum oratione facere videntur. Qui enim quin-

quagenarium faciunt ab Abrahamo occasionem sumere videntur, qui ex Domino volente Sodomam subvertere, quæsit, num si quinquaginta in ea essent justi, illis parceret. Nam et quinquagenarius numerus perfectus est, et significat annum jubileum, id est octavam ætatem, in qua erit remissio et plena libertas. Ut ergo animæ mortuorum plenam libertatem et suorum peccatorum remissionem adipiscantur, quinquaginta diebus pro illis a quibusdam celebratur officium. Quadragenarium vero ideo quidam faciunt, ut illis qui decesserunt et transgressi sunt in decem præceptis, et in doctrina quatuor evangelistarum, condonetur.

CAPUT CLXI.

De celebratione Mortuorum officii.

Præterea modo videamus de ipsius officii celebratione. Ac primo quidem, ut sciamus, quæ sint tacenda, et secundo quæ sint dicenda, quoniam officium mortuorum imitatur triduanam Christi sepulturam, et illius omnino vestigia sequitur. Sicut ergo tribus illis diebus, ita et in hoc officio omnia cantica lætitiæ subticemus. Inde etiam est quod, *Domine, labia mea aperies*, ad matutinas, vel vigilias mortuorum et *Deus in adjutrium*, non dicatur in principiis horarum, neque *Venite exultemus* (*Psal. xciv*), neque *Gloria Patri* ad responsorium, aut sub finem psalmorum. Pari modo ad lectiones neque benedictiones petimus neque damus, nec *Tu autem, Domine, nec Deo gratias* unquam dicimus, usque adeo ut ne ad missam quidem. Posset tamen et alia ratio reddi, quamobrem in officio mortuorum hæc taceantur: cum enim mortuorum exsequias celebramus, ad plangendum venimus, et lacrymandum, non ad solemnizandum: Ob quam rem sane lætitiæ cantica subticemus. Nam non bene convenit huic officio *Venite, exultemus*, nec, *Domine, labia mea*, sed potius cum eo videntur repugnare. Officium autem mortuorum a vespere incipit, quas in hunc modum auspicamur: *Placebo Domino* (*Psal. cxiv*). Quibus absolutis sequitur completorium, ac postea vigilæ, quarum tria sunt genera. In quibusdam enim Ecclesiis novem leguntur lectiones ex Job: in aliis vero totidem sed ex lib. Sapientiæ. Incipiunt autem hæc hoc pacto: *Melius est ire ad domum luctus quam ad domum convivii* (*Eccle. vii*). Sunt rursus aliæ Ecclesiæ, in quibus itidem novem recitantur lectiones, verum ex sermone quodam beati Augustini, quem ille composuit de mortuis, et quem finivit in hunc modum. *Beati mortui qui in Domino moriuntur* (*Apoc. xiv*), quod a quibusdam dicitur sub finem lectionum loco. *Tu autem, Domine*: quemadmodum in adventu Domini, in Nativitate, et in Epiphania lectiones Isaïæ finiuntur hoc pacto: *Convertimini ad me et salvi eritis*, et lamentationes Jeremiæ ad tenebras hac ratione: *Jerusalem, Jerusalem, convertere ad Dominum Deum tuum*. Verum aliis diebus hoc modo: *Tu autem, Domine*, etc. Atque ita sunt quatuor medi finiendi lectiones.

A Ad missam proinde thus offerri non debet, quamlibet hoc tempore ita usu receptum sit. Nam in veteri lege prohibitum fuit ne pro peccato offerretur oleum lætitiæ nec thus suavitatis; ubi enim peccatum, ibi tenebræ, atque isthic non debet esse lætitia, nec suavitas, sed luctus et contritio cordis. Quocirca et exsequiæ, quas nos facimus ob mortuorum commissa, celebrantur.

Animadvertite interim in lege Moysi prohibitum fuisse a Domino, ne thymama boni odoris, vel thus sibi sacrificium aliquis adoleret in usus suos, ut odore ejus frueretur, quod si quis faceret, periret e populo suo. Atque ideo moris est in Ecclesia, ut ad altare benedictum ac consecratum thus offeratur; cum vero descendit thuribulum vel ad clericos, vel ad laicos, ut tum aliud thus sine benedictione usurpetur, atque hominibus offeratur. Consuetum est hic quæri, cur ad missam mortuorum pax non datur: et sane triplex assignatur ratio. Prima est, quia officium hoc uti dictum est triduanam Christi significat sepulturam, quando pax non datur propter osculum Judæ. Secunda, quoniam non communicamus mortuis, quod nobis minime respondeant. Unde profecto etiam est, quod corpus sive cadaver in ecclesia esse non debeat quandiu missa de die celebratur, atque adeo si adsit, quod isthinc oporteat asportari, dum de mortuis missa canatur. Tertia est, quia sicut ex multis granis simul collectis, unus efficitur panis, et ex multis racemis vinum exprimitur: ita quoque ex multis fidelibus quorum quidam sunt boni, et quidam mali, una constituitur Ecclesia. Quoniam ergo mortuo homine nescitur utrum sit ex conformitate Ecclesiæ, et pacem habeat cum suo Creatore, ideo ad missam pacem non damus. Non autem dicimus *Benedicamus Domino*, nec *Deo gratias*, nec laudes aliquas referimus, quia non est unde sint agendæ, cum nec dum appareat eorum requies.

Illud præterea animadvertendum est officium mortuorum finiri nona hora, et non habere secundas vespere, quo significatur quod hoc officium finem habebit, quandoquidem animæ salvandorum ab omni pœna liberatæ sempiterna lætitia perfuerunt, nimirum sancti, de quorum glorificatione in anima certa est Ecclesia. Primas et secundas vespere habent, si in eorum officio novem lectiones decantentur. Et quidem primas, propter glorificationem animæ, secundas vero propter glorificationem corporis quam habebunt, quæque nunquam finem sit habitura. Si autem non nisi tres lectiones canantur, primas tantum vespere habebunt. Nunc porro dicendum est, quemadmodum corpus sit sepeliendum, et quomodo tumulandum, et ad ecclesiam deportandum, a quibus, et quando. Quando ergo jam aliquis animam agere videtur, humi collocari oportet super cineres, vel paleas, quo innuitur quod cinis est, et in cinerem revertetur, quod ut aliis de se exemplum præberet, B. Martinus fecisse legitur. Debet præterea recitari passio Domini, vel ejus pars ali-

qua ante morientem si sit litteratus et doctus, ut A moveatur ad majorem compunctionem. Sic quoque et crux ante pedes ejus esse oportet, ut jam moriens eam intueatur, quo vel inde magis conteratur. Debet recta jacere facie, ut cœlum aspiciat. Priusquam vero expiraverit, necessarium est ut campanæ pulsentur, idque ideo ut populus audiens oret pro eo. Pro mulieribus quidem bis, quoniam mulier invenit alienationem. Ipsa namque primo fecit quo homo alienaretur a Deo. Quare secundus dies non habuit benedictionem, pro viro autem ter pulsatur, quod ab ipso Trinitatis quoddam in homine apparuerit exemplum. Primo enim Adamus formatus est e terra, deinde mulier ex Adamo, ac postea ex utroque creatus est homo, ut ad eum modum hinc nata sit Trinitas quedam. Ad postremum pro ecclesiastico tot vicibus debet compulari, quot habeat ordines, ut sciat populus pro quo sit orandum. Pari ratione pulsari oportet quando portatur ad ecclesiam, et quando rursus ex ea ad tumulum. Priusquam autem corpus sepeliatur pannus sublevetur, debet sacerdos vel ejus vicarius illuc venire cum aqua lustrali seu benedicta ac orationes pro eo ad Dominum effundens, sanctos invocare, et rogare ut ejus animam suscipiant, atque in locum gaudii deferant. Sunt enim quædam animæ, quæ sunt perfectæ, ut quam cito exeunt e corporibus, ad cœlos evolent. Sunt et aliæ prorsus malæ, quæ illico ad inferos cadunt.

Verum præter has sunt et aliæ mediæ pro quibus hujusmodi sit commendatio, idque tantum C propter incertitudinem. Proinde abluto corpore et velato oportet portari ad ecclesiam, ac tunc debet missa cantari, ubi profecto animadvertas in quibusdam ecclesiis unicuique dari candelam in choro in altera manu et in altera quod offeratur, ac sic lecto evangelio ea offeruntur sacerdoti pro mortuo, atque tum hujusmodi cantari solet versus, *hostias et preces*. Missa celebrata, ante cadaver præcantat sacerdos, et si plures sint sacerdotes omnes debent habere stolas, ac cum eo orationes dicere. Peracto autem officio præcantationis, portatur ad sepulcrum cum hujusmodi psalmis in exitu. *Confitemini*, et aliis, quid ad hoc peculiariter sunt instituti. Verum portari debet a similibus, ut si diaconus fuerit a diaconis, si sacerdos a sacerdotibus. si isthic præsto sint. Sin vero non, minime: cum necessitas legi non subjiciatur. Sic clericus a clericis, Catholicus a Catholicis. Si vero fuerit ex fraternitate (et quam ita vocant, et sæpe faciunt inter homines), ab eis debet portari. Sed mulieribus non est permissum aliquorum cadavera deportare, ne earum corpora nuda videantur, quod fortassis aliquando contingeret quemadmodum nec licitum est eis pacem dare ad evitandam lasciviam. Deinde vero ponitur in sepulcrum, et isthic aqua apponitur benedicta, ac prunæ cum thure. Et profecto aqua benedicta ideo ne ad corpus dæmones accedant, quos hujusmodi aqua abigit ac propellit. So-

lent enim diaboli sæpenumero in mortuorum desævire corpora, et quod non potuerunt in vita, id faciunt saltem post mortem. Thus autem apponitur propter corporis fetorem removendum, et prunæ ad designandum quod terra illa in usus communes amplius redigi nequeat. Diutius enim carbo sub terra conservatur, quam jliud quidpiam, quod posuit isthic, in testimonium relinqui. Hedera vel laurus, quæ in perpetuum frondium servant, virorem in sarcophago prope corpora ponuntur, ad declarandum, quod illi qui moriuntur, in illo vivere non desistunt, quia quantumvis corpore moriuntur, anima tamen vivunt. Alia sane ratione in funeribus habebatur cupressus. Nam quemadmodum hæc cæsa non iterum revirescit, sed tota moritur: ita homo ex eo quod moritur, non rursus reviviscit. Ilæc de mortuis dicta sufficiant, ac de festis Quatuor Coronatorum deinceps agamus.

* CAPUT CLXII.

De festo Quatuor Coronatorum.

Fuerunt quidem novem, sed quatuor eorum dicuntur Coronati, quod eorum nomina hominibus erant ignota. Hi fuerunt lapidatæ, qui venerant ad construendum templum Diocletiani, quod erat Romæ. Sed cum cognovisset eos esse Christianos, martyrio coronati sunt et cum nomina illorum nescirentur, dicti sunt Coronati.

CAPUT CLXIII.

De solemnitate beati Martini.

Sciendum verò est de B. Martino quod par et æqualis apostolis sit appellatus pro suscitatione quorundam mortuorum, ut plerique arbitrantur, cum idem et multi alii martyres fecerunt et confessores. Verum potius ob quoddam miraculum quod contingit, cum Turonis esset episcopus. Nam cum hibernis mensibus pauper ei seminudus obviam veniret, orans sibi vestimentum dari: accersito archidiacono statim argentem jussit vestiri. Quod cum archidiaconus facere distulisset, irruit pauper in sacrarium, quod intraverat Martinus conquerens se a clerico dissimulatam, atque agere deplorans. Eo audito Martinus illico occulte suam eduxit tunicam, ac suo concessit precatori, petuitque ab archidiacono priusquam celebraret tunicam, quam pauperi emere jusserat, atque eam viderem, hispidam et brevem clanculum induit. Atque ita sane paravit se ad celebrandarum Missarum solemniam. Sed cum ante altare, ut moris est in præfatione, sisteret, manusque ad Dominum sublevaret, ita ut brachia ejus facile, ob amplitudinem et brevitetatem manicarum, conspicerentur, illico aurei torques ipsa honeste operuerunt, et supra caput ejus igneus globus visus est. Quo quidem declaratum fuit Spiritum sanctum in eum descendisse, ad confirmationem et robur, sicut in apostolis ipso die Pentecostes. Quapropter ergo non immerito dictus est par apostolis. Fuit autem oriundus ex Pannonia, quæ est prope Austriam, unde etiam fuit B. Hieronymus. Fecit præterea

multa signa et innumera miracula, quæ conscripserunt Sulpitius et Fortunatus, ut qui ipsum multum adamarunt. Quod autem ad officium attinet considerandum est, hunc solum inter confessores institutionis octavas habere, sicut et beatus Laurentius vigiliam, quod ipso die passionis suæ dixerit, quod in ejus festo repetit Ecclesia: *Ignem examinasti (Psal. xvi)*, etc. Sed Martinus in agone mortis dixit astanti dæmoni: Nihil in me invenies cruenta bestia. Ecce quam optime conveniunt merita. Ergo ille tanquam qui cæteros martyrio longe superavit, vigiliam habet atque hoc confessor cæteris item præstantior, solus habet octavas.

CAPUT CLXIV.

De festo Andreæ et Thomæ apostolorum.

Cognoscere operæ pretium est Andream colore B fuisse nigro, barba proluxa ac statura mediocri. Hoc ideo a nobis dictum sit, ut sciatur qualis in Ecclesia pingi debeat, quod simili ratione faciendum esse in omnibus apostolis atque aliis sanctis. Cæteroque enim mentiremur in littera laicorum, nempe in picturis. Concionatus autem est in Achaia et Athenis, ac circa illas partes. Valde excellentis fuit meriti, nec id quidem sine causa beatus Gregorius adeo ipsi fuit addictus, ut primum ejus fecerit officium, et monasterium ei condiderit, ubi item et monachus exstitit. Quadraginta mortuos simul suscitavit, quod de nullo alio legitur; filius namque sui hospitis, cum navigaret cum triginta et novem sociis nave fracta submersus est, C ejus pater cum misere lamentaretur in littore, misericordia motus Andreas fudit preces ad Dominum, et redditi sunt vitæ universi. Tandem ad se proconsul Ægeas vocavit Andream, ut idolis

A sacrificaret, qui quemadmodum noluit et recusat, ut in ipsius vita legitur, ita ut eum cruci affixerunt, reclamanti et invito populo. Pependit itaque integro biduo in cruce per transversum ut nonnullis placet, positus. Nihilominus tamen prædicavit, et verbum Dei concionatus est. Tandemque feliciter ad superos migravit. Vigiliam institutionis non habet, quia in tempore est jejuniorum, quare necesse non fuit, ut ei vigilia institueretur. De beato autem Thoma nihil equidem quod hic dicere necesse sit habeo, cum vita ejus ex historia, quæ de ipso conscripta est, satis abunde cognosci queat. Hoc tamen adjiciendum putavi, ipsum jejunium institutionis non habere, ob eamdem causam, qua neque Andream habere diximus. Legitur vero hic evangelium: *Thomas unus ex duodecim (Joan. xx)*. Qua ratione id fiat satis ex iis patet, quæ supra a nobis dicta sunt.

Totius operis conclusio.

Jam ergo duplici hactenus ratione pro ingenii nostri tenuitate ecclesiastica officia, et quæ ad ea pertinere videbantur exposuimus: primo quidem generaliter, ac deinde etiam specialiter, sigillatim eo ordine explicando quem anni circulus nobis demonstravit. Festa item sanctorum in suo loco, hoc est, eo die quo celebrari consueverunt, commode, ut nos quidem putavimus, reservavimus, ut quo die cujusque festum fieri dicimus, isthic et ejusdem festi ratio haberetur. Nec vero est, quod quis æstimet: ita hæc absolute a nobis tradi potuisse, ut in iis nihil plane desideraretur cum divina officia ejusmodi sint, ut plane ac sufficienter in multis explicari non possint.

ANNO DOMINI MCLXXVII-MCLXXX...

HUGO ETERICANUS

NOTITIA

(FABRIC. *Biblioth. med. et inf. Lat.* III, 292.)

Hugo Eterianus, Etherianus, Ætherianus, Heterianus, vitiose *Eretrianus*, Tuscus (1), an. 1177 ad Alexandrum III papam, et ad Leonem Tuscum, fratrem suum, et ad Caciaredam (2) ex Constantinopoli, ubi in aula Manuelis Comneni versabatur, misit libros III. *De hæresibus, quas Græci in Latinos devolvunt, sive De processione Spiritus sancti ex Patre et Filio*, adversus errores Græcorum. Inter Alexandri III epistolæ undequingagesima est, qua Hugoni agit gratias. Libri tres illi Latine scripti viderunt lucem Basileæ 1543, atque inde in Bibliotheca Patrum Bigneana an. 1589, eamque secutus Parisiensibus, Coloniensi et Lugdunensi, tomo XXII, pag. 1198, subjecti libro ejusdem Hugonis. *De anima corpore jam exuta, sive de animarum immortalitate, et regressu earum ab inferis*, ad clerum Pisanum: qui lucem primum viderat Coloniz 1540, 8°, repetitus deinde etiam in Orthodoxographis, Basileæ 1569, fol., atque separa-

(1) Inter scriptores Florentinos celebratur a Julio Nigro, p. 522.

(2) Apud Trithemium cap. 398, De S. E., ad Ardoinum cardinalem.